

سندھي شعر

چند سڳندا

ليکڪ:-

جهنمڻل خوبچند
ڀاونائي

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488

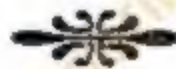

سنڌي شعر

چند سڳندا

ليکڪ:-

جهنڊل خوبچند ڀاونائي
اڻڊو وڪيٽ
اڄمير

قيمت ۲-۵۰ روپيا

[چاپو پهريون]

[سال ۱۹۵۳]

Printed by Shri Tilokchand Gopaldas at the 'Hindu' Printing
Press, Khari Khubi, Aimer, and
Published by Shri J. K. Bhavnani B.A., LL.B. Advocate,
Diggi Chowk, Ajmer.

”ٺان لہ آهي ٺنڊ جو رُون رُون ڪري ڏاڏ،
هَٽَڏَر سَدا هِٿَڙا، سِڪو چٽي ساڙ،
سَٿَ ڏيئي شِهابُ ٿي ۽ نه ٿو ڪن پرائين.“

شاهه .

آسپس !

ساهتي هردي جي امنڪن جي اڀج آهي -
۽ امنڪن جا به ڪي وڳيان پورو ڪ لير آهن -
پر، لير جي اڪري ارت ڪي چنڊڙي پٿرو، ۽ ساهتي،
رڇيندي، اهو ڏر رکيو نه ڪنهن لير جو انگهن نه ڪو نه
ٿو ڪريان، نه انهي رڇنا مان رس خير ڪو ايندو -
انهي جو ارت اهو به نه آهي نه ساهتي ڪار
يا ساهتي گڻ ڪي چيڪ ڇڏي ڏجي نه ڀلي ليمن جو
انگهن ڪندو وٺي.

منهنجو پيارو شاگرد ۽ ڪنهن سمي همڪار،
جهتمل خوبچند پاوٺائي، سنڌي ٻوليءَ ۽ ساهتي
جو چڱو ڄاڻو آهي. اسهڪار واري دؤر ۾ هن ڪي
ڪهاڻيون لکيون هيون، جي سنڌي ساهت
سوسائٽيءَ وارن ڇپايون هيون. انهن جو چڱو قدر
ٿيو هو.

هيئنر هنجو هيءُ ڪتاب چند سڳندا، هن

جي وڏو ڪم، هنجي علميت جي ساڪم ٿو پري.

سنڌيءَ جي پيار وارا هنڪي الاشڪ ڪيرون ڏيندا.
 هن محبت لاءِ هن داد گهڻولي لهڻو، پر جهون
 سنڌي ساهتيه ڪارن مان شايد مان ئي هڪڙو
 ڀؤڙو وڃي رهيو آهيان، جنهنجي آسپس کيس
 اها ئي آهي ته شال اڃا به سرسولي ديوِي هنڪي
 ويرون ويرون وڌ ڪري! شال اڃا به هن هر وڏي
 سگهه وجهي، جو هو سنڌيءَ جي شيوا ڪندو رهي.

۱۰ سيپٽمبر ۱۹۵۳ع }
 شال ڪروڙ، بمبئي }
 لالچند امر ڏنومل جڳتياڻي.

سمر پن

هيءُ ”ڪاڻو ڪڇ“
 ”آچهندي لڄ مران“
 ”پلٽ پايو سج“

ار ڀيم

لاشريڪ ساهتيه صراف

شري لالچند امر ڏنومل جڳتياڻيءَ کي

سمر ٽن

پريه ٻانڪا!

”سنڌي شعر“ — هيءَ ڪا، ٿين ڪوٽا روپ

۾، ڪهي ڪهاڻي ڪانه اٿئي.

”چند سڳند“ — هيءَ به ڪا، ٿين ڪوٽا روپ

۾، ڪومل سڳندت سامگري ڪانه اٿئي.

اندر اٿئي، خاڪ ڀانڊا، مٽيءَ پتلا، هڏن پڇرا —

هٿت ۾ نه پوءِ. آهـن برابر جهولن جڳن جا پڇرا، ٻر

هر هڪ جي اٿئي وچتر دشا! هڪ هڪ اندر، اڄ به —

ڏسندن، هڪ هڪ هري پري دل — اها دل جنهن

منجهان هر هميشه اها هڪار لکتي، جنهن، بيشمار

تو مون جهڙن جي دڪي دٻين کي بهار ڪيو، باغ باغ

ڪيو.

الهن خاڪ پتلن وچ ويهي، الهن دٻين جو واس وٺي،

پنهن جي قلب جي ڪرڻ ڦل ۾ ڇڪائي، هڪ مهارشيءَ

لچوڙيو سڳندت سار. مهارشيءَ جو نالو هو مهاڻا پنڌل.

سندس قلب جي ڪرڻ ڦل مان جيڪو عرق ڇڪاڻجي،

ٻُڌ ٻُڌ ڪري ٻاهر لکيو، سو نه هان سڏجي ٿي

پنڌل.

پريه بانڪا! اهاڻي سڳند، هن پستڪ جي پرن اندر
 پيل آئيئي، جن پرن اندر پڻ آئيئي آهي تي خوشبوءِ دار
 حاڪ پاندا، آهيءَ سڳند جو پيو نالو آئيئي ”چند“.
 اها سڳند، سنڌ ۾ هئاسين، گڏهين ئي سڳهي
 هئيسون. مها ڪوي شاه پٺائيءَ جي هردي جي هٻڪار،
 اتي ئي سندس عطر دار ڏوهيڙن منجهان ماڻي هئيسون.
 پر جنهن سامگريءَ منجهان، اهو عطر چڪائجي اڪتو
 هئو، انجي چاڻ ڪانه هئي سون.

سنڌ ۾ اها سرسري سنڌ هوندي هئيسون ته شاه
 عبداللطيف جي ڏوهيڙن جي ڇٽا ”دوها“ پٽاندڙ
 آهي ۽ نه علم عروض پٽاندڙ، پر ”دوها“ ڇا آهي،
 سندس ڪٿا ڪهڙا آهن، هندي دوها ۽ سنڌي ڏوهيڙا،
 تن جي وچ ۾ سمائتا ڪهڙي آهي ۽ پيد ڪهڙا آهن،
 انهيءَ سموري وشي بابت اڃا تري چاڻ به ڪانه هئيسون.
 آهيءَ وشي تي، ڪنهن جو ليک، جي دل ڪي نئي
 آڙيو، ته انجي پرڪ به ٿي نه ٿي سگهي، ڇاڪاڻ ته نه
 سنڌيءَ ۾ اهڙو ڪو پستڪ ڇپيل هئو ۽ نه وري آهيءَ
 وديا ڪاڻ ٿي آهيءَ دؤر ۾ ڪو ڇاه هئو.

ڪنهن جي اسان وٽ ڪڏهن ڪمي ڪانه رهي
 آهي. اوت تي اکر ڳڏيڻ وارا نظر پوڙ پوڙ به اسان وٽ
 هميشه بيشمار پي ٿيا آهن. گڏ به ڇٽا يعني لشر ڇا
 ليڪ ڪ اسان وٽ گهڻي، اعليٰ درجي جا ٿيندا آيا آهن.

پر، ساهتيه جي سر پشتا جو گھڻو مدار جن وشين تي آهي، تن ۾ ڪاويہ شاستر يا علم شاعري مکيه وشيه شمار جي ٿي. الهيءَ وشيه کان، اسانجو ساهتيه چئجي نٿي نه وٺان آهي. اهوئي سبب آهي جو اسانجي سنڌي ڪاليجي ود يارئين ڪارڻ، سنڌي شعر جا فقط انتخاب ميسر آهن جي تي ڪين وڌي ۾ وڌي امتحان لاءِ پڙهڻا پون ٿا. ٻئي طرف، هندي، اڙدو ۽ ٻين مڙين تي بولين ۾ ڪاويہ شاستر يا شاعري علم تي ڪتاب لکيل آهن جنهن سبب، ٻين بولين وارن ود يارئين جي پڙهائي الهيءَ ڏس ۾ مٿيري آهي.

ورهاڱي بعد، هندستان ۾، هندي پاشا جي اڀياس لاءِ چاهه ڄاڳيو. هندي سڪڻ بعد، ويچار ٿيو ته ”دوها“ جو اڀياس ڪري، شاه پٺائيءَ ۽ ٻين سنڌي مها ڪوين جي ڏوهيڙن جي پرک ڪجي. اڀياس ڪندي، ڏٺو ويو ته ”دوها“ هڪ چند آهي، جنهن جو چند وديا سان پروجن آهي، ۽ نه سنگيت وديا سان. جئن سنڌ ۾، ميان محمد صديق ميمڻ ۽ ٻين ٻئي ظاهر ڪيو. الهيءَ ڪري، چند شاستر (يا پنڪل شاستر) جو اونهو اڀياس ڪيو ويو، جنهن جو ڦل، هيءُ پستڪ آهي.

جڏهن اول، هن وشيه جو اڀياس ڪري، چند وديا جي ليمن سان سنڌي شعر پڙهيو ويو، جڏهن اها پيٽ ڪندي، شاه پٺائيءَ، ٻين مها ڪوين ۽ چالو دور جي

شاعرن جي شعر منجهه ڪئين قسمن جون چند رچنائون
 پڙسڻ ٿيون، تڏهن اها خوشي پيدا ٿي جا جيڪر
 ڪنهن خيالي لپندي ٿئي، پر مولڪي اهو خواب خيال
 خيال ڪونه هو نه منهنجيءَ محنت جو ڦل، سنڌيءَ جي
 مها ودوان ساهتيه ڪارن کي اهڙو نه پسند پوندو جو اهو
 ڦل، هن ڪتاب جي صورت اختيار ڪندو ۽ ڪاليجي
 ود يار ٿين لاءِ هڪ درسي ڪتاب مقرر ٿيڻ جو امڪان
 بڻبو. جيڪي لکيو هوم سو بنا ڪنهن اهڙي ويچار جي،
 کلي شري لالسنڪهه اڄواڻيءَ ڏي پڙهڻ ڪاڻ مڪر،
 جنهن جي سارهه سرمايمر پوءِ نه شري لالچند امر ڏني مل
 جڳتياڻيءَ، شري منگهارام اڌارام ملڪاڻيءَ ۽ شري
 نارائنداس ميوارام پمياڻيءَ به نظر مان ڪڍيو ۽ جيڪي
 چيائون تنهن همتايو. آءٌ مڙهڻي جو ٿورائتو آهيان.
 همتائڻ سپاويڪ هرڪائيندو آهي ۽ اساهه وڌائيندو
 آهي، الهيءَ ڪري هن ڪتاب جو نالو ”سنڌي شعر“
 رکي، هن پهرئين ڀاڱي کي ”چند سڳند“ ڪوٺي، ٻو
 لڳس، علم عروض موجب چڙيل سنڌي شعر جي وڻ
 کي. انهن، ”سنڌي شعر“ جو ٻيو ڀاڱو، نالي ”عظم“
 عروض ”چڙي راس ٿيو ۽ اها وڌيڪ ترپست ڪندڙ
 ڳالهه ٿي جو، ٻيو ڀاڱو، ساهتيه ڪارن کي هيڪار
 پسند پيو.

ڪاويہ شاستر جو پروجن هيٺين وشين مان آهي :-

۱۔ ڪاويہ جو ادبش، لکاس ۽ سروب

۲۔ ڪاويہ شبد ۽ ڪاويہ ارم

۳۔ ڪاويہ شبد شڪتي ۽ ڪاويہ ارم شڪتي

۴۔ ڪاويہ شبد ۽ ارم جا گڻ ۽ دوش

۵۔ ڪاويہ رڻپ

۶۔ پاو ۽ رس

۷۔ النڪر

۸۔ نتيہ شاستر (Dramaturgy)

۹۔ چند شاستر

منجهائن، اڃا لـ ٻوئين ۽ وشين تي هي ڪتاب

لکي پورو ڪيو اٿس، جيتوڻيڪ منجهس پاو، رس

النڪر سنبڌي سامگري پڻ، سرسري ۽ ريت سمايل

آهي ۽ عطر عروض واري پاڻي ۾ شاعري علم گهڻوڻ

دوج ڪيل آهي. شري لالچند ڊگهياڻي ۽ جي آسيه

الرائي تي نه ڪاويہ شاستر جي ٻين وشين تي

پستڪ تيار ڪري، سنڌي ٻاشا ۽ سنڌي ساهتيه ۾

شيوڪ سڏجڻ جو اذڪار پرائيندس.

مالر ٻاشا لاءِ محبت هر ڪنهن کي آهي. هر د

الدر، جهڙو اُمنڪه مالا لاءِ اڻي ٿو، اهڙو ئي اُمنڪه

ٻاشا ڪاڻ آهن ٿي ٿو. مالر ٻاشا لاءِ پريم، حب و ط

جي ورڌ ڪين آهي. ٻاشاوار پرائين لاءِ جيڪو آلد

جاري آهي سو به حب وطنيءَ جي ورڏ ڪين آهي، پر
پاشا سمنڊي انساھ جو ئي ثبوت آهي. پاشا، سپيتا جو
مڪيه پايءَ آهي. اسان سنڌين ڪاٺ، پنهنجيءَ پاشا سمنڊيءَ
کي نه پاڻ وڌيڪ اهميت آهي. سنڌي ٻوليءَ کي ساڻي
وڪڻا ۽ سڻي ڪرڻ سان ئي، سنڌين ۽ سنڌيت جو بچاءُ
ٿيڻو آهي. ڇاڪاڻ ته اسان کي پنهنجو جنم اسٿان وسارڻو
ٿي آهي، تنهنجو مطلب نه آهي، نه پنهنجي پاشا به
پلجي وڃون.

اهي مڙ ٻئي ويچار دل ۾ رکي هيءُ ڪم پورو ڪير.
انهن ويچارن جي مدنظر تي اميد نه، ٻيا ادبي عالمن،
هيءُ ڪتاب همدرديءَ سان نظر مان ڪڍندا ۽ انهيءَ
ڳالهه ڏي مکيه ڌيان ڏيندا ته آءُ هڪ سيڪڙاٽ آهيان، نه
سندن جهڙو ماهر.

شيو ۾: جههٽمل خوبچند پاوٽاڻي

ڏنيو

هيءُ ڪتاب اجمير جي ”هندو“ (اليڪٽرڪ) پرنٽنگ
پريس ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو آهي. سندس مالڪ، شري ٽوڪيچند
گوپال داس جو ٿورائتو آهيان جنهنجي دلچسپيءَ ۽ سرچشپيءَ
سان، ڪتاب، هيءُ سهڻي صورت اختيار ڪئي آهي.
ڇاپي جون چوڪون بهير ڪي آهن، جڏهن، پڙهندڙ
هنهن کي ويچار ۾ آڻي ٿو.

درستي

صفحہ ۶۹-۷۰ ”ملھل“ پدران پڙھو ”ملھل“
”۱۱۸ ۽ ۱۲۲“ ”ادبوت“ برابر آھي ”اعرج“ جي،
”پڇاڻ“ جي.

سۇچى

- شري لالچند امرڈ لومل جگتيائي ۽ جي - آسيس -
 شري لالچند امرڈ لومل جگتيائي ۽ كي - سمرېٹ -
 شري جهمتل خوبچند پاو لائي - سمرٹن -

استان	وشيه	صفح
مهاڳ	(ليکڪ شري لال سنگھ هزار سنگھ)	۱۴-۵
پاڳ بهريون	چند وديا جا سول فيم	۲۷-۱۵
	ورڻ ۽ ورڻ مالها، سر ۽ وينجن	۱۶-۱۵
	اچر، سر ۽ وينجن اچر	۱۷-۱۶
	لگهو ۽ گرو اچر، مائرا	۱۸-۱۷
	واڪي ۽ رچنا، گدي، پدي، چمپو	۱۸
	مائرا سنڪيا، پنڪتي ۽ پاد	۲۰-۱۹
	دوپاد، چوپاد، بهوپان	۲۰
	چرن، لڪ، لس، چند	۲۳-۲۰
	چندن جون ڌاليون، سر، ارت، وشر	۲۶-۲۳
	ڪاويه ۽ چند	۲۷-۲۶
پاڳ بهريون	سندي چند و ٻڌ شعر	۳۹-۲۸
پاڳ بهريون	دوها چند	۴۴-۴۰
	دوها چند رچنا، چولڊ هندي دوها	۴۱-۴۰

صفحو	وشي	اسٽان
۴۴-۴۱	قاضي قاضن، سيد عبدالڪريم، شاه عبداللطيف ۽ سندن دوها	ڀاڳ چوٿون
۴۸-۴۵	سور ٿا چند	
۴۶-۴۵	سور ٿا چند وچنا ۽ هندي سور ٿا	
۴۸-۴۶	سيد عبدالڪريم، شاه عبداللطيف جا ۽ سچل سرمست ۽ سندن سور ٿا	
۶۸-۴۹	دوها سور ٿا ميل	ڀاڳ پنجون
۴۹	دوها سور ٿا ميل وچنا	
۶۸-۵۰	قاضي قاضن، سيد عبدالڪريم، شاه عبداللطيف، دلپت ۽ سامي ۽ جا دوها سور ٿا ميل	
۵۷۰-۶۹	للت پد يا سار چند	
۶۹	للت پد يا سار چند وچنا ۽ هندي للت پد	ڀاڳ ڇهون
۵۷۰-۷۰	شاه جي رسالي ۽ سچل سرمست جا للت پد	
۷۸-۷۱	چو ٻائي ۽ چو پٽي چند	
۷۱	چو ٻائي چند وچنا ۽ هندي چو ٻائي	ڀاڳ ستون
۷۲	چو پٽي چند وچنا ۽ هندي چو پٽي	

صفحو	وشيو	استان
۷۸-۷۳	شاه جي رسالي، ييوس، منگهارام ملڪاڻي ۽ نارائنداس (شيام) جون چو ٻايون ۽ چو ٻيون	ڀاڱو النون
۸۱-۷۹	شڪت چند	
۷۹	شڪت چند رچنا ۽ هندي شڪت چند	
۸۱-۸۰	ييوس جا شڪت چند	ڀاڱو لائون
۸۵-۸۲	دڪيال چند	
۸۲	دڪيال چند رچنا	
۸۲	هندي دڪيال چند	
۸۵-۸۳	ييوس جا دڪيال چند	ڀاڱو ڏهون
۸۷-۸۶	رولا چند	
۸۶	رولا چند رچنا ۽ هندي رولا	
۸۷	سنڌي رولا چند، ”ڪير“ جا	ڀاڱو يارهون
۹۰-۸۸	ڪنڊليون	
۸۸	ڪنڊلي چند رچنا ۽ هندي ڪنڊلي	
۹۰-۸۹	هونچند سگنومل جون سنڌي ڪنڊليون	ڀاڱو يارهون
۹۵-۹۱	لاوڻي چند	
۹۱	لاوڻي چند رچنا ۽ هندي لاوڻي	
۹۵-۹۲	شري منگهارام ملڪاڻي ۽ ڪوي رامچندر جا لاوڻي چند	

صفح	وشي	استان
۹۷-۹۶	ويو چند	پاڳ لير هون
۹۶	ويو چند رچنا ۽ هندي و يو چند	
۹۷	کوي رامچندر جا و يو چند	
۱۰۳-۹۸	سمان (سوٿيا) چند	پاڳ چوڏ هون
۹۸	سمان (سوٿيا) چند رچنا ۽ هندي سمان چند	
۱۰۳-۹۹	ديوان ليلارام سنگهه ۽ کوي رامچندر جا سمان (سوٿيا) چند	
۱۰۹-۱۰۴	چند رچنا سهايك	پاڳ بندر هون
۱۲۴-۱۱۰	کويءَ جي سامگري	پاڳ سور هون
۱۲۴-۱۱۰	امرت ڏن چند	
۱۱۶-۱۱۱	النڪار	
۱۲۳-۱۱۷	پاو ۽ رس	
۱۲۴	چڙي ڪوٽا	۰۴
		۵۴-
۱۲۹-۱۲۵	چند ۽ سنگيت	پاڳ ستر هون
		۴-۵۴
۱۳۰	پستڪ سوڄي	پاڳ ارڙ هون

مهاڳه .

سوکير ۽ لطيف جوهر جي اظهار لاءِ — ۽ شايد
ظهور لاءِ به — استول قالب جو هٿ ضروري
آهي، ۽ نيمن ۽ بندن جي پالنا واجب آهي. هوا
جي چرپر ۽ روشنيءَ جا ترورا نيسين غالب آهن
جيستين مٽيءَ جا ذرا نه اڏامن، بجليءَ جي پرکاش
لاءِ پيانڪ ڪڪر کين يا گهٽ ۾ گهٽ شيشي جا
بلب. هزارن رنگن مان اسان کي ڏسڻ ۾ اچن
خالي سٺ، ٻين جي ڏسڻ لاءِ خاص ڪلون ٿيون
ايجاد ٿين. آواز نه سڄي آڪاش ۾ پکڙيل آهن
پر آڪاش وائي ٻڌڻ ۽ ٻڌائڻ لاءِ ٽرسٽر کين ۽
ڍنڍ ٻوڙ جا سيٽ. ديوتائون ۽ فرشتا پلي نه پاڻ کي
خوش ڪن ته اسين روپ ۽ رنگ، جسم ۽ پايي،
مکان ۽ زمان جي قيد کان آجا آهيون، پر رڳو
رڳو انهن کي ڪي ڪي پيو ته مڪتيءَ يا سرگشيءَ
لاءِ ليٽ اسان جا اختيار ڪرڻو پوندو ۽ ڄمڻ
۽ مړڻ، ڄڻ ۽ لٽائڻ، ڪٽڻ ۽ مڙجڻ جي قيد ۾
بند ٿيڻو پوندو. ڇو ڪين اٿن ته مالڪ نه پاڻ کي
سرشتيءَ جي قالب ۽ مايا جي بندن ۾ ڇڪڙيو

آهي، پر ڪاش لاءِ ۽ اطهار لاءِ — ۽ شايد رڻشي
لاءِ؟

الهيءَ ڪري سڀاويڪ آهي نه انسان جي
باريڪ ۾ باريڪ ۽ لطيف ۾ لطيف جوهر جي
پرگهت ٿيڻ لاءِ، ۽ پرڪاش لاءِ، قالب جو گهڙجڻ
۽ ليمن ۽ بندن جو ستاءُ بلڪل ضروري آهن.
اهو جوهر آهي شبد جنهن جي لاءِ ڪرستان
جي بستڪ ۾ چيل آهي نه شبد آهي اڏاڏي ۽
ايشور سان سنمڪ، بلڪ ايشور جي ذات، الهيءَ
شبد لاءِ ڪويءَ آڳو آهي:

شبد هي ماري بن گئي، شبد هي تجيا راج،
جو به شبد بويڪيا، ٿاڪا سربا ڪاڇ.
هر گهڙا ۽ ڪلائون گهڙيون، ڏاليون گهڙيون
۽ صفاليون گهڙيون پر شبد جي ڪلاءِ هر، شبد
جي ذات ۽ صفات سان ڪنهن جي ڀيڻي ڪانهي.
ماڙيون ۽ محلات، بست ۽ پٿر، الجڙيون ۽ ڪلون،
السالي گيان ۽ وگيان جا ڪل چمتڪار، شبد جي
سوڪيمتا ۽ نراڪس، سندرتا ۽ لطافت اڳيان ڀڃولا
۽ ڪچسا، ڦيڦا ۽ ڦڪا ٿا لڳن. الهيءَ ڪري ئي

شبد جي سواميءَ، يعني ڪامل ڪويءَ ۽ شاهائي
 شاعر جي ٻڌويءَ تي، ڪوبه ڪلاڪار ۽ ڪارٻگر
 رسي نه ٿو، لڪي رست جي دعويٰ ئي ٿو ڪري،
 الهيءَ ڪري ئي سڀني ديسن ۾ ڪوي يا شاعر کي
 پير ڪري ٿا پوڄين ۽ اولياءَ جو عهدو ٿا
 عطا ڪن :

گنج خانا گهٽ غنبي خاص ڪولڻ واسطي،
 آهه قدرت کان مليل ڪامل ڪوبسر کي ڪليد.
 پر اڪثري هڪ شڪا شبد جي شرون ڪندڙن
 جي هردي ۾ رهجي ٿي وڃي: ڪوي يا
 شاعر جڏهن اولياءَ ٿيو، الهامي پرش ٿيو ته پوءِ
 هو ليمن ۽ قاعدن ۾ چڙهو ٻڌجي، خاص قلب يا
 سانچي جي چو تلاش ڪري؟ هن جي زبان ۾ آهي
 سرسولي، هن جي واس مان ڪرن موليٰ، پوءِ هو
 چوانڪجي چنڊ جي قند ۾، يا وزن ۽ قافيي جي
 وڪڙن ۾؟ چو نه سمجهجي ته شاعر جو اکر اکر شرطي
 آهي ايشور وائي، ٻڌ کان پري، ٻُڌت کان ٻُڌو،
 انهيءَ ماڻڪ والڪيان جنهن لاءِ چيو اٿن:

ماڻڪ مدد هٿان پيئي ۽ ۾ پرزا ٿيو،
 سڄو ٿان سيد چئي لهي لڪ سـوا،
 پڳي بچاڻان، پـد مان پري ٿيو.

اهڙن شرڙالن کي وسارڻ نه کپي نه قالب
 بنان ۽ لير بنان شبد الين وٽڙجي ويندو ٿي
 ٻولندو ۽ ليک غالب ٿي ويندو جيئن گهر ۾ بچلي
 يا ٻارڻ جي گئس الوپ ٿي ويندي جي بلب يا
 مئٽل، بتن ۽ سوچ هجن ٿي نه، يا الهن ۾ ڪو
 رولو هجي. جي بچلي ۽ جي سونهن استول قالب
 سواءِ اولداهي آهي ۽ پريمي ۽ جو پريم جسم جي
 جنبش ڌاران مڏو ۽ جڏو جيئن آهي نه شاعر جو
 شعر نه چئي ۽ پلي قالب بنان ۽ پد ۽ وزن بنان
 آهي ۽ جل وانگر آهي جنهن کي نه ڪب هجي
 نه چوڙ، جو وهي وٽ ٿي ليک واري ٿي وڃي،
 جنهن مان نه آهن جي آڇ لهي نه رڻ پت سبز ۽
 شاد ٿئي.

سند جي سرلاج شاعر شاه جو اندر اٿار بندر
 شعر پڙهندي، مون ور ور پي پاڻ کان پڇيو آهي
 نه چو جن ڪنن ساراهيو آهي تن به اها سار ڪانه

لڏي ۽ سندس شعر جو قالب ڪهڙو آهي ۽
 سندس شبد جي سندر ۽ سرتا، سرود ۽
 سجاوٽ ڪهڙن ليمن جي پالڻ ڪري پرگهت
 آهن. ڪهڙو ڪري سڀني صاحبن ”دهرو“ لفظ
 اچاري پي بس ڪئي آهي، ۽ اهو اثر پي
 پڙهندڙن تي وڌو آهي ۽ ڪل سنڌي شعر (سواءِ
 انهيءَ جي جو پارسي عربي علم عروض تي ٻڌل
 آهي ۽ جو بلڪل نازو ٻيل آهي) هندي دهرن
 جي ڪچي بڪي ۽ اڌ پنهنجي طرز تي ٻڌل آهي.
 چاليهه ورهيه اڳ مرزا قليچ بيگ سنڌي شعر جي
 ڪتاب ۾ لکيو آهي: ”انهي طرح جيڪو سنڌي
 شعر پهرين چوڻ ۾ آيو سو ٻين ملڪن جي شعر وانگي
 قصن ۽ جنگين بابت هو ۽ اڪثر اڻ پڙهيل ماڻهن
 جو چيل هو... اهو سنڌي شعر سترهين صديءَ
 جي شروعات تائين هليو پوءِ انهن دهرن يا بيتن
 ۾ هيتري ڦير گهير ٿيڻ لڳي ته هر هڪ بيت جي
 جدا جدا قافين هئڻ جي بدران ڳچ جيترون بيتن
 جو هڪڙو قافيو رکي پوءِ ٻيو وري قافيو وڌائون...
 بي ڦير گهير وري مداحن جي حالت ۾ ٿيندي هئي
 جنهن هر هڪ دهر تي ٻه ٽي ٻارون ٽن ٻارون لکون رکندا
 هئا ۽ مهڙ واري مصرع بند يا ”ڪورس“ وانگي
 بيت بيت جي پٺيان آلهندا هئا... اهو آهي عام لڳ
 سنڌي شعر جو اوائل وارو نمونو، جو عيسويءَ

سورهين ۽ سترهين صديءَ تائين هليو. ارڙهين
 صديءَ جي شروعات ۾ شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو
 ڪلام ظاهر ٿيو. سو به دهرن يا بيتن ۾، پوءِ انهن
 ۾ نئي ڦير گهير ڪرڻ لڳو... ٻي ڦير گهير شاهه
 صاحب هيءَ وڏي نه ٻن مصراعن جي بدران وڌيڪ
 مصراعون وجهڻ لڳو... ۽ ڪنهن مصراع ۾ ڪا وڏي
 آيت يا ڪنهن ٻئي شاعر جي مصراع وجهي وزن
 کان وڌائي تمام ڊگهي ڪري به وڌائين... اهي
 آهن اوائل جي جهنگلي يا اڻ سڌريل نظر جون
 نشانيون... ساڳيو رايو ٻيا سنڌي ساهتيه ڪار
 ڏيڻ لڳا جنهن ڪري ڌارين ليکڪن ڊاڪٽر
 سورلي ٻارن کي همت ٿي جو انهن شاهه جي شعر
 کي جامي ۽ ٻين اهڙن پارسي شاعرن جي ڀيٽ ۾
 ادلي لڳيو ۽ گينوار ٻڌي جو خطاب ڏنو. مولڪي
 رڳو هڪ سنڌي ليکڪ جي يادگيري آهي جنهن
 چيو ته (هندي) چند وڌيا جي ليمن ٿي شاهه جو
 شعر پورو بيٺل آهي ۽ مالراڻون ڳڻبيون ته ڏسبو ته
 ڪار بگري ڏيکاريل آهي. هندو ڪاليج دهليءَ
 جو پرنسپال لالڪرام لڌاڻي اڪيلو سنڌي هو جنهن
 اهڙو رايو ڏنو هو پر هن صاحب جدا پسند ڪون
 لکيو آهيءَ وشه ٿي. ڇهين سنڌ ۾ هئاسين نيسين
 غزلن ۽ مثنوين، رباعين ۽ قطعن، مسدسن ۽ مستزادن جي
 عشق جي ٻيچ ۾ پيل هئاسين ۽ انهن ٿي سمجهوسين

ڇٽڪ سنڌيل سنڌي شعر لکڻو ٿي ثابت علي شاد،
 خليفه گل محمد ۽ سالڪي ۽ وٿان جن پارسي-عربي
 علم عروض جي پٽ ورتي هئي. پر پادشاهه پر اچڻ
 ڪالپوءِ سنڌي ٻولي ۽ سنڌي شعر بسبب ٻيا ويچار
 ڪرڻ لڳا سين. مون شعر ٻيوس جي مهاڳ ۾
 لکيو: ”وقت آيو آهي جو ٿڌي سڀني سان ويهي
 ويچار ڪريون ته شاهه، سچل ۽ سامي ۽ جي ٻولي
 ڪا فارسي ۽ عربي يا ڪٿم واري ڪرڻل اردو
 ٻولي نه آهي، ۽ لکي سنڌي شعر فارسي-عربي
 علم عروض جي قاعدن جو محتاج آهي. سنڌي
 ٻولي توڙي سنڌي شعر هڪ مرڪب آهي، ميلاپ
 آهي، معجزو آهي جنهن ۾ سنسڪرت ۽ سنسڪرت
 جي ڌارائن مکيه ڀاڱو ورتو آهي.“ اهڙن ويچارن ۽
 اهڙين شڪائين گهڻن ٻين جي به دل ۽ دماغ کي
 لوڏيو آهي.

منهنجي مٿي ۽ اڳوڻي شاگرد شري جهٽمل ڀاونائي ۽
 مون تي ۽ سڀني سنڌين تي ٿورو ڪيو آهي جو
 پيچد محنت ڪري، ڪيترين پاشائن ۾ آيل پستڪ،
 شعر ۽ ڪوٺائي، اٺلائي ٻيلائي، هن شاهه، سچل، سامي ۽
 ۽ ٻين سنڌي شاعرن جي شعر جي لوهڪ، وزن
 طرز جي باريڪ کوجنا ڪئي آهي ۽ سنڌ همد جو

ساهتيڪ ٿالو اروار ڪري بهار پو آهي. هينئر ڪو
 ڪون چوندو ته اسانجا اوائلي شاعر قاضي قاضن ۽
 سيد عبدالڪريم يا سرتاج شاعر شاهه، اڌ جهنگلي
 هئا، شعر جي ليمن يا بيهڪ ۾. شري جهنگل
 اهڙن طرفن ڏي رخ رکيو آهي (مثلاً ڏن ۽ النڪارن
 ڏي) جنهن بابت ڪنهن به سنڌي ساهتيڪ ڪار
 اڳ نه دلچسپي ڏيکاري آهي نه ڄاڻ ڪئي آهي.
 ساڳي وقت هن صاحب پارسِي عربي علم عروض
 مطابق جوڙيل سنڌي شعر تي به بخوبي روشني
 وڌي آهي. هڪ پاسي سندس نظر اڃا نه ويٺي
 آهي يعني الهِيءَ قسم جي سنڌي شعر تي جو
 الڪريزي نظر جي طرز تي چيل آهي ("الهِي طرح
 الڪريزي ٿا ڪن جي ڪتابن جي طرز تي هينئر
 هندستان ۾ بلڪل ورس جو رواج پيو آهي — ۽
 ڪيترن الڪريزي ٿيولن تي ڏيهي راڳ — چوڻ ۾
 اچن ٿا جي سڀ چڱا ٿا لڳن. الهِي طرح استادن
 جي شعر چوڻ يا ٻين قومن جي عمدي شعر يا راڳ
 جو ترجمو الهِي شعر جي طرز تي سنڌي شعر ۾ آڻڻ اها
 هڪڙي عمدي ڪوشش آهي سنڌي شعر جي ترقيءَ
 لاءِ —" مرزا قليچ بيگ)، پر اڄڪ آهي ته هن ڪتاب
 جي ٻي ڇاپي ۾ ڇنڊوڊ يا ۽ علم عروض ڪالھوءَ هڪ

ٻيو نه پاڳه اڪائيبدو جنهن ڪري پراسدي جي
 طرز تي لکيل سنڌي شعر جي چند ڇاڻ ليل هوندي .
 مان شري جهڙي پائوڻيءَ جي اکر اکر سان شامل
 راءِ نه آهيان خاص ڪري جڏهن هو صاحب شاهه
 عبداللطيف لاءِ چئي ٿو ته کيس چند وڌا جي آدي
 ليمن جي سڌ ڪانه هئي نه ڪي پارسي-عربي علم
 عروض کان واقف هو. شاه واسطي مرزا صاحب چيو
 آهي: ”اگرچ شاه صاحب پارسي شعر مان واقف هو ۽ بهتر
 ۴ وزن جي خبر پئي سگهيس ٿي ته به هن ٿئون پارسي
 طرز پسند نه ڪيو ۽ نه پارسي لفظ استعمال ڪيائين.“
 ۵ ڪو وقت ايندو جو شري جهڙي جهڙي به مڃيندو ته چند
 وڌا جي آدي ليمن جي ڇاڻ بنان شاه اهڙو ڪمال نه
 ڪري ڏيکاري ها (” نه فقط دوها ۽ سورتا جون ٻن
 کان وٺي پندرهن پڪڙين ٿاڻين ويهي ٻاڻر بولتون
 اٿس، پر دوها ۽ سورتا چندن کانسواءِ، ٻيا چند به
 استعمال ڪيا اٿس“). چند وڌا، علم عروض ۽
 پراسدي تي پسڪن پڙهندي هڪ ڳالهه وسارڻ نه
 ڪهڙون ته انهن وڌاڻن جا لهر ۽ قاعدا ڪي باعنوان آڏل
 نه آهن يا سرشتيءَ جي آڏ کان اڪريل ڪنهن آهن .
 سمي سارو ۽ شاعر جي گهرجن ۽ امنگن سارو انهن ليمن
 ۾ ڪي به لهر ٽارون ڪري سگهجن ٿيون ۽ لهن به

ٿيون، خاص ڪري زندهه ۽ موت ٻنهي ٻنهي ۾
 انگريزي شعر جا ڪيترا ٿيهر نه هر هڪ صديءَ ۾ ٻيا
 بدلجن سڌلجن ۽ خود آدي ٿيهر نه ٻيا انقلاب جي
 چڪر ۾ اچن. ڪوبه اول درجي جو سنڌي شاعر
 ڄاڻندو ته هونڪي ڇند وڌيا لڪي علم عروض اڪي
 پراسدي جو غلام بڻبو. هان، قالب ۽ ٻين جو برابر
 خيال رکندو پر جيڪا ڦير گهير دل تي ٿري ايندس
 سا ڪري وٺندو. اسان جي هوندي هوندي ٻيوس
 شاعر اهڙا ٿيهر ٻا ڪري ڏيکاريا آهن.

شري جهڙا پاولائيءَ جي پيت ڪجي ته الهن
 جو ڏن سان جن جهنگلن ۽ ٻر پٽن ۾ پيچرا بنايا آهن جتان
 پالڻ پٽا سلامتيءَ سان لنگهي وڃن. ڇند وڌيا جا ٿيهر
 هنديءَ تان اٿاري ۽ علم عروض جا قاعدا پارسي شعر
 مان وٺي هن سنڌي شعر جي قالب ۽ ٻين کي ٻڌري
 پٽ ڪري بيهار يو آهي. ٻين ليکڪن سنڌي شعر جي
 جان ۽ روح ڏانهن ڌيان ڇڪايو آهي، شري جهڙا
 ٻهريون شخص آهي جنهن جسم ۽ الڪن جي بيهڪ تي
 خلاصو بحث ڇيڙيو آهي جو سنڌي شعر جي شايد
 لاءِ سولهيون بڻيو آهي.

۲۸ نومبر ۱۹۵۳

لال سنگھ اجواڻي

ڀاڱو ٻهريون.

چند وديا جا سرل نبيز.

ايءَ گت غواصن، چئن سمنڊ سوڀهيائون،
بيهي منجهه راتار م، ماڻڪ ميڙ يائون،
آڻي ڏنائون هيرا لعل هٿن سين. (شاهه)

ورڻ ۽ وديا - ساگر اندر، ولوڙ وجهي، ودوالن،
ورڻ مالها ورڻ - روپي ماڻڪ ميڙي، منجهان
جوي ڏي ”ورڻ مالها“. سنڌي ۾ سرواهي ريت،
”ورڻ مالها“ بدلي چئون ”الف - ب“ يا
”آئيوتيا“ ۽ ”ورڻ“ بدلي چئون ”حرف“ يا
”اڪر“. ”ورڻ“ شهد جا ٻيا به اکر آهن: هڪڙو
آهي ”رنگ“
”چاڙند لاري! اڳيان، جو،

روپ، نروءِ ورن ورن؟“

بيو اکر آهيس: ”ذات“

”جتي تون مان لاله ڪا، اڪو جات ورن.“ (سامي)

ورن ابن پر ڪارن جا آهن: هڪڙا آهن
 سو ۽ وينجن "سُر" يا "سُر". سنڌيءَ ۾ ڄاڻو ٿو
 "حرف علت". ٻيا آهن "وينجن" جنکي سنڌيءَ
 ۾ ڪوليون "حرف صحيح". "وينجن" شبد جو
 اصلي ارت آهي "ويگر" يا "چهر". "سُر" کي
 "وينجن" جي چهر لڳائي چوڙيون "شبد". "شبد"
 بدوان سنڌيءَ ۾ "لفظ" به چئون ته "اڪر" به چئون.
 هر هڪ شبد جا ٽين "پد". هنديءَ ۾
 اچر "پد" لاءِ چئون "اڪثر". سنڌيءَ ۾

"اچر" به چئون. (ا = نه ۽ ڪثر يا چر = جو ٻڃي
 سگهي، پري سگهي، ناس ٿي سگهي.) "اچر" جوارث
 ٿيو، شبد جو اهو پاڻو جو وڌيڪ ٻڃي نه سگهي.

سر اچر ۽ "اوم" شبد اچارڻ ۾ سُر هڪڙو ٿئي
 وينجن اچر ٿو لکري، "او" جو. انهيءَ شبد
 اچارڻ لاءِ ڇپ هڪ ٻيو وڏي چور ٿا ٻڌن. "م"
 اچارڻ لاءِ ڇپ الڳ چور ٿا ٻڌن. "م" کي نه
 آهي زبر، نه زير ۽ نه پيش. سنڌيءَ (عربي-پارسي)
 ۾ اهڙو حرف صحيح جنهنکي سُر نه هجي انکي چئون
 "ساکن". هنديءَ ۾ "ساکن" بدوان وري به
 چئون "وينجن اچر" يا رڳو "وينجن". اچر جي

پڻ ۾ ويڻن شمار ۾ ئي ڪين اچن.

”ٿو م“ شبد ۾ ”م“ کي پنهنجو الڳ آواز آهي. ”م“ اچار ٿا، ڇپ الڳ چور ٿا ٿا ٻون. اهڙي ٻڌ کي سنڌيءَ (عربي-پارسي) ۾ چئون ”متحرڪ“. ”م“ کي ذرا آهي تنهنڪري ”ٿو م“ سبڊ ۾ ”سُر آچر“ آهن. ”او م“ ۾ ڊڳو هڪڙو ”سُر آچر“ آهي.

لڳهوءَ ۽ گرو اچر هڪڙا ٽين چوٽا ۽ ٻيا ڊگها. زير، اچر زير ۽ پيش وارا اچر آهن چوٽا اچر. هنڌيءَ ۾ چون ”لڳهوءَ اچر“ يا ”هر سو“ اچر. آ، اي، ائي، او، او، وارا اچر آهن ڊگها اچر. هنڌيءَ ۾ چون ”گرو اچر“ يا ”ڊڳو گه“. چوٽن (لڳهوءَ) اچرن جي ڇنڀ آهي اُپي ليڪ (۱) ۽ ڊڳهن (گرو) اچرن جي ڇنڀ آهي (S). ويڻن اچر نه چوٽا ۽ نه ڊگها ليکجن. ليڪي ۾ آهن ئي ڪين.

چوٽن بدن (لڳهوءَ اچرن) اچار ٿا ۾

ماٿرا ڇپڪا ويو ۾ لڳي اٿي جون هڪ

”ماٿرا“ (Instant). لڳهوءَ اچر آهن اٿڪ ماٿرڪ. ڊگهن بدن (گرو اچرن) اچار ٿا ۾ لڳي ڀڳي ويو ۾

لڳي، يعني آهي آهن ”دو ماٿرڪ.“ ساڪن (ويجهن)
اچرن لاءِ ڪي به ماٿرائون شمار نه ڪجن.

واڪيم ۽ ورڻن مان جڙن اُچَر، اچرن مان شهد.
رچنا شبدن مان جڙي ”واڪيم“ جنهنڪي
سنڌيءَ ۾ چئون ”ست“ يا ”جملو“. جملا جوڙي
ٺاهيون ”مضمون“. هنديءَ ۾ ”مضمون“ بدوان
چون ”رچنا“.

گڏيه، پڌيه، رچنا ٿئي ٿن لمولن جي: هڪڙو
چمڀڙو ”گڏيه“ جنهنڪي سنڌيءَ ۾ چئون

”لش“. ٻيو آهي ”پڌيه“ جنهنڪي سنڌيءَ ۾ چئون
”لظم“. ٽيون آهي ”چمڀڙو“ يعني لشي - لظم
(Prose - Poem).

ڪنهن به پڌيه جي رچنا ماٿرائن جي
هاٿرا سنڪيا آڌار تي جڙيل هجي ته ان کي لطايع
(Scansion) ڪرڻ لاءِ، ماٿرائن جا نشان يا چنُه ڏيئي،
”هاٿرا سنڪيا“ يعني ماٿرائن جو جوڙ لهجي. ماٿرا سنڪيا
لهڻ لاءِ، اول پڌيه جي اچرن مٿان، لکھو ۽ گرو اچرن
جا چنُه لکھن، هيٺينءَ ريت :-

1511	51	51	11	1	S	S	S	1111
بلبل	دوي	دين	دن!	ڪهان	پئي	گلزار؟		

هن ست ۾ ۱۲ لکھو اچر آهن جنهن ۾ ۱۲ ماٿرائون

۶ ۽ ۷ گرو اچر آهن (دو مالرڪ) جنجون به ٿيون ۱۲ مالرائون . ست ۾ جملي ٿيون ۲۴ مالرائون . هتي اهو ويچار ۾ آيل گهرجي ته ”ڪهان“ شبد ۾ هڪ لکھو (ڪ) اچر آهي ۽ هڪ گرو (هان) اچر آهي . ”ن“ غم آهي . هنديءَ ۾ ”ن“ غم کي چون ”اؤسٽر“ جو به مالرا سنڪيا جي لاءِ شمار ۾ ڪونه اچي ، ڇاڪاڻ ته ”ها“ ۽ ”هان“ هڪ جيڏا ٿي ڊگھا اچر آهن ۽ نه گھٽ وڌ . اچار ۾ ويڙهه جيتري لڳين .

پنڪتي ، ٻن ستن جو نظم تنهن کي سڏي ياد . (عربي - پارسي) ۾ چئون ”شعر“ يا ”بيت“ (Couplet) . هر هڪ ست کي چئون ”مصرع“ (Verse) . هنديءَ ۾ مصرع کي سرواهي ريت چون ”پنڪتي“ . اسين ”تڪ“ چون ٿي هر ٻيل آهيون پر ”تڪ جو ارت آهي ”قافيو“ ۽ ان پنڪتيءَ کي ئي تڪ ڪولجي جنهنجي ٻيءَ پنڪتيءَ سان تڪ ملايل هجي . تڪ آهي ”هر قافيه مصرع“ . اهو ويچار ۾ رکي ، راعيءَ جي ٿينءَ مصرع کي ”پنڪتي“ ڪوليو پر تڪ نه چئي سگهيو . پنڪتيءَ بدران ”دل“ به چون . چند وديا ۾ گھڻو ڪري پنڪتيءَ لاءِ ”ياد“ اکر ڪتب آڻين . هيٺين ٻڌ به ”ياد“ آهن :-

۱- بلبل رووي دِلن دن ! ڪهان پئي گزار ؟

۲- تڪون قياسي آڄ هيءَ ، جنڪون بچلي ياد .

دو ياد، چؤ ياد   ڪوٽائون هڪڙيون ٿين ”دو ياد“
 ۽ بهو ڀان   ۽ ٻيون ”چؤ ياد“. چئن ٽڪان وڌيڪ
 يادن وارين ڪوٽائين کي چون بهو ڀان .

چرن:- دو ياد ٻڌي ۾ ٽين چار ”چرن“ جيئن نه :-

۱. بلبل روي رين دن ا

۲. ڪهان پئي گلزار ؟

۳. ٿيڪون قيامت آج هيءَ ،

۴. جنڪون بچلي يار .

پر چؤ ياد ۽ بهو ڀان ٻڌي ۾ جي هر هڪ پڪڙي ۽ کي ياد
 نه چون ته چرن به چون يعني ته دو ياد ٻڌي ۾ ٽين
 چار چرن ، چؤ ياد ٻڌي ۾ نه ٿين چار چرن ۽ ڇهه ياد
 ٻڌي ۾ ٽين ڇهه چرن . ڪنهن به چنڊ ۾، گهٽ ۾ گهٽ
 ٽين چار چرن .

ٿڪ   اوڀر وارين بولين جي نظر ۾ لڪ

مليل هوندي آهي ، ستن جي آخرين

گهٽ ۾ گهٽ ٻن اچرن يا بدن جي ۽ نه انگريزيءَ

وانگر نقطه هڪ اچر جي . جڏهن لڪ جو ويچار ڪبو

آهي ته چرن جي لڪندي ليکي آهي ، يعني ته ٻن

يادن وارين ڪوٽائين جي چئن ئي چرن ۾ ٽي سڄي نه

لڪند چرن ڪهڙا آهن . انکان مٿي يادن وارين

ڪوٽائين جا جيترا ياد اولرا چرن آهن تنهنڪري منجهن

”پادن“ يا ”چرن“ جي لڪ جو ويچار ساڳيو
 ٿيندو. مٿئين دوپاد ڪو تا ۾ پٺين ۽ چوٿين
 چرن جي تڪ ملايل آهي، پر هيٺئين دوپاد
 ڪو تا ۾، پهرئين ۽ ٽئين چرن جي تڪ ملايل
 آهي :-

- (۱) ڪهان پئي گلزار (۲) بلبل رووي رين دن،
 (۳) جنڪون بچلي مار (۴) تڪون قيامت آج هيءَ.

يَت هر ڪنهن ڪو تا جي هر هڪ پاد
 اُچار ۾ بعد، ڪجهه وٺڻ ۾ نهر جي
 ٿو، جو نهر ۾ سيار ۾ آهي. انهيءَ نهر لاءِ هندي پڌر
 جي پهرئين پهرئين ۽ وچن پادن پٺيان هڪ هڪ اُپي
 ليڪ ڏين ۽ آخرين پاد پٺيان به اُپيون ليڪون ڏين،
 جنهن مان خبر پوي ته نظر جو اهو بند ختم ٿيو. پر
 پادن جي وچ ۾ ڪٿي ڪٿي نهر ٿو پوي، جنهن
 نهر ۾ سبب ڪو ٿاڻن ۾ مڌر ٿا ٿئي ٿي. ستن جي
 پڇاريءَ واريءَ بيهڪ کي انگريزيءَ ۾ چون،
 ”Sentential Pause“ ۽ مڌر ٿا واريءَ بيهڪ کي چون
 ”Harmonical Pause“. اسين سنڌيءَ ۾ سکيا آهيون
 ”دم“. هنديءَ ۾ ساڌار ۾ ڀٽ چون ”ڊرام“
 پر چند وڌيا ۾ چون ”يت“. ”يت“ لاءِ انگريزيءَ
 ۾ ٽو اڪر آهي ”Caesura“. ڀٽ جو اسان ”Position“

هر ڪنهن چنڊ لاءِ پنهنجو پنهنجو ٺهرايل آهي. هيٺين
هن ڪوٽائن مان هر هڪ ۾ بيت جو اسٽان ٽوڙيل آهي :-

۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰-۹ ۸-۷ ۶-۵ ۴۳۲۱

(۱) بلبل رووي ديسن دن

۱۱ ۱۰-۹ ۸ ۷ ۶-۵ ۴ ۳-۲ ۱

ڪهان پئي ڪلرا ر

ٽڪون قيامت آڃ هيءَ ... جنڪون بچلي يار .
هن ڪوٽا جي هر هڪ ياد ۾ ۲۴ مائرائون آهن ۽ بيت
جو اسٽان ۱۳ ۽ ۱۱ مائرائن پٺيان آهي . (نوٽ: ٽرؤ
ايجرن جي ڳڻپ جا انگ چوڙو چوڙو ڪري ڳنڍيل
آهن .)

۱۱ ۱۰-۹ ۸ ۷ ۶-۵ ۴ ۳-۲ ۱

(۲) ڪهان پئي ڪلرا ر

۱۳ ۱۲ ۱۱ ۱۰-۹ ۸-۷ ۶-۵ ۴۳۲۱

بلبل رووي ديسن دن

جنڪون بچلي يار ... ٽڪون قيامت آڃ هيءَ.
هن ڪوٽا جي هر هڪ ياد ۾ ۲۴ مائرائون آهن، پر
بيت جو اسٽان ۱۱ ۽ ۱۳ مائرائن پٺيان آهيس ۽ نه ۱۱ ۽ ۱۳
مائرائن پٺيان . بيت جي اسٽان بدليل هئڻ سبب ڪوٽا
وڙهڻ سان ئي لهو لو الڳ ٿيو لڳي . (ڪنهن به
مصرع جا بيت سان وراهيل نه ٿڪر، انهن کي سنڌي ۾
چئون ”ٽالمام مصرع“ (Hemistich).)

چند وزن (Metre)، ٻٽ (Caesura) ۽

لڪنديءَ (Rhyme) جي لکڻ لکي

ٻڌل ٻڌي، تنهنڪي ڪولچي ”چند“، ”چند“ ٻڌل
 ۾ ٻيا به ڪٿا واپار ۾ ايندا آهن، پر هن اوائلي ٻٽ ۾
 انهيءَ وشي ۾ اولهين وچ ۾ جو ضرور ڪو آهي.
 ٻڌي جيڪو چند رچنا ٿي ٻڌل آهي تنهنڪي هنديءَ ۾
 چون ”چندو ٻڌ رچنا“، ڪاوي جيڪو چند رچنا ٿي
 ٻڌل نه هجي تنهنڪي چون ”چند رخت رچنا“، چمپو هڪ
 چند رخت رچنا آهي. (Non-Metrical Composition).
 هيٺيون هڪ چندو ٻڌ رچنا يا چند رچنا جو قسم آهي:

بلبل روي رين دن، ڪهان پئي گلزار،

نڪون قيامت آڃ هئ، جنڪون ٻچلي يار.

هن چند رچنا ۾ هيٺيان ڪٿا آهن :-

۱- هيءُ هڪ دو ڀاڄ چند آهي

۲- هر هڪ ڀاڄ ۾ ۲۴ مالرائون اٿس

۳- ٻٽ جو اسٽان ۱۳ ۽ ۱۱ مالرائن بنڀان اٿس

۴- ائين ۽ چوٿين ٻن جي لڪ ۽ لال آهي.

انهن مڙين کي ڪن وارن ۾ ٻڌن جو نالو ”دو“ آهي.

جي ڪنهن به ڪٿا ۾ ڪا به مالرا ٿيڻ ٿي ته

چند جو نالو ٿي ڪو ٻيو ٿيندو.

چند فقط مالرا سڏبا ٿي ٻڌل ڪن

آهن جيڪي چند مالرا سڏبا ٿي ٻڌل

چند ن چون

زاتيون

ٽين ٺڪي چون: ”مارڪ ڇند“. ٻيا ڇند وڇيل ٽين ورتن يا اڇرن جي جوڙ ۽ ترتيب تي. اهڙن ڇندن کي چون: ”ورٽڪ ڇند“. جيڪڏهن ڪنهن ڇند جي چوٽن جي مائرا سنڪيا هڪ سمان يا پوريءَ ترتيب تي بيٺل نه هوندي آهي ته پوءِ ڏسبو آهي ته هر هڪ چرن جي اڇر يا ورت سنڪيا هڪ جهڙي يا ڪنهن پوريءَ ترتيب تي بيٺل آهي يا نه. جي آهي، ته اهڙي ڇند کي ڪوٺين ”ورٽڪ ڇند“. ورٽڪ ڇند ۾ هزارن قسمن جا ٽين، جيئن مارڪ ڇند. هيٺيون هڪ ورٽڪ ڇند جو قسم آهي:-

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶

۱- سنه گرو ايش روپ، سنه آهن، سالت روپ،

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵

مها ٽن آهي الوپ، سنه نه سهاوڻا،

($31 = 15 + 16$)

۲- دهن د پال سنه، سڀ سان ڪن پال سنه،

لڪائن ٿا لال سنه، ڌارمن پاوا ($31 = 15 + 16$)

۳- سنه اڻڪار ڪن، جڳم جو سڌار ڪن،

پوڄل اڏار ڪن، سنه من پاوا ($31 = 15 + 16$)

۴- هوت من ڏري ٿا، ستن سر تي آ،

مٽي وڃي سڀ ٿا، پاوڻ پاوا ($31 = 15 + 16$)

(هو ٽچند سنگومل ٿيڪواڻي)

هن چنڊ جي هر هڪ چرن ۾ ۳۱ اچر آهن . مائرا سنڪيا
هيٺين ۽ ريمٽ اٿس :-

ٻهرون چرن = ۴۹ مائرائون

ٻيون چرن = ۴۶ مائرائون

ٽيون چرن = ۴۱ مائرائون

چوٿون چرن = ۴۳ مائرائون

ٺهڪري هيءُ مائرا ڪ چنڊ نه آهي پر ورٽڪ چنڊ
آهي . هن ورٽڪ چنڊ جا هيٺيان گڻ آهن :

۱- هيءُ چوٿاڊ چنڊ آهي

۲- هر هڪ چرن ۾ ۳۱ اچر اٿس (نه مائرائون)

۳- ريمٽ جو اسٽان ۱۶ ۽ ۱۵ اچرن پٺيان آهيس

۴- چارٽي چرن ٽڪيند آهئس .

اهڙن گڻن واري ورٽڪ چنڊ جو نالو ٿئي ” ڪوٽ “

يا ” مَنَهَرُ چنڊ “ . مٿئين ” ڪوٽ چنڊ “ جي هر هڪ

چرن جي وچ وچ ۾ ٻه ٽڪيندي آهي جنهن سبب هيءُ

” منهر چنڊ “ گهڻو منوهر پيو لڳي ، پر ڪوٽ چنڊ

رچنا لاءِ وچ وچ ۾ ٽڪيندي لازمي ڪين آهي .

مائرا ڪ ۽ ورٽڪ چنڊن جا هزارين قسم آهن ۽ سندن

نالا به هزارين آهن .

جيڪي چنڊ، نه مائرا سنڪيا ٿي ۽ نه ورٽڪ يا اچر

سنڪيا ٿي ٻڌل هجن، پر سندن رچنا ليم (Rhythm)

ٿي ٻڌل هجي انکي چون ” ليم چنڊ “ . سڏي ۾

مٿيون هڪ ئي ”ورٽڪ“ ڇند هٿ اچي سگهيو آهي.
 لي ڇند نه هڪ به هٿ نه آيو آهي.

سم، ارڙو سم ڪوبه مائٽرڪ ڇند، تنهن جي
 ۴ وشم مڙينٽي چرلن ۾ هڪ سمان مائٽر
 سنڪيا هجي نه چولس ”سم مائٽرڪ ڇند“. ڪوبه
 ورٽڪ ڇند، تنهنجي مڙينٽي چرلن ۾ هڪ سمان ورٽ
 يا اچر سنڪيا هجي نه چولس ”سم ورٽڪ ڇند“. هڪ
 چرن ڇڏي ٻئي چرن ۾ هڪ جيتريون مائٽائون يا ورن
 هجن نه سڏجڻ ”ارڙو سم مائٽرڪ ڇند“ يا
 ”ارڙو سم ورٽڪ ڇند“. هن ڪتاب ۾ ڏنل دوها
 ڇند هڪ ارڙو سم مائٽرڪ ڇند جو نمونو آهي ڇاڪاڻ
 ته پهرئين ۽ ٽئين چرن ۾ هڪ جيتريون (۱۳) ۽ ٻئين ۽
 چوٿين چرن ۾ هڪ جيتريون (۱۱) مائٽائون آهن.
 جن مائٽرڪ يا ورٽڪ ڇندن ۾ چرلن جي مائٽر يا ورٽ
 سنڪيا ڦريل ڦريل هجي نه اهڙي کي ڪولين ”وشم
 مائٽرڪ ڇند“ ۽ ”وشم ورٽڪ ڇند“.

ڪاويه هڪ ڪلا آهي. ڇند هڪ
 ڪاويه ۴ ڇند وڳيان آهي. وڳيان ۾ ڪلا ڪلاڪ
 به آهي نه آرائش به آهي. ڪاويه، ڇند وڏا جون
 انڪون اورالڪي، ڪلا پراپٽ ڪرڻو ۽ وري،
 اورالگهيدي ئي، ڇند وڳيان مان رس ۽ رڳ پراڻي
 ٿو. ڪويءَ لاءِ، ڇند وڳيان جو جائز ضروري ڪين

آهي. ڪويءَ لاءِ اهو به ضروري نه آهي ته سندس ڪاوبه جي وچنا پوندو ۽ نه هجي. پر چند وچنا مرس اوس ئي آهي. سنڌ جو شاعر، شاهانو شاهه، نه علم عروض جي اصولن کان واقف هئو ۽ نه چند وديا جي نيمن جوئي ڄاڻو هئو. نه به سندس نظم، گهڻي ڀاڱي، چند وچنا ئي ٿي ٻڌل آهي. چند وديا کان اجاڻ هئڻ سبب جي سندس ٻڌيه ۾ دوش آهن ته سندس ڪاوبه جي ڪلاءِ سويلا، توڙي سندس واکيه وچنا جي مڌرتا، مڙينتي دوشن کي سميتي ڇڏيو آهي. پر، انهن چوڻ غلط نه ٿيندو ته جتي جتي سندس چند وچنا، پر ڪارڻن کي به شه، ڏيڻ جهڙي آهي، اتي ئي سندس ڪاوبه، سر پور ٿنا جي ٻڌويءَ تي پهچي ٿو. ڪويءَ جي هردي اندر، پالت پالت جا دڪدائڪ توڙي آندمت ۽ اُٺن ٿين ٿا. ڪويءَ جي هردي اندر سرشتيءَ جي سويپائن بسط سان، سر جهٽار جي سرپشتا جا امنگ اُٿن ٿا. انهن مڙينتي ٻاون ۽ امنگن پر گهٽ ڪرڻ لاءِ، ڪويءَ کي جي الڪارن ۽ ٻين سويپائن جي گهرج ٿئي ٿي ته انهن سان کڏو کڏ، چند وچنا جي پريست هڻيس ته جيڪر سرو ڪوڙين ۾ اٿم ڪوي ٿي ٻوي.

اهو آهي ضرور، ٻيندو ڳيان جي ڄاڻ ٻيو. ڪويءَ ڪا ٻي به گهڻيائي سامگري جوڙيل آهي، جنهن جو ذڪر ٻولين ڀاڱي ۾ ڪيل آهي.

ڀاڳ ٻيون.

سنڌي چندوبست شعر.

اسانجي سنڌي پاشا اتر هندستان جي ٻين پاشائن جهڙوڪ: هندي، گجراتي، پنجابي، مرهٽي ۽ اوڙيا والڪر، سنسڪرت لسل مان لکتي آهي. اٺين صديءَ جي شروعات تائين سنڌ ۾ فقط ديوناگري لپي جاري هئي. سنه ۶۱۲ع ۾ عربن سنڌ ملڪ تي قبضو ڪيو ۽ مذهب سان گڏ عربي ٻوليءَ کي به ايتري نه اهميت ڏني وئي جو نه فقط ديوناگري لپي لکڻ مٿي ڪئي وئي پر سنڌي ٻوليءَ جو اڳيون ساهت سمورو گم ٿي ويو. عربن، ارغونن، ترخانن ۽ مغلن جي دور ۾ عربيءَ ۽ پارسيءَ ايترو زور ورتو جو سنڌي تو مسلم شاعر پنهنجو نظم جوڙيندا ئي انهن ٻارن ٻولين ۾ هئا ۽ مادري زبان سنڌيءَ ۾، ساهت جوڙڻ ۾ نه ٿا ڄاڻن. نيرازي هئو. سمن جي راڄ ۾ سنڌي ٻوليءَ لاءِ سنڌ جي حاڪمن ۽ رعيت ۾ ڪي ڪجهه چاهه ڄاڻيو ۽ سنڌي شاعر، شوق وڃان، سنڌيءَ ۾ شعر جوڙي، درگاهن تي ۽ عام مجلسن ۾ ڳائڻ لڳا. مگر ڪنهن به لپيءَ نه هئڻ سبب، اهي شعر، وڏا ننڍن کي، پيڙهيءَ به پيڙهيءَ والين وٽ ڏيندا آيا. پهريون پهريون سنڌي شاعر جنهن جو شعر تحرير ۾ آندل آهي سو آهي

قاضي قاضن سبوهائي، پر سندس لفظ سٺ سنڌي پيٽ
 سلامت آهن ۽ آهي چنڊ وچنڊا ئي ٻڌل آهن. ان بعد
 جيڪو ناميارو شاعر پيدا ٿيو سو آهي سيد عبدالڪريم
 بلڙيءَ وارو. سندس سنڌي شعر به چنڊ وچنڊا ئي ئي
 جڙيل آهي. قاضي قاضن جو شعر، ڪجهه دوها چنڊ
 پٽاندر آهي ۽ ڪجهه دوها چنڊ کان ٿريل روپ ۾ آهي،
 جنهن جي سمجهاڻي اڳتي هلي، ڏني ويندي. سيد
 عبدالڪريم جو شعر، ڪجهه دوها چنڊ ئي ٻڌل آهي،
 ڪجهه سورا چنڊ ئي ۽ ڪجهه هڪ لک دوها جي
 ۽ هڪ مصرع سورا جي، پاڻ ۾ پوئي، جوڙيل آهي.

سنڌي ساهت جو تاريخ نويس آهي ميان محمد
 صديق ميمڻ. سنڌ جي مڙين تي ادبي ٽيڪا ڪارن کي
 چنڊ وڌيا جي ڄاڻ نه پئي رهي آهي، انهيءَ ڪري،
 هو، سنڌي شاعرن جي چنڊ وچنڊا ئي ٽيڪا ڪرڻ کان
 بي چڙڪيا آهن، مگر ميان محمد صديق انهيءَ باري
 ۾ پنهنجي ڪتاب ”سنڌ جي ادبي تاريخ“ ۾ پنهنجا رايو
 ظاهر ڪيا آهن، پر چئن نه، ٻين والگر هو صاحب به،
 ظاهر ظهور، چنڊ وڌيا کان اڳ واقف آهي، تنهن سبب
 سندس ٽيڪا چوڪن سان ٽٽار آهي.

هڪ هنڌ، سيد عبدالڪريم جي نظر جوڙ ڪر ڪندي

ميمڻ صاحب لکي ٿو چوي ته:

”دوھرا جي ٽافه ڪر آڻڻ ۾ گھڻي آزادي

آهي: ڪٿي بهي ستن جي وچ ۾ ٽافو اچي ٿو

نه ڪٿي ٻنهي ستن جي ٻڃاڙيءَ ۾ ۽ ڪٿي
وري هڪڙيءَ ست جي وچ ۾ نه ٿي ۽ جي
ٻڃاڙيءَ ۾.

هيءَ غلطي هيٺ صاحب کان الهيءَ ڪري ٿي آهي
چو هو صاحب الهيءَ غلط فهميءَ هيٺ آهي نه ڪوبه ان
ستن وارو چند تنهنڪي ڪولنجي دوها يا دوهرا، چند
ود يا جي سرل ليمن ۾ ”چند“ شبد جي وياڪيا ڏيندي،
ٻڌايو ويو آهي نه هر ڪنهن چند کي پنهنجا پنهنجا خاص
گڻ آهن. انهن گڻن مان ڪنهن هڪ ۾ به ڪا رٿيءَ
مالر ٿي ڦير گهير ٿي نه چند جو روپ نه بدلجو پر سندس
نالو ئي ڪو ٻيو هوندو. سيد عبدالڪريم صاحب جا آهي
بيست جنجي ٻنهي ستن جي وچ ۾ قافيو آهي سي سور ۾
چند جو روپ آهن ۽ جنجي ٻنهي ستن جي ٻڃاڙيءَ
۾ قافيو آهي سي دوها چند جو روپ آهن. باقي آهي
بست جن ۾ هڪ ست جي وچ ۾ هڪ ست جي ٻڃاڙيءَ ۾ قافيو
آهي، سي، هڪ لک دوها جي ۽ هڪ ست سور نا جي
ڪٿي ٻاٿر پوئل آهن، جا ڪار ڀڳري ۽ لوڻا اصل قاضي
قاصن جي آهي.

چند ود يا جي ٻنهي بنيادي ڳالهين کان، هيٺ صاحب
ڪيترن نه اڻ ڄاڻ آهي سو، سندس هيٺين وڃياري مان
ثابت ٿئي ٿو:-

”دوهرا جو عربي ۽ پارسي شعر جي طرز
بعد ان علم عروض سان ڪوبه واسطو ڪونهي.
هن جو وزن علم مؤسيلي (سنگيت ود يا) جي

”مائرائن“ تي مدحصر آهي ۽ مائرائن جي مقدار جو مدار وري ٿڙي ۽ جي آواز کي چوئي يا ڊگهي ڪرڻ تي آهي ۽ ورن وڪڙن ڏيڻ تي آهي. آواز جي الهيءَ ”چوئائيءَ“ ۽ ڊگهائيءَ ۽ ورن وڪڙن کي اهڙي ڪري صورت ۾ آڻڻ ناممڪن آهي جهڙي ڪري صورت عام عروض جي ٺهرايل آوازن کي ڏنل آهي.

دو ها چند جو، سنگيت وديا سان ڪوبه واسطو ڪونه آهي، پر چند وديا سان، ڏسجي ائين پيو ته ميان محمد صديق صاحب کي اها ڪم ٿي ڪانه هئي ته چند وديا به ڪا ٿيندي آهي. هن صاحب اهو ٺاڻوئي ڪونه ٿو ٻڌو ڀانئجي. چند وديا، چوئن ۽ ڊگهن اچرن ۽ الهن جي مائرائن تي برابر ٻڌل آهي پر آواز جي چوئائيءَ يا ڊگهائيءَ يا وروڪڙن جو واسطو به برابر سنگيت وديا سان ئي آهي. چند وديا بي آهي ۽ سنگيت وديا بي آهي. جتن علم عروض جي اصولن هيٺ، طرح طرح جي اچرن وارا غزل چوڙي، علم موسيقيءَ پٽالدر ٺهيل، طرح طرح جي طرزن تي به آهي ڳائي سگهجن ٿا، تن چند وديا جي ٻيٺن تي، ڀاڻس ڀاڻس جا چند چوڙي، الهن کي سنگيت وديا جي ڇڏا ڇڏا ڍاڳن ۽ ڍاڳين تي ڳائي سگهجي ٿو. چند وديا به آوازن جا وروڪڙ وغيره ويچار هيٺ آنداءِ ويندا آهن ۽ چند وديا جي چوئن ۽ ڊگهن اچرن، ٺوڙي ٻيءَ سموريءَ

ٿر ٿيڻ کي اڪري صورت بلڪل پوري، وڻيا لڪ ٺهڻي
 ۾ ڏنل آهي. ٽڪليف فقط اها آهي جو سنڌ ۾ ڇند وڌيا
 جي معلوميت اصل کان هتي جنهن سبب سنڌي ۽ جو
 گهڻو سارو ڇند وڃي وارو شعر، فقط طرزون ٻڌي، هندي
 دوهن وغيره ياد ڪري، انهن جي وزن تي ئي جوڙيل
 آهي ۽ نه اڳ ڄاتل ڇند وڃي جي مڙهڻي ڪن جي آڌار
 تي. اهوئي سبب آهي جو، جيتوڻيڪ ڇند شاستر ۾
 هزارن نمونن جا ورڻڪ ڇند ۽ هزارن نمونن جا مائڪ
 ڇند وڃيل آهن، ته به سنڌي ڪوٽائون ڪن ڇڙوي،
 اگر ٻين جي ڳڻپ جيترو ڇندن تي ٿي وڃيل آهن. هن
 ڪتاب جي آخر ۾ مثال طور ڪن ڇندن جي وڃي،
 مختصر طور ڏنل آهي، جن تي سنڌي ۽ ۾ جوڙيل ڇند،
 يا نه آهن، يا نه پر ڪاشڪ جي ڌيان تي نه آيا آهن.
 ٻئي هنڌ، شاهه عبدالطيف جي نظر تي تفسير ڪندي،
 ميان محمد صديق ميمڻ صاحب چوي ٿو ته:-

”ائين وسهڻ ۾ ايندو آهي ته شاهه ڀٽائي ۽
 دوهرا ۾ ٿيڻ گهير ڪئي آهي، جو اٺين ٻن
 مصرعن جي بدران ٽي چار، بلڪ پنج بلڪ
 ڏهن ٽائين مصرعون به ڪم آنديون اٿس مگر
 اسانجي تعقيبات (؟) مان معلوم ٿو ٿئي ته شاهه
 ڀٽائي ۽ کان اڳ ڪيترن ئي هندي زبان جي شاعرن

ٺٺن، چٺن، پٺڻن الڪ ڏهن ٻارهن مصرعن
ٺاڻين به ڏوهيڙا ڪر آڏا آهن.

ميمڻ صاحب، پوءِ ڪبير صاحب ۽ گروالڪ صاحب
جي ڪوٺائن جا مثال ڏنا آهن (جي جنسي هيٺ ڏنا)
۽ آخر ۾ چويٽو نه ۽.

”مٿين مثالن مان يقين ٿيو ته ٻن مصرعن
کان وڌيڪ ڏوهيڙي جي ايجاد، شاه پٺائيءَ
صاحب نه ڪئي آهي پر اڳيئي هندي شاعرن...
اها ايجاد ڪري ڇڏي هئي.“

انهن دليلن جي پٺڀرائيءَ ۾، جن ڪوٺائن جا مثال
ميمڻ صاحب ڏنا آهن، سي مناسب ٿيڪا سان، پيش
ڪجن ٿا ۽.

مثال پهريون - ڪبير صاحب.

”ٻارھ برس ٻالھن ٻيٽي، ٻيس برس
ڪڇ ٺپ نه ڪيئو،
ٺيس برس ڪڇ ڏيو نه پوڄا، ڦر ڀڄتا نا
پوڏ ٻيو،
ميري ميري ڪرئي جمر گهو، سائر سوڪ
پنڇب لھيو.“

ٿيڪا: هيءَ دوهه ڇند اصل نه آهي. دوهه ڇند
رچنا هن ڀيٽڪ ۾ سمجهايل آهي ۽ هندي توڙي سنڌي
دوهه ٻڌ ڏنا ويا آهن. ميمڻ صاحب، ڀڳت ڪبير
صاحب جي هڪ ٻڄن مان ڪي سٽون ڏنيون آهن، جن

مان هر هڪ پر ۳۱ مائرائون آهن ۽ بيت جو اسٽان ۱۶-۱۵ مائراون پٺيان آهن. هن ڪتاب پر ”ويو چند“ جي رچنا ۽ اُنهي ٻڌل هندي نوڙي سنڌي چند درج ڪيل آهن، جن جهڙائي مٿيان پاد آهن.

مثال ٻيون - ڪبير صاحب.

”سارو ڏن ڏولت بن مهيٽا، اُجه نه
بيت اڳهتي،
جن يگتن ڪوڪهو نه مائو، ڪيو
اپنو پهيٽي،
دڪ سڪ ڪرت مها پرمبوڏو، انڪ جون
پر مهيٽي.“

ٽيڪا: هيءُ به دوها چند اصل نه آهي. هن چند جي هر هڪ پاد پر ۲۸ مائراون آهن ۽ بيت جو اسٽان آهيس ۱۶-۱۲ مائراون پٺيان. هيءُ سٽون يگت ڪبير جي هڪ نوڙيءَ مان آهن ۽ اها نوڙي ”للت پد“ چند تي ٻڌل آهي. هن ٻيٽڪ پر ”للت پد“ جي رچنا ۽ الجا هندي نوڙي سنڌي چند ڏنل آهن، جن جهڙائي مٿيان پاد آهن.

مثال ٽيون - گرو نانڪ صاحب.

”سمل دڪ سراءِ را، است د پر گه مج است،
اوه چه آوه آس ڪر، چاهه لراسي ڪس،
قل ڪي، قل ڪي، ڪر نه آوه پست،
منت ليوي نانڪا، گس چنگائيان لت“

شاھ جي رسالي ۾، سر ڏهر جي فصل ٻئين جي
هينين وائي، چنڊ شاستر جي هڪ بدلايل چنڊ (هر گيتڪا)
جي روپ تي ٻڌل آهي، جو بدليل روپ شاھ صاحب
چترائيءَ ۽ مدرتا سان چوڙيو آهي :-

منهنجي نند لـ ليٽين ليٽين، ڪالهون پوءِ لڪن ۾،
موت آيل منهنجي ماءُ، تان توڙڪ لـ ڪيٽين ڪيٽين،
هوءَ لـ نيمر پاڻسين، آءُ جا ويندڙي سيٽين سيٽين،
ڪالھوڻيان اڃ گھڙي ڪر ڇهورڙي ڇهيٽين ڇهيٽين،
ٻيون سڀ واڳون ورن سين، آءُ جا واڳڙي ويٽين ويٽين،
هيٺڙو ڏاڙهونءُ ڏل ڇٽين، زروئي رنو ڪيٽين ڪيٽين،
الله، عبداللطيف ڄمئي، مھرب اسان تون ميڙين ميڙين!

ٻيا به ڪي مشرقه چند آهن جن تي ٻڌل ڪي چروي پست
يا مصرعون شاهه جي رسالي ۾ روح ٿيل آهن جن مان
ان ٻين جو ذڪر هن ڀاڱي جي انت ۾ ڪيل آهي .

شاھ عبداللطيف بعد، سچل سرمست، سامي، دلپت
۽ ٻين شاعرن به دوها ۽ سورتا چند استعمال ڪيا آهن.
سچل سرمست جو گچ شعر پارسي علم عروض تي ٻڌل
آهي. سامي ۽ جا سلوڪ، دوها ۽ سورتا چندن جو ميل
ڪري، ٽن ۽ چئن پنڪتين جا جوڙيل آهن. دلپت ۽
ٻين به شاھ جي پهروي ڪئي آهي.

جیتو ٹیک مٹین شاعر نیشنل شعور چندو بد رچنا

ٿي رچيو آهي ته به ظاهر آهي ته ٽن ٻيند وديب هي
 آدي ليمن جي به سڌ ڪانه هئي ۽ ڏسجي اٿس ته
 وڃي قصن، سيد عبدالڪريم ۽ شاهه عبداللطيف، دوه
 ۽ سورنا طرزن جو رس، رستن، جوڳين، سڌن ۽
 سنڀاسي فقيرن مان پراڻي، پنهنجي پنهنجي ٻڌاءِ برقرار ڪيو
 آهي. شاعرن جي سرتاج، مها ڪوي شاهه عبداللطيف،
 ٻين کان گهڻي ڪثرت ڪئي آهي جو نه فقط دوه ۽ سور
 جون ٻن کان وٺي پنڌرهن پنڪتين ٿاين ويهي ر
 ٻوليون اٿس، پر دوها ۽ سورنا چندن کانسواءِ ٻيا چند
 نه استعمال ڪيا اٿس. سچل سرمست، سامي ۽ دلپت
 وغيره، ان باري ۾ فقط پنهنجن اڳين جي ٻيروي، دوه
 سورنا ميل جوڙڻ ۾ ڪئي آهي. اسانجي سنڌي ادبي
 ٿيڪا ڪارن مٿئين سموري نظم کي نه فقط ”ڏوهيڙا“
 سڏيو آهي، پر ائين پئي چيو اٿن ته ”ڏوهيڙا“ ۽ ”دوه“
 ڳالهه مڙياڻي ساڳي آهي، جو، چئن مٿي ڏيکاريل آهي،
 سراسر غلط آهي. ”ڏوهيڙا“ لفظ، شاهه عبداللطيف ۽ ٻين
 شاعرن جي چنڊو ٻڌ رچنا کي فقط انهيءَ لحاظ کان چئي
 سگهجي ٿو جو آهي گهڻو ڪري، دوها ٻيند جي طرز
 تي ڳايا ويندا هئا، يا انهيءَ لحاظ کان ته شاهه جو گهڻو
 نظم دوها يا دوها جي الڳ روپ (ڏسو ”سورنا چند
 رچنا“) يا دوها سورنا ميل چندن تي رچيل آهي. درست
 چوڻ ته ائين ٿيندو ته اهو نظم ”چند رچنا“ تي جڙيل

آهي ۽ نه ”دوها“ ٿي.

ڄڻ نه ديوناگري ٿي سنڌ ۾، اسانجي وقت ۾،
 ڪڏهن لازمي نهرايل نه هئي ۽ ورهاڱي کان اڳي، هندي
 ٻوليءَ جو چاهه سنڌ ۾ غير ڪو هو، تنهنڪري چندر ديا
 کان اسان جا ويهينءَ صديءَ وارا ڪري به اڻ وقت
 رهيا آهن. هاڻوڪن شاعرن جهڙوڪ شري ڪشچند
 نيرتداس (بيوس)، شري ليکراج ڪشچند (عزير)،
 ڪوي رامچندر دادوي، شري هوتچند سنگومل ٽيڪواڻي
 ۽ شري نارايڻ (شيام) وغيره، ٻين نمونن جي ڇندن
 تي ٻڌل ڪوٺائون جوڙيون آهن. پروفيسر منگهارام اڏارام
 ملڪاڻي به ٿڳور جون گهڻيئي ڪوٺائون انوار ڪري
 چند رچنا تي ٻڌيون آهن. پر، سنڌي ٻوليءَ ۾ چند
 شاستر جي نيمن تي ڪوبه ڀستڪ هن کان اڳي شايع ٿيل
 نه هو، جنهن ڪري اسانجي خوش نويسن جو لاڙو عمر
 عروض تي شعر ٻڌڻ ڏانهن وڌيڪ پئي نيو آهي. اهوئي
 سبب آهي جو سنڌ ۾ چندو ٻڌ رچنا بلڪل گهٽ آهي.
 هن اوائلي ڪتاب ۾ ٻارهن نمونن جي مائٽڪ ڇندن
 جي رچنا سمجهائيل آهي ۽ انهن جا اداھرن ڏنل آهن.
 تنهنڪانسواءِ، پاڻ پنجن ۾ سنڌي مها ڪوين جا دوها-
 سورثا ميل جا ۱۹ نمونا تنجا اداھرن ڏنل آهن. چند
 شاستر ۾ هزارين نمونن ۽ نالن وارا چند ٻڌايل آهن، جن مان
 هن ڪتاب جي انت ۾ ورثڪ ڇندن جي ۱۶ نمونن

۽ مالڪ ڇندن جي وڌيڪ ۱۲ لمون جي وڇنا سمجهايل آهي پر انهن لمون جي ڇندن تي سنڌي ڪوٽائون ٻڌل نه ٿيون ڏسجن. ورڻڪ ڇند جو فقط هڪ لمونو ”ڪوٽ ڇند“، تنهنجي سمجهاڻي، هڪ هڪ آيل سنڌي اداهرن سان، پهرئين پاڻ ۾، ڇندن جي ڏانهن جي وياڪيا جو ذڪر ڪندي ڏاڻي ويئي آهي.

شاهه جا ٻه وڌيڪ متفرق ڇند :-

(۱) ڪوا ڪاڻڪاڻ ڪندا، وهائي وٺن ۾، (۱۱+۱۰=۲۱)

مون ڏٺا، مون وسهيو، اڳي پيڇي انڌا،

اڇي عدالت ۾ ويهي وٺ وجهندا،

حلال ڇڏيو هتهين، مٿي ڏوند ڏورندا،

قتل ڦهيارن تي اور پاء اڙندا،

سڱ جيڏانهن سرهو، ٿيڏانهن نه ترسندا،

هند هدايت جي استخوان آڻيندا،

ڇهڙي جڻن چهنڀ وڍيا، هماء سين نه هلندا،

طالع ڀاڻوسن جا پسيو زاغ جلندا،

هد هد پسيو هنڌڙا وينائي وهسندا،

ڪوڙا ڪڙفتي تي سئون ڏيو سڙندا،

حد لنگهيا حق جي، بهين پير بجهندا. (ڇند رابط ڇند)

(۲) مليران مارو، پڪي، پيڇي آڻيو، (۹+۱۲=۲۱)

ور يا وهارو، هاڻو سڀ هيٺا ٿيا. (التو پورا ڇند)

پاڳ ٿيون.

دوہا چند.

دوہا چند رچنا:-

هيءَ هڪ دوپاد پڌيه آهي. هر هڪ پاد ۾ ۴ مائرائون ٿينس. هر هڪ پاد ۾ ۲ چرن، سو، ڪل اٺس چار چرن. ٻيٽ جو استان، هر هڪ پاد ۾ ۱۳ ۽ ۱۱ مائراڻن پٺيان آهيس. ٻئين ۽ چوٿين چرن جي ٽڪ ملايل آهي. پهرئين چرن جي مائرا سنڪيا ۱۳ آهي ۽ ٽئين جي ۱۳ آهي (وري، ٻئين ۽ چوٿين چرن جي مائرا سنڪيا ۱۱-۱۱ آهي. ٽنهن ڪري هيءَ آهي هڪ ارڏ-سر مائراڪ چند.

$$\begin{array}{r} 13 \\ + \\ 11 \\ \hline 24 \end{array}$$

بلبل رووي رين دن ..... ڪهان پئي گزار
ٺڪون قيامت آج هتي ..... جنڪون پچلي يار

$$\begin{array}{r} 13 \\ + \\ 11 \\ \hline 24 \end{array}$$

چؤنڊ هندي دوهـا.

- ۱- لالي ائي لال ڪي، جست دٻڪون لت لال،
لال دٻڪن مين ڪئي، مٿن پي هوڳئي لال. (ڪبير)
- ۲- پھلي ٻہ مان ڪاڳ ٿا، ڪر ٿا جيون گھاس،
آب ٿو من هنسا پيا، موليٰ چن چن ڪات. (ڪبير)
- ۳- ايڪ ڀروسو، ايڪ ٻيل، ايڪ آس وسواس،
سوات-سلل رگھنات جس، چالڪ ٿلسيداس.
(ٿلسيداس)
- ۴- ٻالھن چرائي جات هو، نر ٻل جالڪي موھ،
هردي مين سين جاوڳي، تب جانولگا ٿوھ.
(سورداس)
- ۵- سڪ مين ٻھ سنگي پئي، دک ٻر سنگ نہ ڪوءِ،
ڪھ ٿالڪ هر پچ منا، انت سھائي هو.
(لاوان محلا سلوڪ)

قاضي قاضن ۽ سندس دوهـا.

قاضي قاضن سيوهڻ ۾ ڄائو هو. سندس ڄمڻ جي تاريخ جي پوري خبر نہ پئجي سگھي آهي مگر سنہ ۱۵۵۱ع ۾ وفات ڪيائين. ان وقت سنڌ جو حاڪم مرزا شاھ حسن هو. مغل شھنشاھ همايون کي هڪالي، شيرشاھ تخت مائي، ۱۵۴۵ع ۾ وفات ڪئي. قاضي قاضن جي پڇاڙيءَ وارن ڏينھن ۾ شيرشاھ جو هڪ بلڪل ضعيف جاءِ نشين، لالي طور هندستان جو حاڪم

(۲) پاڻيءَ هاري سڀڪا، جا سر ۾ هڙو ڀري،

ڪاليءَ سنڌي سڄڻين، (ڪا) پوڙهي ڪاڻ ڀري.

(۳) لينهن اڀاري نه ٿئي، سڌين سڀ نه هون،

ڪارين رالين وٽ ڦڙا، جان جان لڀ نه هون.

(۴) چئن چئن ورق ورائئين، ٽن ٽن ڏنڊوڏو،

رهڻيءَ رهيون سپرين، (نه) ڪهڙيءَ ڪو ڪوه؟

(۵) چوريءَ پهت ڇجه سين، پڌر نه آه ارت،

پهرين پاڻ لڪائي پوءِ لڪائج وٽ.

(۶) جي پڇيا، سي نه منجهڙا، جي پڇن

سي وٺن.

جو لکن منجهه ماڻهو آين، سو مڪڻ منجهه کير.

شاهه عبداللطيف ۽ سندس دوها.

شاهه عبداللطيف، سيد عبدالڪريم بلڙيءَ واري جو

ٿر پوڻو هئو. هو سنه ۱۶۸۹ع ۾ ڳوٺ هالا حويليءَ ۾ ڄائو

هو. سندس ڄمڻ بعد، پٽس شاهه حبيب ٿڌي وڃي

پٽ کان به ڪوه ڀري ڪوٽيءَ ۾ رهيو. پيءُ جي

وفات بعد، ۱۷۴۲ع ۾ شاهه عبداللطيف ڪوٽيءَ ۾

ٿڌي اچي پٽ وسائي، ڇهه ڏهن سالن بعد وفات

ڪيائين. هيءُ صاحب به صوفي طريقي جو ڪامل درويش

هو. پٽ شاهه ٿي اوري ڀري جا ساڌو مٿس ايندا

هئا ۽ شاهه صاحب پاڻ به پروارن ماڻهن ۾ سهر ڪري آئي ڇي

ساڌو مٿس سان روح رهاڻ ڪندو هو. شاهه جي رسالي ۾ جيڪي

- دوها درج لیل آهن نمان کي آهن ساڌن فقيرن جا
 چيل آهن ۽ کي شاه صاحب جا خود ئي وچيل آهن.
 شاه جي رسالي ۾ درج ڪيل شددوهن جا مثال هيٺ ڏجن ٿا:-
- ۱- ساڄن آليا هر سڀيا، ڪيا لي چلون ساڻ،
 سڀس اٿاري پيءُ ڌرون، مڃهه ايءُ مڃات.
  - ۲- آه ڪرون ٿان جرجلي، مشڪ ڪرون ٿان جيءُ،
 ڪوهووي سخي رب ڪا، آڻ ملاوي پيءُ.
  - ۳- ڌرتي سڀ ڪاغذ ڪرون، ليکڻ ڪرون ونڙاهه،
 سارا سمندر مس ڪرون، (ٿان) اڀڪڻ لکيا نه جاءِ.
  - ۴- بلبل رووي زين دن، ڪهان پئي گلزار،
 نڪون قيامت آج هيءُ، چنڪون بچلي يار.
  - ۵- سائي صورت عين ڪي، سائي صورت غين،
 سمن نڀا دور ڪرو، (نه) اوءِ عين ڪي عين.
  - ۶- پاڻهين ڏئي سنيهڙا، پاڻهي اي سلطان،
 پاڻ ڪر پاڻهين لهي، پاڻ سڃاڻي پاڻ.
  - ۷- ڪڏهن پڙجي ڪن تي، ڪڏهن ٿيڃي وات،
 ڪڏهن ٿيڃي ٻڪرو، ڪڏهن ٿيڃي ڪاٺ.
  - ۸- پاڻهي جل جلالهو، پاڻهي جان جمال،
 پاڻهي صورت برينءَ جي، پاڻهي حسن ڪمال.
  - ۹- پاڻهين لوڙاڻو ٿين، پاڻهي دانهون ڏين،
 گهر وارن جا ڳاڻين، چورن سڏ ڪرين.
  - ۱۰- وڍيل ٿي وايون ڪري، ڪنل ڪوڪاري،
 هن ٻن پنهنجا ساريا، هيءُ هنجون (هڏن نه) هاري.

پاڳ- چوٽون.

سورٽا چند.

سورٽا چند رچنا:-

سورٽا چند، دوها چند جو اٿڻو روپ آهي. هيءُ به هڪ دوپاد چند آهي. هن چند جي هر هڪ پاد ۾ به، دوها چند جيان ۲۴، ۲۴ مائڻون آهن. پر، دوها چند جا پهريون ۽ ٽيون چوٽون پاڻي مٿائي رکجن، ۽ ٻيون ۽ چوٿون چوٽون وري پاڻي مٿائي رکجن ته ٽي ٻوڏو شد سورٽا چند. يعني ته سورٽا چند جي هر هڪ پاد ۾ ٻه جو استان ۱۱ ۽ ۱۳ مائڻن پٺيان آهي (۽ نه ۱۳-۱۱ مائڻن پٺيان). هڪ ملايل آهي پهريون ۽ ٽيون چوٽن جي (۽ نه ٻئين ۽ چوٿين جي). آهي هيءُ نه هڪ ارڏسر مائڻڪ چند.

اصلي دوها چند:-

III	S	S	I	II	S	S	III
-----	---	---	---	----	---	---	-----

بلبل رووي دين دن ۰۰۰ ڪهان پئي گلزار، (۱۱ + ۱۳)

سورٽا يا اٿڻو دوها:-

II	S	SS	III	II	S	S	I
----	---	----	-----	----	---	---	---

ڪهان پئي گلزار ۰۰۰ بلبل رووي دين دن، (۱۳ + ۱۱)
 جنڪون اچلي لار... لڪون قيامت آڃ هيءُ. (۱۳ + ۱۱)

چوڊھ ھندي سورڻا.

- ۱۔ برمارت کی آس، رام چرٹا اولمپ ہی،
تلسی اژن اکاس، چاہت بارہ بولد گھ۔ (تلسید س)
- ۲۔ جیہہ سمرت سدھویہ، گن نایک کر نورون،
کر ہون انگرہ سویہ، ہڈ راش شپ گن سدن۔

سید عبدالکریم جا سورڻا.

- ۱۔ وهائڻي ٿي وڃ، تون ان سرندي ٿن ري،
 ۲۔ وائي وڃير شال، ڪنن سمين ڪين سطان،
 ۳۔ ڪا جا پر برين، نه سا ٻڌي نه سا سڻي،
 ۴۔ اڪو قصرد ر لڪ، ڪوڙين سهمين ڳڙ ڪيون،
 ۵۔ هنڃ تنهين هوءَ، اولهي پر اوڙاهه جي،
 ۶۔ اڀ ڪاٿرو ڪوءَ، جو چاڙڙ پر پيڙون ڪري.

شاہم عبداللطیف جا سورثا۔

- ۱۔ وچارا واپوڙ، سدا شاڪر سؤر سين،
 نالين مٿي توڙ، اوري ڪن نه آسرو۔
 ۲۔ ڏاڏي تيز مر ڏينهن، ڪهه به امان ڪهڙا ڀرين؟
 لپٽ ڀرجي لپهن، پلٽيا پارون ڪري۔
 ۳۔ گهوڙن ۽ گهوٽن، جيئڻ ٿورا ڏينهڙا،
 ڪڏهن منجهه ڪوٽن، ڪڏهن واهي رڻ ڄا۔

- ۴- ٿوسين ٻول ٻهون، ساڄن سھڻن جي ڪري،
ڪندين ٿو ڪھون، (جي) ٺالو ٻھڙ لھڻ جو؟
- ۵- ڏولگر ڀولين ڪير، سڄڻ ميڏون ڏولگرين؟
ھڙا سڀ سڏير، ڪن لھڻين ڪي ٻيا.
- ۶- اڪيون سيئي ڌار، جن سان پسين ڀولين ڪي،
بي ڏانھن ڪير لھار، گھڙو وڃارا سھڻين.
- ۷- اڳي ائين ھئاس، (جئن) پنھون ڏوٽ ڪڙا،
ھاڻي ائين ٿياس، (جئن) جت نہ لھن پاڻسين.
- ۸- سامو ٻڌي ڪو سنگ، آھي ڳولڻر گاڏ ٿون،
انگن چاڙھي انگ، ويو وڻجارو اوھڙي.
- ۹- مونکي جيئار پوءِ، ڀرين جي ڳالھ ڪري،
دلواھ اڏ پوءِ، ھينئر ڪوٽ برج جئن.
- ۱۰- ڏولگر مون م ڏڪوءِ، آن اڳ ڏڪوئي آھيان،
ساريان ڪو نہ مڪوءِ، سُرڙ گھڙيئي سنيران.
- ۱۱- وڍسا ڪاري رات، جنھنر راھ گم ٿئي،
لڪاھن جي تات، ھيءُ ڀڻ وڃي وسري.
- ۱۲- ڀيري ٻڌ ٻيھار، سُرڙاڻي سندرو،
ڏولگر ٿوھان ڌار، ڪاڏ ڏور بندي ڏک سين.
- ۱۳- ڪڏھ مطالع مون، ھو جو ورق وصال چو،
ننھنر ٿون ھين ٿون، بي لال نہ لھڻي جيتري.
- ۱۴- چيڪي ڪم سڌار، چولا ڏا جھڙن،
کلن سڀ مٽلر، ساھيرو ٿون ۽ سر ٿيون.

۱۵- ستر ڪر ستار، آءُ اُڻاڙي آهيان،
 ڊڪٽين ڊڪٽهار، ڏيئي پاند پناه جو.
سچل سرمست ۽ سندس سورڻا.

سچل فقير درازن جي ڳوٺ ۾، سنه ۱۷۳۹ ۾ ڄائو.
 سندس اصل نالو عبدالوهاب هو پر ننڍي هوندي
 کان، مائٽ سچندو سڏيندا هئس. اهي ننڍوئي هوندي
 پئس، صالح الدين، وٽ ڪي، لکينڪري پنهنجي
 ڇاچي عبدالنبي جي سنڀال هيٺ رهيو. پنجن
 ورهين بعد سندس مائٽ سچندو درازن ۾
 آيو ۽ سندس پياريءَ کي ”اسان ڀيڪو ڪئون
 رڌو آڻي، تڏهن تان ڪوئي ورتو لاهيندو.“ هن
 فقير ۹۰ ورهين جي ڏورن ۾ فوت ٿيو.
 سچل جو ڪهاڻين ٺهڻ جي وزن تي چڙيل آهي،
 هڪ علم عروضي تي ۽ نوريءَ جي، سندس رچيل
 هيٺيان سورڻ ڏجن ٿا:-

۱- ٻڪي سوئي ٻر، اُڏري ٻار ٻرين جي،
 محوشيءَ جي به خبر، مان ڪ وٺي اچي اوڏ هون.

۲- مومل مڙهي هاب، راڻا ڪر نه راءِ لون،
 چوئين کي نه جواب، مرد نه ڏين مينڊرا.
 ۳- هڪ جوءِ بي جوءِ، مرد نه ڇڏين مينڊرا،
 تو ٻيڙ ٻرين پوءِ، ڪوهه لڄايو ڪاڪ کي؟

پاڳر پڌون.

دوها سورنا ميل.

دوها سورنا ميل رچنا.

سند جي سرتاج شاعرن، دوها ۽ سورنا جا ٻه
ٻاڻم ٻوڻي، ٻن کان وٺي پندرهن ڀاڱن وارا ٽن ٻاڻ
چند جوڙيا آهن، جي مڌو ٿا ٻر شڌ دوها ۽ شڌ سورنا.
چندن کي به شه ٿي ويا آهن. قاضي قاضن، هڪ
ڀاڱو سورنا جو جوڙي، پٺيانس هڪ ڀاڱو دوها جو
ڳنڍي، جيڪو لمو ٿو ٿو ڀاڱو چند جو رچيو آهي ٽين
جي پيروي سيد عبدالڪريم ڪئي آهي پر سڄي
عبداللطيف يا ٻئي ڪنهن ڪويءَ کان ڪئي آهي.
باقي، اول دوها جي ٿڪ ڪٽي، پٺيانس سورنا جي
هڪ پنڪتي گڏ سان، سيد عبدالڪريم جي پيروي
شاهه عبداللطيف ۽ سچل سرمست ٻنهي ڪئي آهي.
ٻوڻ، شاهه عبداللطيف، دوها ۽ سورنا جا ٻه ٻاڻ
طرح طرح جا، ٽن، ٻن، ٻن، هڪ وڌيڪ ٻاڻن
وارا چندن جا اليڪ ٿو ٿا رچيا آهن. سندس
عبداللطيف جي پيروي، سچل سرمست، ساميءَ ۽
دلپت به ڪئي آهي. شاهه عبداللطيف جو گهڻو سارو
شعر انهيءَ لمو ٿي دوها سورنا ميل چندن تي ئي
ٻڌل آهي.

اڌ سورڻا اڌ دوهاء.

قاضي قاضن.

- ۱- سائڙ ڏيئي لت، اوچي ليچي پورئي، (۱۱ + ۱۳)
هيڪائي ٿي هڪ ٿيو، ويئي سڀ جهت. (۱۱ + ۱۳)
- ۲- سڄڻ منجهه هٿام، مون اٿي ويا اونيا،
هيڏانهن هوڏانهن هٿڙا، هيٺڙي جاڙ وڌام.
- ۳- سيئي سيله ٿيام، پڙهيام جي پاڻان،
اڪر اڳيان اُڀري، واڳو ٿي وريام.

سيد عبدالڪريم.

- ۱- پهرين پاڻ وڃاء، پاڻ وڃائي پوءِ له،
تهان ڌار نه سهرين، منهن منجهان ٿي پاء.
- ۲- امڙ! ڪوءِ گهڙوءِ، موٽان سائڙو وڃي لڪريو،
هيٺڙو ڏئي وٺ جان مون جڻن ٿان نه ٻريوء.
- ۳- آهي پاڻ ٿي سلطان پاڻ ٿي ڏئي سنيهڙا،
پاڻ ٿي ڪر پاڻ لهي، پاڻ سڃاڻي پاڻ.
- ۴- هنيون نه حاضر جن، ڀرين نه اڪڙين ٻر،
لها ڀالدا سڪا، هيٺين جاڙ چين.
- ۵- جان تو گهيڙي گت، ماڱر ياري مچڙا،
ان ڪنڍي ڪڍي ڪيترا، ٿيئي پڇاڙيا پت.

- ۶- پيڙهان اڌ لوڪ، ڪڏهن به ليا پاڻ سان،
سڪا سڀيڙين کي ۽ لاڳاپو سڀيڙين لوڪ.
۷- ڪاٿياريون ڪئن ڪن؟ عمر اها ڪهڙا،
جڏهن به ٿون هر ور ٿا ويڻ سڀيڙين.

(۲)

اڌ دوها اڌ سور ٿا

سيد عبدالڪريم.

- ۱- پاڻياري سر پوڙو، چر تي پڪي چيٽن، (۱۱+۱۳)
تون پڻ آئين چيٽن، دنيا ۾ ڪو ٿي پوڙو، (۱۳+۱۱)
۲- اسين سڪون جنڪي، سي هڏ اسين پاڻ،
هاڻي وڃي گمان، سهي سڃاڻو سڀيڙين.
۳- جي لياڪا لوڪ جا، جان جان سي نه لٽاء،
ٿان ٿان ٿئي نه ماء، پست پورو ڀرين ۽ چو.
۴- تون چو الله هيڪڙو، ٻولي بي ۾ سڪ،
سوني لکيو لڪ، سچو اکر من ۾.
۵- سچو ساعت هيڪڙي، جي ٿئي اڪيان ڌار،
نه ڪر سڀ ڄمار، ڏلو سين نه اڪئين.
۶- اسين ٿان آڻيون، جتي ڪهنبو ناهه،
جي وڃون منجهه ويالهه، نه پڻ مڙتون لولون.
۷- اُن در سدي مڱهين، اڳي اڳي نه هير،
چئن ڏکها ڪري پير، سڄيون رانيون سمهي.

شاهه عبداللطيف.

- ۱- اونڌاهيءَ اڌ رات ۾، پرينءَ پساو پاڻ، (۱۱+۱۳)
- چنڊ ڪٽين سان، ٻيهي ويو پڙلاءِ ۾. (۱۳+۱۱)
- ۲- پاڻي کان ڪمان ۾، ميان مار ۾ مونءَ،
مون ۾ آهين تونءَ، (متان) تنهنجوئي لوڪي لڳي.
- ۳- اوقا بيل اکين سين، تير چلايو توءَ،
پيو ۾ ماري سوءَ، (جنهنجو) پهر يون پورو نه ٿئي.
- ۴- سنئين لڪ، لڪ سنئين، ڪڇل پني لپڻ،
سامونڊي مون سين، ڪي تو ڪالهه لنگهائيا.
- ۵- سهسين ساسر بوڙ يون، مند بوڙيو مهران،
وهه وڃايو پاڻ، هڻي ڪنڌ ڪين سين.
- ۶- صبر ۽ شڪر کي ڪاڏي آءُ ڪندي،
آهيان جنهن سنڌي، سو نه گهرجي سان مون.
- ۷- وينيس وڪ نه اُڀري، تون آرياڻي آءُ،
چڪيءَ توسين چاهه، پاسي ڀر پيئي رڙهي.
- ۸- وسائيندي وڃڙي، حب جنين کي هوءَ،
لالن جنين لوءَ، تن اوڪاڻين نه اڪيون.

سچل سرمست.

- ۱- ويوم لڪري قافلو، ڏاڍو ڏيئي ڏڪه، (۱۱+۱۳)
- ويني ساربان سڪم (جو) هيڪند هيرس هوت سان (۱۳+۱۱)
- ۲- ويوم لڪري قافلو، ڪاڻي نه پهرم ڪل،
سيني الدر سل، سلي ويوم سپرين.

- ۳- ويٺو لکري ٺاڦو، آءُ ٻڌ ڪٿان پير،
 ڏک ڏيئي ويا ڏير، مان ٻارو چل ٻاجھ ڪري.
- ۴- هڪ جوءُ بي جوءُ، ڇڏن ڪين جوان،
 آهي بي انسان، جي ننگن تي نثار ٿيا.
- ۵- جالب تو نه جڳاءُ، مومل سان ماڻا،
 سوليا تون سياڻا، موٽڻ مرڪ نه ٺهندجو.
- ۶- عمر اباڻن ريءُ، آءُ تان ڪو جهي آهيان،
 لولي هڏ نه لاهيان، ليشائي جا لينهن جي.

(۳)

دوها پٺيان اڌ سورڻا

شاهه عبداللطيف.

- ۱- ايڪ پيالو به جٿان، عشق نه ڪري ايئن، (۱۱ + ۱۳)
 لکيا جي نه لکڻ پر، (سي) قرب رسندا ڪيئن (۱۱ + ۱۳)
 هوٺ ڪيا هيٺن، والڳيا پس وصال کان. (۱۱ + ۱۳)
- ۲- محبت جي ميدان ۾، سر جو ڪرم سانگه،
 سُرِيءَ سڀرائي جي، چڙهي نه ٿين چالگه،
 عشق نه آهي لالگه، معيرون کاڌن کي پون.
- ۳- ڏٺي ڪرپندڙين ڪڏهين، حمالي هيڪالڊ،
 من ۾ مشتاقن جي، ڪي دلچائي راند،
 پرين ڏسائڻر پالڊ، ڳجهه ڳرهيان ڪسين.

سچل سرمت.

- ۱- مينهن وسندي مان، ويڙهيڃن ويندياس،
لوئي ساڳي لوءَ جي، لال ولي ويندياس.
ٿريڇين ٿيندياس، ڏک سڪ پائي سومرا.
- ۲- هڪ چوري بي زوري، شاهن لاهي شان،
راجا ٿي تون رعيت جو، ظاهر ڪرين زبان،
چونءِ ڇا جهان، حمير اهڙي حال ٿي؟
(۴)

سو، ٿا منجهم اڌ دوها

شاهه عبداللطيف.

- ۱- هوندو هڏ مر سند، لاءِ پيا ڪر پانهنجو، (۱۱-۱۳)
پوڄ پيارا پيڙا، ويندا ونيو ڪنڌ، (۱۱-۱۴)
نه هت تنهنجي هنڌ، موڪي ڪومان لهي، (۱۱-۱۳)
- ۲- عشق نه آهي راند، جئن ڪي ڪنس ڪهرو،
جيءَ، جسي ۽ جان جي، پڇي جي هيڪاند،
سسيءَ ليزي پاند، اچل نه اڌ ٿئين.
- ۳- ڏلي جن هيڪار، صورت ساهر ڄام جي،
سڪ ٿي ستيون ڪيڪي، ڀري ساڻ پتار،
گهريون گهر ٿان ڌار، ڪاهي پييون ڪن ڀر.
- ۴- جاهر الدر جيءَ، ساهر ڏلي ساهه ڪي،
ساهر چري نه ساهه ڇي، ساهر ساهر ڇريءَ،
ساهر ميڙ سميع، (نه) ساهر چڙي ساهه جي.

۵- سر ڏيئي ست جوڙ، ڪنهن پر ڪلن سين،
کالي ڪرمت ڪپار پر، خنجر آڻي ڪوڙ،
مرڻان منهن م موڙ، وٺي ٿي وڌ لهي.

۶- ڪرها ڪسر ڇڏ، وکون وجهه م وڌلد يون،
هيڪر حبيبن سان، مولڪي ليئي گڏ،
هچڻ پوئتي هڏ، آهون اڪندين جون.

ساهي

[پاڻي چنڊراءِ بچومل لنڊ هو سڄو ٺالو ساميءَ جو.
سنه ۱۷۴۳ع ۾ شڪار پور ۾ سندس جنم ٿيو. شش هو
سوامي مينگهراج جو. پنهنجي گروءَ کي مان ڏيڻ لاءِ،
تخلص رکيائين ”سامي“. سامي، پنهنجي گروءَ کان
سنسڪرت ٻوليءَ وڌائين جا مٿا سڳي منجهن پر ٿيو.
لنڊي هولدي کان ٿي وٺي ستن جو سنگ ٿيس سو
ويڙهه ويڙهي ويس. مائٽن شادي ڪرايس. زال کي
وٺي امرتسر ويو. اُتان موٽيو ته ويس هوس. مٿي راڻو.
چاليهن ورهين جي عمر جو هو ته سلوڪ لکڻ شروع
ڪيائين. سنه ۱۸۵۰ع ۾، سڄن سارن هڪ سؤ ستن ورهين
جي عمر جو ٿي، ڏيھ ڇڏيائين. سندس سلوڪ دوها
سور ٺا ميل ٿي رچيل آهن. سور ٺا منجهه اڌ دوها جا
ڪي مثال هيٺ ڏجن ٿا:-]

۱- هيرو چمر نه هار، مورڪ من جي پاءِ ٿون،

ملي ساڌ سنگت سان، اود يا پرم نوار،

پنهنجو پاڻ سنڀار، (ل) سڳي ٿئين سامي چئي.

۲- جيڪي سرڻ پيا، سامي ساڌ سنگت جي،

لنجا پوري ستڪورو، ڪارج سڌ ڪيا،

ولي مٿر ٿيا، ممت له رهين من ۾.

۳- جنهن ريجهايو ڪنت، آءُ سهاڳو سا چوان،

چڙهي سڪپت سيج ٿي، ڪيلي لت بست،

پاڻي سڪه بي الت، سامي سٺي ڪيڪي.

سچل سرهست.

۱- پڪي ۽ سندا پو، ڪريان مرصع موٽين،

جو آيو عجيب ڏي، ڏئي خوب خبر،

پينر ڙي، مون پو، شل وينو ڪري وائون.

۲- آءُ ڪانگا! ڪارون، توسان ڪريان ڪيٿريون؟

جو پهچائين پيغام تو، پريان جي پارون،

سچو سنيارون، توڏاها! ڏهاڙي ڏئين.

(۵)

ڏيد دوها اڌ سورڻا

شاهه عبداللطيف

۱- مومل ويني مينڌرا، سدائين ساري، (۱۱+۱۳)

دليون واس ورليون، چالگي ڪي چاري، (۱۱+۱۳)

جڏهن تڏهين سهرين، ايندم اوتاري، (۱۱+۱۳)

سوڍي سين ساري، ڳالهيون ڪندس ڳجه جون.

(۱۳+۱۱)

- ۲- اڻ ڄوڻن کير چڙ، چوڻن چيو وسار،
 اٿئي پهر ادب سين، پر اهائي پار،
 پايو منهن مولن پر، غربت سان گذار،
 مٿي منجهه وهار، (ن) قاضي ڪايارو نه ٿين.
- (۳) ڪٽي نيٺ خمار مان لاز ڪيائون نظر،
 سورج شاخون جهڪيون، نه ڪوماڻو نه قمر،
 تارا ڪتيون تاب ٿيا، ڏيکيندين دلير،
 جهڪو ٿيو جوهر، جانب جي نه جمال سين.
- (۴) سامي ڪامي پرين لڌ، ڪسي ٿيا ڪباب،
 جهڙو ڏسڻ ڏوهه ڪي، تهڙو ٽن ٽواب،
 اولين ارڻي گاڏئون، منجهان اکين آب،
 سندو ذات جواب، ٽون ڪئن پڇين ٽنڪي.
- (۵) جي پالئين جوڳي ٿيان، (ن) سڱي سال وڃاء،
 مالها ڦيرج من پر، ڌر ڪي ڌور مر لاء،
 اي غلام ٽون گودري، صبر جي نه سباء،
 (ن) سامر يا سندا، ڪر وٽ ڪلا نه ٿئي.

سچل سر مست.

- (۱) ڪيچان آيو قافلو، مون وٽ ٿيو مهمان،
 سچل ساري سانڪ جو، هو آرمائي اڳوان،
 وساريندس نه ور جو، اڄوڪو احسان،
 مڙلا مهر بان، ٺڌر لاهائي ٿي ڪيو.

۲- ويندي وير چالگن جو، چريو ڪنن ڇڙو،
 ڇير ۾ ڇوريءَ کي، ڇڏي ويا ڇرو،
 ڏيندو ڪنن ڀروڇ ري، ٻاليتا کي نه ٿو،
 مٽيءَ کي مھب مڙو، مولڪان ٿرلپيو نه ٿئي.
دلپت.

۱- اندر ڀرين، ٻاهر ڀرين، ڀرين مولهين ساڻ،
 ويجهو آهي ولين ڪون، ويڙيجل وٽاڻ،
 دلپت وچانهين ويو، ڀل ڀلا اندر ڀاڻ،
 (اسين) ساڳي ڀرين ڀاڻ، ٿي ٺاھق ٺڪياسون ٺڪي.
 ۲- وڻ ٺڻ ملڪ ۽ ماڻهو، پسون پنڪ ڀهاڙ،
 هيءُ مڙيوئي هڪڙي جانب جو جنسار،
 لڪي هن لباس ۾ ٿو الاهي اظهار،
 دلپت ٿئي ديدار، عين جي نه اکين سين.

(۶)

سورٺا منجهه دوها.

شاهه عبداللطيف.

۱- ٿڙ لهر يون لس لپت، جنت الڪ نه لهي آب جو. (۱۱ + ۱۳)
 الله اول ۾ ان جا، ٻيڙا مٽي ڀيٽ، (۱۱ + ۱۲)
 جوکو ٿئي ۾ جهاز کي، ٿري اچي ۾ ڦيٽ،
 لڳي ڪار چڀيٽ، هن غاريبي غوراب کي. (۱۱ + ۱۳)

- ۲- لهرن لکه لباس، پاڻيءَ ۾ ڀسڻ هيڪڙو،
 اولهي تنهن عميق جي واري ڇڏ وٺاس،
 (ڄم) ٺانهن نهايت لينهن جي، ڪوءِ اُت پنهنجي خاش،
 ٿرڻ جي تلاش، لاهه نه لالڻ لڳه ٿئين.
- ۳- وڃين ڇو وٽڪار، هٿ نه ڳولئين هوت کي،
 لڪو ڪين، لطيف چئي، ٻارو ڇو ٻئي ٻار،
 ٿي ۽ ستي ٻڌ سندرو، ڀرت پنهنون ۽ سين ٻار،
 لائين ليٽ نهار، توڙ ڏيرو دوست جو.
- سامي.

- ۱- سگر جهڙو شاهه، ڪو نه ڏٺوسين ڪاڻهين،
 پرڇي ڏٺو جنهن پوري، آلم ڏن اٿاهه،
 لڪي پڇيائين جات پات، لڪي پڇيائين راهه،
 ڪري من اچاهه، سامي ڇڏيائين چن پر.
- ۲- سهڻي منجهه ڪنگال، راجا ٿيو هڪ ديش جو،
 هاڻي گهوڙا پالڪيون، ميڙيائين سڀ مال،
 در تي پينا ڪيترا، سامي ڪن سوال،
 جاڳي اهو حال، پسندو وٺي پنج ڪٽي.
- سڄل سرهست.

- ۱- آءُ ڪانگل ڪاڻين، ٿان ٿي عطر اوليان،
 اچڻ ٻاجهون آڳي، آهيان اهاڻڪ آڻين،
 ڏاها گهڻا ڏيهڙا، مٿان ٿون لائين،
 پير اڱڻ پائين، نه منهنجو ساهه سڏي ٿي.

- ۲- سگهي اڏامي آءُ، تون پڪيڙا! پرين جا،
 سڀ ڪٺپ ڪريان تنهنجا، ساڻ جواهر جڙاءُ،
 عطر ڪٿوري اوتيان، ٻيا ماڻڪ ٿو مٽاءُ،
 ساري سنيهاءُ، ڪي آڻي ڏيڄ عجيبن جا.
 ۳- ڪٿي ساڻ ڪٿي، جا آندڙ ملڪ ملير کون،
 هتي مارئيءَ ٿان اها، اهڙو ڪين لٿي،
 لوڻي سنڌي لڄ کان، ڏيڪيان پٽ لٿي،
 هت سورن آءُ سٿي، هت ڏوراهن ڏکوڻيو.

(۷)

اڌ سورن ٻه دوها.

شاهه عبداللطيف.

- ۱- مون ۾ تون هڙجود، آءُ اڳاهين آهيان، (۱۱+۱۳)
 اڪيون اڪڙين ڪي، سڪيو ڪن سجود، (۱۱+۱۳)
 ٿيلاڻه رسيون بود ڪي، جيلاڻه ٿيون نابود، (۱۱+۱۳)
 ماڻهن جي موٽ جو صاحب هت سجود، (۱۱+۱۳)
 ان در سيئي اگهيا، جن وڃايو وجود، (۱۱+۱۳)
 ۲- عمر سڀ عيب، ويل وڃاير ٻانهجي،
 ويٺي لکيو لوڙيان، جيڪي ڪيو مس،
 اچي اڀاڳن ڪي، راسخ اچي رس،
 حال منهنجو ههڙو (جهڙو) ٿان تون پريم پس،
 قلب ڪارو جو ٿيو، ڪاتب لاهين ڪس.

پڻ دوها اڌ سورڻا

شاهه عبداللطيف .

۱- جي ٿئون ٿئون ٿئون ته چنڊي ساڻ چچاء، (۱۱+۱۳)
 آئي آهي ادب مين، ٻاري جان جلاء، (۱۱+۱۳)
 برقعان اندر بازيون، پنهنجون سڀ پچاء، (۱۱+۱۳)
 لچل، لٽن، لطيف چئي، پڌر هڏر پاء، (۱۱+۱۳)
 مٿان لوڪ لڪاء، وصالان وچ پئي، (۱۳+۱۱)

۲- قرقل ڦوٽا، پارچا، اگر ۽ عبير،
 ههڙو وڻج وٺي، ڪري، وجهه وڻجارا وٺي،
 پتي يار م مڪڙي، (اڳيان) سائر سڄي سير،
 ڪونهي اهوڪ، عبات چئي، جر جو ڪاري لير،
 گهر ٺهينجي ڪير، ساڻ ڄڻهجي سڄيون .

دلپت .

۱- (جي) ڀائرين پسان پرينءَ کي، نه لکي وجهه ليو،
 اڃا هوند حباب آب تي، عالم آهن ليو،
 پر فرق ڦوٽي اهر جو، مڪنهن ڪول ڇيو،
 جنهن ڳوليو ٿي پرينءَ کي، سو وڇوٽي ويو،
 لکي ڪن ٿيون، جس لاهي ٻولي ان جي .

۲۔ چاڪي وڌو پاڻ ۾ لڙڪن وائين ويو،
 جي پير ۾ پاڻ ڏٺي، لان ڪرڙ ۾ ڪير،
 ڪڪ پن ۾ آه پڌرو، پريان سندو پير،
 الڏا ڪاڻا ڪينڪي، لهن پونءِ جو پير،
 ڪو سڄو پسي پير، دلپت چوي دوست جو.

شاهه عبداللطيف جا وڌيڪ دوها سورڻا ميل.
 (۹)

سورڻا منجهه ۾ دوها.

جهڙا پالن پن، تهڙيون شالون مٿن سائون،
 عطر ۽ عنبير سين، تازا ڪيائون تن،
 مڙهيا گهڻو مشڪ سين، چوڻا ساڻا چندن،
 سولهن رڳي سون سين، سندا ڪامڻ ڪن،
 ڪيائين لال لطيف چئي، وڏا ويس ورن،
 منجهه مرڪيس من، سوڍي سين جو سڱ ٿيو.
 (۱۰)

اڌ سورڻا اڍائي دوها.

ڪرهل پائي لڄ، ڪوه نه ويٺي ان سين؟
 آچار پائون اوليون، ڏوٽا پائون ڏچ،
 مٿان ويهين ويسري، آئي پورل لڄ،
 سڻين ساجهر لڏيو، تون ايءُ بهارين اڄ،

کاله سباڼه کچرو، الگون پاته اچ،
کیر ټیندو ټنهيډچون، ادورالون اچ.

(۱۱)

اډائي دوها اڌ سورڼا.

سون ورليون سولون، رپي رالديون کن،
اگر اوطاقن ڀر، کتوري کتن،
اوليائون عنبر جا، مٿي طاق ٽڙن،
ٻاٽن بيلھون ٻڌيون، پسيو سولھن سڙن،
ٽيا لاهوني، لطيف چئي، پست لاء پرين،
اچي ٿا اچن، کاک ککوريا کاري.

(۱۲)

اڌ سورڼا ٽي دوها.

آئين اچي پسو، جيڏيون (هي جو وه) منهنجي چند ڙي،
پائي وٽڙا پير ڀر، منجهان کرس کسو،
ڏيئي وٽڙا ڏاهه کي، سورن جو سوسو،
آء ڏور بندي ان کي، ڏيئي ٽن ٽسو،
ساء نه آيان سور جو، ٻهاڻي ٿيون هسو،
هتان ويهي ويسريون، رڙهو ٿان نه رسو،
مدائتي مينهن ڄڻ، ويرو ٿار وسو.

اڌ سورڻا ٿي دوها

حڪم ٿيو بادل کي تہ سار لک ساٺ ڪجن ،
 وڃون وسط آليون ، ٿه ٿه مينهن ٺمن ،
 جن مهالگو لهي ميڙيو، سي ٿا هٿ هڻن ،
 پنجن منجهان بندرهن ٿيا ، اٿن ٿا ورق ورت ،
 ڏڪار يا ڏيه مان ، شل موزي سڀ مرن ،
 وري وڏيءَ وس جون ڪيون ، ڳالهيون ڳنوارن ،
 سيد چوي سڀن ، آه توهه ٺهينجي آسري .

اڌ سورڻا ساڍا ٿي دوها

(ڪوهياري) ڪامار بندير ماءُ ، جا من اندر ڳالهڙي ،
 چڙهان ڏونگر چوٽين ، سهريان جي ساءُ ،
 ٺهار بندس لڪري ، هاڙهو هون لاءُ ،
 پالڏ پٽرا پيرا پري ، پريان سڀن پهچاءُ ،
 دولي مولڪي ميڙئين ، سڀديءَ جالب جاءُ ،
 هوت هلن آئون وهان ، تہ ڪا اٿن جڳاءُ ،
 سسئيءَ جي سريءَ کي ، اوڏالهيڻ اٿاءُ ،
 پيرالڏيءَ پنهنوءَ جي ، منهنجو لوڙهه لٽاءُ .

اڌ سور ٿا چار دوه.

منهنجون (سيئي) آيل ماءُ، من مرادون پيون،
 جهڙي پريان ڳالهڙي، تهڙي پي نه ڪاءُ،
 ڪڇي ٿان ڪوڏ ٿئي، سڄي ٿان سڀاءُ،
 ويهه دالا جي در تي، شڪر جنهن ڄڳاءُ،
 ڪانهي حد حمد جي نه ڪريان لال لاءِ،
 ڳڻيو ڳڻيان ڪيتريون، وڏيون وڏا لڀاءُ،
 سومون هٿان لا ٿئي، جيڪي ٿو ڄڳاءُ،
 ٿو سڄيون ٿو سندنون، سڪن ٿوهين لاءِ،
 دل دانهن ري ٿا رهي، مولڪي مان ڄڳاءُ.

اڌ سور ٿا ساڍا چار دوه.

هل هون ڪارڻ حال، شل سگر ٿينديئن ساڻ جي،
 پهر پهنجي پرينءَ لاءِ، ڪوڏر ٿائين ڪالهه،
 چڙهيدي سر چوٽين، لڪن ڪيڙس لال،
 جي ڀائرين چئن جي ويجهي ٿيان وصال،
 پري پٺ ورن پر وجهج ڪا وڙال،
 ڪيچان آيو قافلو، مٿي مين مال،
 اينديءَ بوءِ پوئن جي، (لتون) جهلج پٺ بهال،

جتي جمازن کي ۽ جبل ٿين جنجال ۽
 ٻڃي پيادن کي آئي ۽ آريائي احوال ۽
 ادبون عبداللطيف چئي ۽ سچو ملندڙ شال ۽

(۱۷)

اڌ سورڻا پنجڻ دوها.

شاديءَ جو سينگار ۽ (آبل) مرڪ منهنجو مون ٻرين ۽
 آهي ڳھ ۽ ڳچيءَ جو ۽ ڏي ها لورا هار ۽
 آهي اُگهاڙن کي ۽ جانب جو جنسار ۽
 آهڻين کاڄ بکين جو ۽ ٿان ٿون طعام تيار ۽
 اعليٰ اوچو عيد ۽ دوستاڻو ديدار ۽
 حسن هوت پنهنون ۽ جي ۽ ڪڪور پو ڪوهيار ۽
 سڄ ڪيائين سرهي ۽ واسيائين وٽڪار ۽
 چير چتون مشڪيون ۽ عطر ٿيو آوار ۽
 ڪوڙين ٿيڙا ڪيترا ۽ لالي ٿان نه لشار ۽
 سدا سلايت جي ۽ گولي گرفتار ۽
 گهوريان گهر گهٽي ۽ ٿان ۽ اچي جڻان آڌار ۽

(۱۸)

پنجڻ دوها اڌ سورڻا.

موني ماڻاڻن ۽ واري ڪيائين وار ۽
 وڃون وسڻ آنيون ۽ چوڏس ۽ چوڌار ۽

ڪي اُتي ويٺون استبدول ڏي، ڪن مڇيا مغرب ڀار،
 ڪي چمڪن چين ٿي ڪي لهن، سمرقندين سار،
 ڪي رمي ويٺون روم ٿي، ڪي قابل ڪي قنڌار،
 ڪي دهليءَ ڪي دکن ڪي، ڪڙن مٿي ڪرٺار،
 ڪنهن جنبي جيسلمير ٿان، ڏنا بيڪالير بڪار،
 ڪنهن ڀڄ ڀڄائيو، ڪنهن ڀٽ مٿي ڀار،
 ڪن اڇي عمر ڪوت ٿان، وسايا ولهار،
 سائير سدائين ڪرين، مٿي سنڌ سڪار،
 دوست ٿون دلدار، عالم سڀ آباد ڪرين.

(۱۹)

اڌ سورتا ست دوها.

مدد ٿيءَ ميهار، ڀار ساهر سير هر،
 اولهان ڪن اٿلڪه ٿڙ، اولي هڻ آڌار،
 ڏينهن ڏهلا ڏمرين، آهيان آهيان ڌار،
 ٻچل بانڌي ٻار ڪري، ات اٿنا آر،
 نئي گهڙي سهڻي، آڳهريءَ آڌار،
 ڪاري رات ڪڇو گهڙو، توڙيءَ ڪي تنوار،
 سنڀورو سڀاڻه سين، سگهو رس سنگهار،
 اوران ران آهون ڪرمان، بهجان شال ڀرار،
 سڀو جهانءَ جهڙي هنيون، ساليارا سنهار،

[۶۸]

آيم ريلي ريسين، الله تو آهار،
تار ترونديس پرين پسنديس، وينديس وت وچار،
پورينديس پار مٽي، سوسين جي سينگار،
گولي گهاگهائي گهڙي، جڳتا جا نار.

سوره مستدي ادب

صاحب خان سوره ميرواتي

Cell No 0344 3919786

0300 3404488

ياڳ جهون.

للت پد يا سار چند.

للت پد يا سار چند رچنا.

هيءَ به هڪ ڊوڀاد پڌيه آهي. هر هڪ پاد به
۲۸ مائرائون اٿس. هر هڪ پاد به چرن، سوڪل
ٿيا چار چرن. ٻيٽ جو اسٽان ۱۶-۱۲ مائراون بنيان
آهيس. ٻئين ۽ چوٿين چرن جي لڪ ملايل آهي.
هيءَ به ارڏسر مائڪر چند آهي.

$$28 = 12 + 16$$
 مائراون
 S S III III SS IIS SS SS
 چولي ميلي صاڻ ٿولا... ڪٽلي ملهڻ ڏووان

چونڊ هندي للت پد يا سار چند:-

(۱) پيدا ڪر جس ديش جات لي، لڪو پالا پوسا،
ڪٽي هٿي وه لجهت ڪا، لڙ سين ٿوا پروسا،
(ڊام لڙيش لڙهائي)

(۲) ڪها مان آب هات هماري، چلو سڪي ٿو آڄو،
سڙي حال هو آڄ هماري، پڙيا سڌاري ڪاڄو.

”شاهم عبداللطيف جي رسائي ۾ درج

ٿيل لت ۽ ڇند.

- ۱- چولي ميلي صابن ٽولا، ڪٽلي ملهڻ ڏووان،
سڀني اندر داغ رائجودا، جيون ڏووان ٿيون ڏووان.
- ۲- هڪ جوسهڻا (پيا) دلدا ڏاڍا، ٿيڃي پي پرواهي،
آه ڪريان تان جڳهه ميلي، ڪوڪان داد نه پائي.
- ۳- حاڪم ٿيون حڪم جلاوان، عشق اجاري پاوان،
جو ڪوئي عشق نه ڄاڻي، سو سڀ قتل ڪراوان.
- ۴- ڪالي وال لطيفان والي، اڳيان ٻون مشعلان،
لڪديان نوڪيان ڏيون چوڪان، ولول ڪهن ڪنگالان.

ڏيڍ ڇند ۽ ٻٽا ڇند.

- ۱- رائجهن والا زهر پيالا، ڳجهڙي آبر ياڄي،
ماءُ پي ڪنڻون چوري پيتم، ڪيتر روح نه راضي،
دل دي قضا دل هي جالي، تون ڪيا جالي قاضي؟
- ۲- لک ڪتابت ٿيڪون ڏيون، جي دلبر تون پهچائين،
جيون آڪان، ٿيون آڪين، ويندي ڀل نه لاوين،
ڳلوچ ڪپرا، شيرين زباني، دست پيران تي پائين،
(نه مين) سر صحيح غلام ساڌا، دلدي مهر نه لاهين.

سچل جا اُلت پد، چنڊ.

سنڌي.

- ۱- الف باب مطالع ڪرڻو، بي بي ٿي نه سٿان مون،
اچڻو وڃڻو الله اهو، دائر دم ڌريان مون،
سڀ يقين تصور وارو، ثابت سبق پڙهان مون،
ٻاجهون باب بره جي سچا، ڪهڙا حرف ڳڻيان مون؟
- ۲- پاڻان پاڻ ڪيوسي بيشڪ، هر صورت سيلاني،
سڀڪا صورت منهنجي آهي، آهيان لا مڪاني،
ڪفر لڪو اسلام رهيو آ، ٿي راهه حيرالي،
سچل نام ٿيو گم باقي، رهيو سر سبهالي.
- ۳- جوئي جو نا پيدا هيڙو، سوئي ٿيو وري پيدا،
جوئي پيدا اصل کان هيڙو، سوئي ٿيو نا پيدا،
پيدا سو نا پيدا ٿي، ٿي ٿڌهن حق هو پيدا،
پيدا جي ڪل ٿڌهن ٻولدي، (سچو) نا پيدا ٿي ويندا.
- ۴- جان جان طالب مسجد مندر، ڪين ڪرين ويرانا،
تان تان راهه قلندر واري، ڪين ملي مردانا،
ڇا ٿيو، ٽين لطيفان جاري، هي بي هر بهانا،
ڪشش قلوب سمور سڀئي، هي پڻ ڏوڙ ديوانا،
لکن لاش ڪمان ڪيميا، ميڙن مال ميرانا،
خوءِ غم جي ڪار شهتالي، شط ڪرن قرانا،
مرد سچا جي محبت وارا، سولي سر سماڻا،
ٻاجهون راهه عشافي سچا، ٻيا سڀ ڪوڙ ڪرانا.

۵- سمجهايو مان طالب توکي ، سچ اهو ئي سارو ،
ارض سما ۾ راه وچائج ، عاشق لينهن لغارو ،
نام چڙي بدنام ئي اچ تون ، لوڪ ڏسي سڀ سارو ،
ست سچل سامان صلح جو ، مار حقالي لغرو .

۶- فقر انهيءَ ۾ پياسون سچا ، آهيون يا سچ نا هيون ،
لاهيون ڄاڻ اهائي ساري ، آهيون تا ئي لاهيون ،
فرعولي منصور ي هڪڙي (سچل) ، حرف ڪيهو چوڻ لاهيون ،
سچا سچ ٿڌهن آ ٿيڻو ، پوش پاڻان هي لاهيون .

۷- مرشد آکيو ، عاشق ٿين تا ، مڪر ئي مشاخي ،
شيخي ، پيري ۾ بزرگي ، اتي سڀ هلاڪي ،
عشق امانت خاص الله جي ، دل کي ڏي فراخي ،
سچا سوز گداز سراءِ سچ ، پيا سڀ چور طباهي .

۸- منجهه حضور هادي جي طالب ، ٻانهون ٻڌي وهندين ،
جيئن چوائي مرشد چولدين ، ڪلمو ڪفري ڪهندين ،
گر ۽ گوهند صورت ساڳي ، راه الهيءَ ۾ رهندين ،
رنگ ريتي بي رنگ ٿي سچا ، ناه انهيءَ ۾ نهندين .

۹- هي دم بحر حقيقي هوجي ، هو سان هو سچاڻين ،
خاڪي جسر لهه به بوڙين ، هرگز عذر نه آڻين ،
اندر ٻاهر ظاهر هو آ ، طرف نه بي تون ڏٺين ،
سچل گم گمراهي واري ، راه اهائي ڇاڻين .

سرائڪي .

- ۱- الف باب مطالع ڪيڃي ، بي بي بي له سڻيڃي ،
 آوڻ الله جاورڻ هڙاهو ، دائر دم ڌر ٻيڃي ،
 نال يقين تصور دي وڃ ، سبق سنڀال پڙهيڃي ،
 ڏوجهي باب حرف بي سڃڻو ، ڪنهندي ڪا ڳڻيڃي ؟
- ۲- اڪيان عشق بي آبرو عشق بي ، مڙ ڳان عشق سهڻي ،
 جادوگر دا جادو ڏاڍا ، هوءَ هوءَ سڀ لون هوني ،
 عاشق ويڪر حسن دي مڇي ، حال وچاندا روئي ،
 تير ڪمالين بازان ڪنون ، (سڃڻو) ٻچ له ويندا ڪوئي .
- ۳- چوڏس چند منهن مڪسوب دا ، واھ ڪشاده پيشالي ،
 ويڪر نال حيران رهيا سي ، رنگ سارا رحمالي ،
 جهلڪ انهيدي ڪون جهلي جا ، هوئي نور نشاني ،
 سڃڻو حسن حسين دي آئون ، جان ڪيتي قرباني .
- ۴- سهڻين دي منهن سهڻين سولهين ، واھ عجب چٽسالي ،
 قطري نور ستاري چمڪن ، (با) لعل سرخ دي لعل ،
 باوٽ در لڀسالي هولدي ، بي بها بر حالي ،
 سڃڻو مس ٿيا وٽ آڻان ، ديڪر حسن دي چالي .
- ۵- سهڻي صورت ٻار سهڻي دي ، ڏنر هڪ ڏهاڙي ،
 دست ڪيئن تلوار برهه دي ، ماري وٽ آڻاري ،
 ڪڙي رهن ٻنڌ ٻاهون اڳون ، عاشق وڃ نظاري ،
 دُرُ برُو معشوقان سڃڻو ، (اهي) سر ڪڙي اختيارِي .

۶- مین لا نورگه بهون ڏلي جو، ٻاري عجب بڻيندي،
 عشق درد دي ڳالهه ڪڙاهان، لا منظور مڻيندي،
 عفافان لي راهه دي پلي، حاسد هجو آڻيندي،
 عاشق وچ درياءَ حيرت دي، سڄو يار ٿيندي.

۷- مین خدا خدائي اڀي، دي وچ آءُ پيوسي،
 اي سڀ حسن اساڏا هويا، جنهن وچ آءُ کڙيوسي،
 چار مڪان رهيا وچ ڪٿان، ڪٿ مڪان ڪٿوسي،
 لا مڪان مڪان اساڏا، سڄو نام ڳيوسي.

۸- يار ميڏا هڻ يا قوتين وٽ، لعلين دا وڻجارا،
 سرخي لعل لبان تي لائيس، (چٽ) کليا گل هزارا،
 برڪه دوپهري شرمندا ٿيا، ويڪه عجائب سارا،
 سهڻا راهه هميشه هوندا، سڄو باغ بهارا.

۹- ڪهڙي ڪارڻ ڪالگه اڏاڻان، (تون) وسين اساڏري وڻهي،
 هرون هميشه يار پيارل، درد مدان دي ڏيري،
 لڻي اسان ٿون سهڻا سائين، جهنگه سيالين دي جهيڙي،
 راجهو مين رل مل رهيو سي، ڪون ڪميڻي ڪيڙي،
 سڄو دا جهيڙا عشقين والا، قاضي (سو) ڪون ٿيري،
 ۱۰- مسجد چوڙ لڳيس ميخالي، مٽي دي جام پٽوسي،
 مين ٿوڏ ولهين وسر ڳيوسي، پيخود ڪيف ڪٿوسي،
 ڏوهه ٿواب ڪنون چٽ پيوسي، سڄو (سارا) ڏن ڏٺوسي.

چوپائي چنڊ ۽ چوڙ پئي چنڊ

چوڙ پائي چنڊ رچنا.

هيءَ هڪ چوڙ باد، سر مالرڪ چنڊ آهي.
هر هڪ چرط (پاء) ۾ ۱۶-۱۶ مالرائون اٿس. اهي
۱۶ مالرائون، چئن چئن مالرائن جي چئن چوڙ ڪنن
۾ وراهيل آهن. ٻيٽ جو اسٽان ۸-۸ مالرائن پٺيان
آهيس. لڪ ڪهڙو ڪري ٻن ٻن چرطن جي ملايل
ٿيندي آهيس پر ٻنڌن ڪو نه آهي. چوڙ پائيءَ جواز (ٻه پاد)
ٽڪي ڪوئين ارڙالي چوڙ پائي ۽ هڪ پاد ڪي
ڪوئين سوالي چوڙ پائي.

$$160 = \frac{4}{88} + \frac{4}{1111} + \frac{4}{1111} + \frac{4}{88}$$

اوڳي چڙهه ارٽا لوڙي

چونڊ هلدي چوڙ پائي:

ڌار سمجهه رحمان سمجهه لي،
ڌور سمجهه ايمان سمجهه لي،
مسجد ڪٿي مندر ڪٿي،
ايشور ڪا اسٽان سمجهه لي.

(واسف سوالي)

چؤ پئي چنڊ رچنا

چوپئي ۽ ۴ چوپائي ۽ وچير پيد فلط اهو آهي جو
 چوپئي ۽ جي هر هڪ چرن برئين ۱۵ مائرائون ۽ ئي چؤڪ
 ۽ هڪ ٽرڪ ۰ پٽ جو استان، الهی ۽ ڪري، ٿيو ۸
 ۽ ۷ مائراڻن پٺيان. پوئين ٽرڪ ۾ جي هڪ لکھو اچر
 (چونو چرو) گڏجي نه چوپئي ڦري چوپائي تي ٻولدي.

$$15 \text{ مائرائون} = \frac{3}{18} + \frac{4}{811} + \frac{4}{88} + \frac{4}{811}$$

چرخو چوري ڪت ڪا ٿا ر

چنڊ هندي چؤ پئي

اڀون مين هيءَ پري، امنگ،
 ڪلياڻ ڪلتي هيڻ ۽ بهو رلگ،
 پر ملتا هيءَ اسڪو مان،
 جو هيءَ سلب سگند لڏان.

(ڊام لريش ٽرپائي)

چونڊ سنڌي چؤ پاڻون ۽ چؤ پيون

شاهه عبداللطيف .

سر ڪاپائيءَ واري مٿي .

۱- اوڳي ڇڏيءَ ارت الوڙي ،
 مولا ، منجيون ، ڦنگهه به ڦوڙي ،
 ليٽڻ ، ڳجهه ، مڪڙي موڙي ،
 ڪڍين چمون مان ٿڪ ٿوڙي ،
 هاڻ ڪنڊينءَ تون ڪهڙي ڪار ؟
 چرخو چوري ڪم ڪاٿار !

۲- پڳو سڄو ڪر صحن ساري ؟
 ساج سهڻي صحي سنواري ؟
 ڪار ڪٽڻ جي ويهه م وساري ،
 اڇو پڇاڻج ، لاري ڦٽياري ،
 لائڇ تون لنو ارت سمن آر ،
 چرخو چوري ڪم ڪاٿار !

۳- (توسر) ارت سدا ٿو دانهيون دانهي ،
 (نه هيءَ) مالھ منجهان مون لاهيو لاهي ،
 ڪڍيو ڏيکيون ، ڏاهيو ڏاهي ،
 گهريو پٽ م ، راهيو راهي ،
 پٽين سدا ٿي تون ، بيڪار ،
 چرخو چوري ڪم ڪاٿار !

۴۔ پنهن جي ٿند لو آڏو ايندي ،
 سنهي ٿلهي سڀ لنگهي نه ويندي ،
 جنس سڀڪا جاري ٿيندي ،
 هر ڪا پنهن جو پورهيو جهليندي ،
 ڪٿي پٽاندو بارو بار ،
 چرخو چوري ڪٿي ڪٿي ڪالار .

ڪشنيچند تيرٿداس (بيوس)

محنت .

- ۱۔ بڪ سگهي ڪيئن ٺهن کي گهيري ؟
 ڪمبختي ڪيئن ٺهن کي گهيري ؟
 سستي جو چستيءَ سان ڦيري ،
 محنت ٿي جو پاڻ کي هيري ،
 جنهن جو محنت ٿي مدار ،
 محنت ڪر محنت هروار .
- ۲۔ ڪر ڪوشش سان ڪيتي واڙي ،
 وڏو جهنگ ڪٺ ٿون ڪوڏر ڪهاڙي ،
 محنت جنهن جي آه اڳياڙي ،
 سرهي ٺهن جي آه پڇاڙي ،
 مند مٿي ٿئي پوک ٺيار ،
 محنت ڪر محنت هروار .

- ۳- محنت خود هڪ ورڻو آهي ،
 قرض وڌن جو ويتر لاهي ،
 پوئجي پنهن جي پڻ ڏي لاهي ،
 وڌ هن کان ڪا ڪيميا لاهي ،
 محنت سان مفلس زردار ،
 محنت ڪر محنت هروار .
- ۴- محنت مولين جو مهران ،
 سون رپي جي خاصي ڪاڻ ،
 علم عقل جي پڻ اڳواڻ ،
 هر شيءِ محنت سان ئي ڄاڻ ،
 محنت ڪامل ڪيميا ڪار ،
 محنت ڪر محنت هروار .
- ۵- گهرج ٿڌهن تي گهوپي ماري ،
 درد ٿڌهن ٿو بارڻ باري ،
 مڙد ، ٿڌهن تي ڳڻتي ڳاري ،
 سست جڏهن او مفت گذاري ،
 محنت کان ڪر ڪين ڪنار ،
 محنت ڪر محنت هروار .
- ۶- محنت اهڙي آه نه هيٺي ،
 رهندي ڇاڪ لصيل وهيٺي ،
 آسن کان باجهاري بيٺي ،
 پاڻ پلي کان پاڻج ٽيٺي ،
 قسمت محنت جي اختيار ،
 محنت ڪر محنت هروار .

۷- جي لون آهين شاهوڪار ،

زور زور وارو زردار ،

نه به مهنت کان ڌار نه عار ،

مهنت ڌاران مرد لڪار ،

مهنت سان ئي وڏي ڄمار ،

مهنت ڪر مهنت هر وار .

۸- مهنت سان نيازي چاچي ؟

هن هن جي در آزي چاچي ؟

هت هت هاري بازي چاچي ؟

غمگيني ۽ غازي چاچي ؟

مهنت هر دم خود مختيار ،

مهنت ڪر مهنت هر وار .

رابندرا نات ٽنگور نان .

ترجمان:- شري منگهارام اڌارام ملڪاڻي .

(۱) ” پریم پانت یزو “

مینھو ڳيءَ جي گهور گهٽا ۾ ،

رات سمان ، سن مان هوا ۾ ،

ڇپ ڇپ آئين پاڻ لڪائي ،

لوڪ نظر کان پاڻ بچائي ،

ڪين اڪيون پرياد لي کولي ،

ڪين سٺي ڪجهه ، ڪين ئي ٻولي ،

لوڙي پورب ، پون بڪاري ،
 امپ بيو گهاتا پڙدا چاڙهي .
 گيت ليا خاموش جهنگل جا ،
 دوار به گهر گهر جا بند ٿي ويا ،
 لون ٿي هڪ ٻالندڙو آءِمن ،
 سڄي ، ٻيٽي ، مر مر تو ٻالن .
 ساڻي سڻڻا ، نويسر بيرا ،
 پٽيل سڻي مون گهر دوارا ،
 سڄي واسڪر سڄي نه بڪاري ،
 هنيو نه ويو نه موسي وساري .
 (۲) ”مهون جي نوار ٿئا“

برادر ٿئا بڙيو نو ڪرڻن ،
 نڙي ڪڍ ڪڍائي دل مان ،
 سگهه ڏينم ٿان آند مان ،
 دڪ به سڪ سڀ بيو سڻان .
 سگهه ڏينم ٿان ٻنهن جو پيار ،
 سڻل شيو ۾ ڪرڻن هڙار ،
 سگهه ڏينم سڪينن ٿان ،
 هٿ ڪڏهن ٿان آءِ ڪڏهن .
 سگهه ڏينم بلوان اڳيان ،
 گوڏن پڙ هرگز نه ڪران ،
 سگهه ڏينم ٽچ ور ٽچ کان ،
 اوچو پنهن جو من وکان .

سگه ڏيهر هيءَ سگه اڀيان ،
تنهن جي اڇا کي پريم منجهان . { اڌالي

نارائن (شيار) ”سپن جيون“

- ۱- جوين دست آئي جيون ۾ ،
سرهائي چالي ٽن من ۾ ،
ڳايان ، گل گل ، ڦير يون ڳايان ،
چنتا ڌاران ، بن آهين ۾ ،
مان برهما جي سوکير وچنا ،
منهن جو جيون سپنا سپنا .
- ۲- لعل چل جي پريان چئن چهر ٿن ۾ ،
هنس مک ٿي ٽهار ڀان هئسن ۾ ،
ويهي ڪملن جي ٻيڙي ۾ ،
خوش ٿيان لهرن جي لوڏن ۾ ،
مان برهما جي سوکير وچنا ،
منهن جو جيون سپنا سپنا .
- ۳- سهنن جا پر کولي اڌران ،
ڏسندي اندر پريءَ ۾ پهچان ،
وينا چيڙي چئن ٿي ڳايان ،
گندرو هٿ جوڙن شرڌا مان ،
مان برهما جي سوکير وچنا ،
منهن جو جيون سپنا سپنا .

ياڳو ائون.

شڪت چند.

شڪت چند رچنا.

هيءَ هڪ چؤپاد سر مائر ڪ چند آهي. هر هڪ
چرن ۾ ۱۸ مائر ائون ٿيس. ۱۵ جو اسٿان ۸ ۴
مائر ائن پٺيان آهيس. چارئي چرن ٺڪيند هجنس
يا ۴ ۰

$$18 \text{ مائر ائون} = \frac{8}{1 \text{ SI SS}} + \frac{10}{S \ 1 \ 1 \ 1 S \ S \ 1}$$

ورنو ساھ ٻن ٻن ۾... آيو بهار

چونڊ همد ي شڪت چند

اڙي! اٺ ڪ آب ٿو سوڀرا هئا،
لهين دور ٿيرا انڌيرا هئا،
بھت دور ڪر ٿا ٽڙهي هئي سھر،
لهين گياس هيءَ راه گھر ڪي ڪڏر، (رام ٿر ٻش ٿر ٻائي)
نوٽ:- هن چند کي هيٺئين ٻار سي اکر سان پڙهيو:-
ڪريما بيضائي ٿر حال ما
ڪ هستير اسير ڪمندي هوا.

سنڌي شڪت چند

ڪشندڙ تيرڻداس (بيوس).

”نيڪي“.

(هر هڪ بند ۾ ٽيڊ چند آهي.)

۱- ڏي ڪيو تاج جنهن شاهه شيوا سڏو،

لڳو جنهن کي پيارو، ڪندو ۽ مندو،

بندو ٿي بڻيو جو بندن جو بندو،

وڃي ويو دليا مان سو مر ڪندو،

ڇڪت لاءِ ڇيٽ ٿيو سڃايو ڇيٽ،

مناسب دليا ۾ وٺڻ ۽ ڏيڻ.

۲- جو ڄاڻي وٺڻ ۾ ڏيڻ ڏانءُ نان،

انهيءَ جو نه انسان ٿي نان ۽ ٺاهه،

دليا خود - گزاري سڏو ڪانءُ ٺاهه،

منجهس ”نون“ به آهي وڳو ”آ“ ٺاهه،

ٽرڙ ڪانءُ چوئين؟ نون شهباز ٿي ۽

وڳو پاڻ لاءِ چو، ٻين لاءِ به ڇي ۽.

۳- ڇڏهن درد ۾ ڪا ڊيبل دل ڏسين،

هلاڪي ۽ هاڃي هڃيل دل ڏسين،

ڪا لوري ۽ جهوري ۽ لڳل دل ڏسين،

مصيبت ڏده ۽ پڳل دل ڏسين،

نه ڏيئي سگهين جي مدد مال، ڌر،
چئين من دلاسي جا پٿري اکر.

۴- ڪڍي هٿ ڪفن مان سڪندر سڀيو،
”هتان ڪوئ ڪوڏي ڪٿي ڪو هليو،“

بخيليءَ کان جنهن پاڻ پنهن جو پليو،
چگائي ڪٿي سو دنيا مان چليو،

ڪٿين خير تون چوئ مايا منجهان؟
سڪج ڪي درختن جي چايا منجهان.

۵- ولهن ۾ نه ولد، جي انهي مال ڏن،

نه ڏن آهه ڪافي نه پيٽا ڏي من،

نه من آهه موافق نه اڀي دي ٿن،

نه ٿن جي نوالو نه مٽرو وڃن،

مگر ڪي نه ڪي توکي ڏيڻو ضرور،

فدا پر - پلي لاءِ ٿيڻو ضرور.

۶- ڪٿي جان جڳهه لاءِ قربان وڃن،

اهي موت سان ڪين مائجي مرن،

چڏي جا پٺيان ليڪنامي وڃن،

الهيءَ کان دنيا ۾ جڳان جڳهه وڃن،

چون ٿا نه ليڪيءَ کي آهي چٽا،

فنا ۾ اها آهه ٻيوس بقاء.

دکپال چند

دکپال چند رچنا.

هيءَ هڪ چوڌاڊ چند آهي. هن جي ٻه هر هڪ
 ياد ۾ ۲۴-۲۴ مائرائون آهن، پر هڪ جو اسٽان اٿس
 ۱۲-۱۲ مائراڻن پٺيان. هڪ چئن ئي چرلن جي ملايل
 هجي، يا ٻن ٻن جي، يا هڪ چڙي ٻئي جي يا
 ٻه رٿين، ٻئين ۽ چوٿين جي (رباعي ۽ جيان). هيءُ
 هڪ سر مائوڪ چند آهي، ڇاڪاڻ ته چئن ئي چرلن
 (ٻاون) ۾ هڪ جيتريون مائرائون آهن.

$$24 \text{ مائرائون} = \frac{12}{SS \mid S \mid SS} + \frac{12}{SS \mid S \mid S \mid S \mid S}$$

بچڻ ڪا ياد آيا... پولا هئا زمانا

(نوٽ: ”ڪا“ جي بدران پڙهجي ”ڪ“.)

چونڊ هندي دڪپال چند.

مڻ ٺوڻڻا ٺهجي ٿا، ڄڻ ڪولڇ اور ان ۾،
 ٺون ڪوڄتا مڇي ٿا، ٺب ڏين ڪي وطن مڻ،
 ٺون آه ٻن ڪسيڪي، مڇو ٺڪار ٿا،
 مڻ ٺا ٺهجي بلاتا، سيگهت مڻن ٻڄن مڻ.

(رام لريش لڙهائي)

چونڊ سنڌي دڪپال چند

ڪشند چند تيرٿداس (بيوس).

”پڪيءَ جي پڪار“.

لومت:- هر هڪ بند ۾ ٿيڻ چنڊ وڌل آهي.

۱- تازو نري اچي ٿو، دل تي اهو زمانو،

جنهن ۾ اڏيو اجهو مون، آزاد آشيانو،

لامن تي لوڏ منهن جي، شاخن تي شادمانو،

غنچن تي ۽ گلن تي، منهن جو هو خاص گانو،

موجود ۽ ميسر هو سير آسماني،

چهر تي مان ٿي خوشيءَ جي، نروار ٿي نشالي.

۲- سهڻو صبح سمو مون گلزار ۾ گذاريو،

مکڙين کي هير ايندي ٿي لند مان اٿاريو،

لاڙڪ گلن ڦلن کي منهن ماڪ ٿي ڏٺاريو،

ڌرتيءَ جي فرش کي ٿي سبزيءَ کلي سمنوار يو،

منهن جو اٿا اڏا هو پنهنجي وڏي ولر سان،

خوش هوس پنهنجي ٻر ۾، گدگد گذاري گهر سان.

۳- ڪافي نه قوت منهن جو، ٿورن ڪڇن ڪڍڻ ٿي،

آزاد ٿي وڃي وڃي رهان وٺڻ ٿي،

چوڳي لڏ ڇهنب منهن جي شايد پوي مٿن ٿي،

خوراڪ آه خاصي گهائڻ پڪڙڻ ٿي،

ولندو وٽان خوشيءَ سان منڙي هوا چمن جي،

مولڪي پٽي پياري پنهنجي ٻرين وطن جي.

- ۴۔ وڙي وطن ولر کان هي حال ني رهيو آه ،
 دل غم کي پي رهي آ ، غم دل کي پي رهيو آ ،
 جيڪس هي جسر جنسي پي جان جي رهيو آ ،
 هيئن هڏن بنا پيو باقي نه ڪي رهيو آ ،
 پجري جو بند مون لاءِ موهن جو ماڻه ناهي ،
 هيءُ دانهن آهي دردي آلاپ رائج دهی .
- ۵۔ آجو رهي تو ماري ڪئن به موج ماڻي؟
 ليڪن نه مون پکيءَ تي تو ترس ڪونه اٿي ،
 آزاد جنهن گذاريو سو قيد مان نه ڄاڻي ،
 بالديءَ جي حال دل جو بالدي رکي پڄاڻي ،
 آزاد مولڪي ڪر تون او ، قيد ڪندڙ سائين ،
 مون بي زبان جي پيوس آسپس ڪت سدائين .

ندي .

- ۱۔ آکاس ۾ ڪڪر ٿي ، ڪنهن دم هو ٿرڻا منهنجو ،
 سرديءَ کان برف ٿي ٿيو ، چوٽين تي ڪرڻا منهنجو ،
 گرميءَ جي جوش کان ٿيو ، وادين ۾ سرڻا منهنجو ،
 گهاٽن جي گهير ۾ ٿيو ، غلبي کان گهڙڻا منهنجو ،
 ٽڪري ٽڪر ٽڪر سان سر خوب مون ڪساو ،
 آخر اچي پتن تي مون پاڻ کي پڄايو .

- ۲- ساهي پئي ڪٿي پي مون موج ڪين ماڻي ،
 هر دم اٿل پتل ۾ ٻوندو رهي ٿو پاڻي ،
 وهندي وٿان سدائين بيهڪي ڪي موت جاڻي ،
 هيٺار ٿي هٿان ٿي هر دم لڏي لڏائي ،
 آسا رهي اندر ۾ ٿي سمندر وڃي جڳ جي ،
 پنهنجي ڀرائي گهر ۾ ساڻي وڃي ڪٽ جي .
- ۳- ڪيئن ۾ جي موشيءَ سان ڪنهن وٽ پير پايان ،
 پندار ٻوڪتن سان سر سبز سي بڻايان ،
 گلزار ۾ گلن جا ڪي رنگ ٿي وڇايان ،
 ڌرتيءَ جي فرش تي ٿي ٿي مڇلي وڇايان ،
 منهنجي ڦڙي ڦڙي ۾ جلوءَ جا آهي ،
 هر چيو جي ڏکڻ ۾ منهن جو نشان آهي .
- ۴- ڪرڪام ڪي ڪن جا ، چولين جا چوه مون ۾ ،
 آهن مڇن ڪڇن جا ، ڪيڏا انبوهه مون ۾ ،
 درياءَ جا در لڏا ، واڳو ۽ ڳوهه مون ۾ ،
 ٻڌلدا وٽن ڪڇي جا ، ڪوهن جا ڪوهه مون ۾ ،
 واري به آهه بيوس ، ڪنهن جاءِ سون واري ،
 تاربان ٿي سڀ ٿي مان ، پيڙي اڃا سڃاري .

پاڳم ڏهون

رولا چند

رولا چند رچنا.

هيءَ هڪ چؤباد سر مائر ڪ چند آهي. هر هڪ
چرن ۾ ۲۴-۲۴ مائرانون اٿس. پٽ جو آستان، هر هڪ
چرن ۾ ۱۱ ۽ ۱۳ مائرانن پٺيان آهيس. چارئي چرن
لکيند هجس يا نه.

$$\begin{array}{r}
 24 \text{ مائرانون} = 13 + 11 \\
 \hline
 \begin{array}{ccccccc}
 S & I & S & I & I & S & I \\
 \hline
 \end{array}
 \end{array}$$

۶ج پر ڪير ڪلرات،   اٺيو ڪج به ڪينڪي

چونڊ هندي رولا چند.

جيتي جاتي هئي، جنهنون لي پارت. باجي،
لج بل سي مل ميت، ٻڌومي مگل ڪراچي،
جنڪي آڳي نهر، سڪي جنڪي نه جهاجي،
هينءَ نه وهي پرمڏ، چتر پٽ پوپ شواجي.
(ڪامتا پراساد)

ڪوٺو. انجل جل پور، لر سمنڪ هريءَ ار پٽ،
ڪوٺو ديون ڪون ديت، ارڏ پترن ڪوٺو ٿر پٽ،
ڪوٺو ٿر پٽ پٽ سگهت، ساڌ سنڌ يا سڀ ساڌ پٽ،
جپ مالا من لائي، اشت ديوهن آراڌ پٽ.
(وٽناڪر)

سنڌي رولا چند.

”ڪير.“

پڪار.

- ۱- ٻج ٻرڪير ڪلرات، سلوئي ساڻو نه ٿيو،
پالير موڪير پاڻ، وڍا ٿي وڻرت ويو،
جنڪي چڙيم جيءَ، سي ئي ساڄهه کان ويا،
مايا جي مد موهه، سڀئي سي ڪهڻي ڪيا.
- ۲- ٻج ٻرڪير ڪلرات، اڀريو ڪڇ به ڪين ڪي،
ولير الفس ساڻ، وڻرو سڀ ڪڇ نشت ٿي،
آڏو آير اوءِ، مولڪي منهن جا مون سنڌا،
پالير مولهين ساڻ، مون جهوئي ور ڪندا.

پرڀوڏ.

- ۱- ٻج ٻرڪيٽ ڪلرات، تنهن ٻر ٻي جو ڏوهه ڪو؟
ٻوٽيٽ ٻر ٻر پاڻ، اوچو لهر به ڪو ڪندو؟
الفس ڪيرءِ ڪوهه، ڪلفٽ وارن سان ڪٿي؟
پنهن جو ٻرئويءَ ٿي، ڪوبه نه ملندءِ ٻن ڏٿي.
- ۲- ٻج ٻرڪيٽ ڪلرات، هر ڏنءِ ۽ رڀج ڪيٽ،
ڪهڙا جن جي ڪاڻ، ويل ويٽ ۽ وٽل ٿيٽ،
پلن ساڻ پال ڪر، مندن ڏوران ڪر پاسو،
هاڻي هر ٿي پاڙ، نه ڪريو به ڪريئي خاصو.

ياڳه يار هون.

ڪنڊليون.

ڪنڊلي چند رچنا.

ڪنڊليون ور وڪڙن واريون، هڪ ڪاريگر جوڙي،
۽ ڄا منڊ پھري سا بھڪي. ڪنڊلي چند، ڪاريگريءَ
سان گھڙيل گھڙي مثل آھي. هڪ دوها چند ۽ هڪ رولا
چند ٻئي هڪ ٻئي ۾ جڙيل آهن. مڙيئي اٿس ڇھ پاد.
جنهن شبد سان ڪنڊليءَ جو آر لپ ٿئي، انهيءَ سان ئي
ڪنڊليءَ جو انت ٿئي. دوها چند جي چوٿين چرن وارن
شبدن سان رولا چند جي پھرين چرن جو آر لپ ٿئي.
ڪي ڪاريگر پادن جي وچ ۾ لکيندي ڪري يا ٻئي
ڪنهن پاد جا پويان اکر بنيان ايندڙ پاد جي شروعات
۾ وري وجهي، ڪنڊليءَ کي هيڪاري سندر بڻائين.
چولڻ ڪنڊلين ۾ وري وري چيل شبد ٿلهي ٿاڻيپ ۾
ڏنل آهن ۽ پاد وچ ۾ لکيند شبد به ٿلهي ٿاڻيپ ۾ ڏنل آهن.

هندي ڪنڊلي.

بيٽي تاهه سار دي، آڳي ڪي سڏ ليئ،
جو بن آوي سهج مين، تاهي مين چت ديئ،
تاهي مين چت ديئ، بات جوئي بن آوي،
دوجن هسي له ڪوء، چست مين خطا نه پاوي،
ڪه گرڌر ڪه راه، يهه ڪرم ڪي پر بيٽي،
آڳي ڪو سک هو به سمجهه بيٽي سو بيٽي،
(ڪوراهه گرڌر)

دوها

رولا

سنڌي ڪنڊليون

هو ٽچند سنگوئل ٽيڪواڙي

(۱) ٻار ۽ مائٽ

ڪارين هٿ سان ٻار کي ، مائٽ مورڪ پاڻ ،
يا ته قرب ڏيندن گهڻو ، يا چرچا تنهين سارڻ ،
چرچا تنهين سان ڪري سر چاڙهن بالڪ ،
”لنڊو ٻار ، سج وار ورائي وري“ ، چيو سالڪ ،
وسئون وڃائي هون پوءِ انکي ٻيا مارين ،
ڊپ بن لٽر ٿيئي ، پوءِ ائين پيا ڪارين .

(۲) ديش ڀڳتي ۽ راج ڌرم

ديش پنهنجو وڏو سورڪ کان ، ڏن ڏن مائر پور ،
ديش سڀ کان اتر ، چرون ماکا جا چور ،
چرون ماکا جا چور ، ٿور هوئي ٿور ڀيڪا ،
من وچ ، ڪرم لڪاء ، ٺهل ماکا ڀر سڀ سا ،
هوڪ ڍڪڻ لون ويس ڏسي - ٻڌ کان ۽ بان وشيش ،
سر ٻڌ صدي مائر پومي ۽ ٿان ، سڀ کان اتر سوديش .

(۳) دیس کئن سکی تئي؟

غریب ملڪ غني تئي، هنرن کان نون جاڻ،
 پنيو پيڪاري جنبي ڪر، پيا پاليندا پاڻ،
 پيا پاليندا پاڻ بيڪ جو لار نه رهندو،
 بوجو گهٽ تئي ٻين کان، ملڪ وٺندو ائين نهندو،
 هنر ٿڌي کان چور چورو سڀ گهٽيا ريت عجيب،
 علم هنر جيت، هوت اهو ديش رهندو کين غريب.

(۴) هن سمهي جو حال.

ساجهه ويئي سڀن مان، ڪاهي پيو انڌڪار،
 پاڻ نه پيلي پاڻ جو، پٽ ٿيو پيءُ کان ڌار،
 پٽ ٿيو پيءُ کان ڌار، يار، يارن کان ڦريا،
 استري پرش نه ميل، ڦري ويئي سڀ هڪريا،
 پر، پاڻ ڪلچڪ جو اهو هوا لڳي ڪا مهه،
 قصا التا بڻيا، هلي ويئي ساجهه.

(۵)

جنهن لکريءَ ۾ ڏرم ٺاهه، لڪو ڪو آهه ليا،
 تنهن ڏکريءَ ۾ رهڻ مان، ڪونهي لاءِ نه ساءِ،
 ڪونهي لاءِ نه ساءِ، ڦلا ڪو چل بن آهي،
 ڪوئي ڪونه وڃي آهه، وٺ بن چالو نه چاهي؟
 ماڻهو جنهن نه مش ۾ ڪيو هوت ڪوهه تنهن،
 ٺاهي آدر پاڻ، ڇڏي ليا راج لا جنهن.

ياڳه ٻارھون.

لاوڻي چند.

لاوڻي چند رچنا.

هيءَ هڪ چؤ پاڌ سر مالرڪ چند آهي. هر هڪ
 پاڌ ۾ ۳۰ مالرائون آهينس. پٽ جو اسٽان ۱۶-۱۴
 مالرائن پٺيان آهينس. چارئي چرن لکيند هجنس
 يا ٻه ٻه.

۱۴	۱۶
S I I S S S I I S	II S I I I I I S I I I
جڏهن مڇي مڇ محبت جو سڌو... ڪين رهي ٿي جهان سنڌي	

چونڊ هندي لاوڻي چند.

کٽي جنون کي منترؤ شڌ سي، چٽ پٽ اُس ڪاوش اُڙي،
 اپني منترؤنءَ سي گڏيون ڪا، سروناش بهه ڪنٽؤ ڪري،
 دولون کي پرلڪار ٺهن هينءَ، ودوالون لي بٽلائي،
 مک مردن يا دالمٽ لوڙلا، يا هٿ جالا چٻ آئي.
 (ڏوب لاراڻي ٻانڊي.)

ڊيو ٺهاري ڪئي آهاسٽ، ڪئي ڊلڪ سي آلي هينءَ،
 سيوامين بهومؤليه پينٽ وي، ڪئي ڊلڪ ڪي لالي هينءَ،
 ڌوم ڌار سين ساڄ باج سين، وي مندر ۾ آلي هينءَ،
 مڪتامٺ بهومؤليه وسٽؤ پين، لاڪر ٺهين چرائي هينءَ.
 (سڀڌرا ڪماري چؤهان.)

چونڊ سنڌي لاوڻي (سوڻيا چنڊ)

گرديو ٽنگور ٿان ورقل گيت .

ترجمان:- شري منگهارام اڌارام ملڪ ٿي .

(۱)

” ڀر ۾ پنهنجي وهڻ ڏي .“

ڪن ساعت ڪا پنهن جي ڀر ۾ ڀرين مولڪي ٿون ويهڻ ڏي ،

ڪارج جيڪي ڪرڻا آهن پاڻيهي پورا ٿيندا سي ،

لنهن جي صورت ڏسڻ ٻڌان ٿان چست ڪي چئن نه پڙهي ٿو ،

ڪم ڪار سڀ ڀري ٻار ٿي اٿاهه سمند جيان پاسي پيو .

بسنت اڃ منهنجيءَ کڙ ڪيءَ ٿي آهون ڪندو آيو آهه ،

ماڪيءَ جي مڪڙين جهڙن ۾ مچرو خوب مچايو آهه ،

اڃ جيڪر ايڪالڻ ۾ دل ۾ سنمڪ ٿي ڪا ڪريون رهڻ ،

تنهائيءَ ۾ گانا ڳائي ارڀڻ ڪريان پنهن جو پاڻ .

(۲)

” ان ڳاتوئي رهجي ويو .“

گالو ڳالڻ آيس جو سو . ان ڳالوئي رهجي ويو ،

ساز جي تار ملائي ٻر ٿي ، سمو سمورو پورو ٿيو ،

ٻول نه پورا ٻڌي سگهيس ۽ ٿال نه پورو بهي سگهيو ،

ڪيول آشا ان پوريءَ جو منهنجي دل ۾ درد رهيو ،

قول اڃان قولار پو ڪولهي ، فقط پون سوسامت ڪيو ،

ڪين سندس ديدار ڪيو ٿم ، ڪين ٻڌا اٿم ٻول اڃا ،

آهت پيرن جي سا ٻڌي ٿم، کس ٿان پنهنجي گهر اڳيان،
 ڏينهن سڄو پورو ٿي ويو ۽ آسن مس وڇايو مائس،
 چوڪ اڃا نا چلي آهي، پوءِ پنهنجي گهر ۾ ڪيئن ڪوٺياس،
 آس ملڻ جي ئي پيو چٽان، پر، ڪوئي ٻڌائي ڪيئن مائس؟
 (۳)

”پهرين ڇا؟“

دنيا جي محفل ۾ دعوت، ملي، چيائون آئين پلي،
 اکين ڏٺو ۽ ڪنن ٻڌو، هيءُ جيوڪ منهنجي ئي سڦلي،
 پاڳ الهيءَ مجلس ۾ منهنجو ساز ڪي چيڙڻ جوئي هو،
 شڪتيءَ آهر مون نه برابر پنهن جو ڪارج ادا ڪيو،
 هاڻ ٻڌايو ويل اچي ويئي، اندر پنهنجا پير ڌريان؟
 نهن چوڊ روشن پائي، تنهنجي چرلن ۾ پر نام ڪريان؟
 (۴)

”هڪلاڻي.“

آهه وڃڻ جي ملي اجازت، پاڻر سڀ آسپس ڪريو،
 سڀڪنهن کي پر نام ڪريان ٿو، وڃان ٿو پنهنجي ماڳ وريو،
 اچي وٺو هي ڌر جون چاٻيون، گهر ٿان سڀ ٿو حق ڇڏيان،
 آءُ فقط ٿو اڳي وڃڻ کان، توهان کان منڙا ٻول گهران،
 هڪ ٻئي جي پاري ۾ رهندا هاسين گهڻي زماني کان،
 پر مون جيڪي ڏٺو توهان کي، تنهن کان زياده ڏٺو توهان،
 پر هه ڦٽي پر پات ٿي آهي، ڏيئرو به هاڻ اجهامي ويو،
 آءُ سفر لڳ سنهريو آهيان، آهه وڃڻ جي لڳ سڏ ٿيو.

کوي رامچندر دادوي.

- ۱- جڏهن مڇي مڇي محبت جو سڌ ڪين رهيتي جهان سنڌي،
خوب نشو ٿو جان کي وڙهي، جاء ٺاهي مڻخان سنڌي،
بزه جون باهيون آلا اڏائن، پهچ نه آت بڻبان سنڌي،
رام چوي چوليون جي اڀجن، مڙج نه مت مهران سنڌي.
- ۲- ڀاري آ درياءِ دلڀا جو، جنهن منجهه قهري ڪن ٿي،
ٺن کي ليو پاتال هٿن ٿا جيڪي حرصن منجهه اڙيا،
آه نه ڪا پرواهه نه ٿين کي، ٻيڙي منجهن ۽ پريم چڙهي،
لهريون لوڏا راما پهريان، وار نه ان جا ونگ ٿيا.
- ۳- زور وهي درياءِ دلڀا جو، جنهن مان مانجهي وير ٿرن،
مير بھر جي مدد جني کي توڪل ٺاهو دور ٿرن،
غافل ٿي ڪيئن درس ديوانا، لهرين ۾ ٿا وڃ لڙهن،
عشق جنهن جي واهر راما، ڪن کان هو ڪير ڪنهن.
- ۴- ٿان ۽ هريءَ جو پاڻ سنڀارج نوسان ڳڏ ٿو ڀڳهاري،
پوٽن من کي مدد بڻائج، ديؤ جتي ديرو ٿاري،
الڳ نه توکان لڙا ڪاري، پريم سنڌي وڪ ره واري،
رام چوي سڀ ڪرم ڪمائج، هردي مان حرصن هاري.
- ۵- پرميشر جو راج الڀائي، الڳي باٽ الڀاؤ نه ڪا،
ڪين ٻڌي هو ڀارت ڪنهن جي، هر ڪو ڪم لهي پنهن ڄا،
نياء ڪري ڪجهه رڀاءِ نه ٿاري، پاپ ڀڄ جو قل دانا،
رام چوي سو ديا پندارو، سنتن ساڻ سهاءِ سدا.

۶- جن پنهن جو من سیتل کیو سچ ساڻا پریت سدا پاری،
 یو یرمن یر نا یرمایا، یریر سندا سی پوجاری،
 گرم کماڻی ویر امر ٿیا جڳ یر جس ٿن جڻکاري،
 رام چوي ره لیک نماڻو، کین کٽن هت اهنکاري.

۷- ٺاه یریر پراهون یر کان یریر پٽی دل جو دٺارو،
 هر هردي یر هر جي ویا پک لینهن کنان ٺاهي ڀارو،
 دین غریب اذین جي ست سار لهي سو ٻاجهارو،
 دتک لمانن جو نت آهي، رام چوي یریر ڀیارو.

۸- گهنڊ گهڙ پال ٺٺارو جن رفتار لکي ٺٺکار ٺٺرن،
 محبت جي من مانهن مندو جي سالڪ ویر ستار سڻن،
 الش رلڳ عجائب جي کل کین کڏهن گینوار رکن،
 رام چوي گهٽ گهڙو گهڙیا جي گیالی سی گفتار ٻڌن.

چونڊ سنڌي وير چند .

ڪوي رامچندر دادوي .

- ۱- جنهن ٺاڪر هيءُ ٺاهه ٺاهيو، سرو وياپڪ سودن رات،
 انتهڪرن آڇو ڪر اوڃل چڏج وڪارن جي گل تات،
 پوئير دڪج پرميشور سان سچ بول سدا سڪ نيڪ گيات،
 رام چوي ست گيان پرائي، ڀرمن جي تون پلائج بات.
- ۲- بهريون ڏيک وڃيري ٺاڪر اندر منجهه عجيب گذار،
 وستر ڪين هريءَ کي ٻائي، انتهڪرن سچو سينگار،
 مهبت ميل سڪج من ماهين، ادنا اعليٰ ڪونه سنڀار،
 رام چوي مهلات پريمي، گيان جي گوهر ساڻ آچار.
- ۳- ثابت قدم رهيج سراسر ڪين هلي حب ماهين هتيج،
 البت ٻنڌ اٿانگو اوکو درد ڏسي دک ڪير ڏريج،
 پاڻ ڀريمين جو نت سونهون، قرب ڪنان وڪ وڃي پريج،
 رام چوي هر جا ڀر حامي، پريتم پنهن جو ساڻ پسيج.
- ۴- نور ٽڪيءَ سان پوکن پورو اڳيان صراف سدائن سچو،
 ريت نئي وٺ هلي نه ڪوئي غير وصال ڪندا سي ڌار،
 ڪرم نور وڙي سين لڳ، عدليٰ راجا جو آچار،
 رام چوي ره راهه سنڀالي، مار مدامي من وڪار.
- ۵- قاس نه ماهين وڪارن ڀارا ڇيوت کي ڪر ڪين چنڀال،
 اوکو آه اٿانگو پاري پوءِ چٽ سوڌار بڻبال،
 منش ديهه ڀر ڪرم ڪمائج نينهن هريءَ ڇوڪري ٺال،
 رام چوي سڪ سهر سنڀائج، ڀرمارت ڇو وڪر وصال.

یا گم جوئے ہوں۔

سمان (سو ئيا) چند

سہان (سوئیا) چند رچنا۔

هيءُ هڪ چؤپاد سر مالڪ ڇند آهي. هر هڪ
پاد ۾ ۳۲ مالڪاٿون آهن. ۱۶ - ۱۶
مالڪاٿن پٺيان آهين. چارئي چرن لڪيند هڃينس
يا نه .

$$\frac{32 \text{ مائتوئون}}{SSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSS} + \frac{16}{SSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSS}$$

ادار هٽ منجه دليا چاهين... تان تون جيڪو جي ره پوري

(نوٽ:- هن ڇند جي وٽ ڇند سان ڀيٽ ڪريو .

هيءُ چند چڙپائيءَ جو ٻوروپ آهي .

هندي سمان سوڻيا چنڊ.

مانو جنم اموالکے ہیء من، ویرت گنواہ پہلا کیون چودت،

شری رگھونات چرن لہین سیوت، قرت کھاٹون است آت چوہت،

جب لگ شر ناکت نا پرپو کی، تب لگ پو واذا تھ واذا تھ

پاپ بیج هون چار چدک مین، شب شری دام لام آراڌت.

آرقي سو ٿيا .

یالی پرسن پتی ہی مہامن، دیون کے لب ہیء سک پاوی،

جگيه ڪري اڪيڊريءَ، پوٽاپ هريءَ مل ڏيانه لاري،

چهار سال مردنگ اینک، و باب لیئی سر ساج ملاوی،

کمرنگہ تارپ گان کریء، جج آپچر نرت دکاویء۔

سنڌي سمان (سوڻيا) چنڊ.

ليلا رام سنگھ، وطن مل لالواڻي (هاڪي).

(۱) قادر جي قدرت.

۱- دائو چيلِي، موٽيا ۽ مڪرا ۽

لال ڪلاي ٿي ٿول ٿون ٿا،

حسن عجيب ۽ بانس ٿي پورا سي،

پون پون ڪري سڀ ڀولر ڦڙن ٿا،

نور لهالي ۽ جوت جمالي ۽ ٿي

جان فدا ڪر، جيٽ ڪرن ٿا،

سبز چمن ۾ اي ٿول ڦل سي،

ڀاڻ گهمائي لڪ جهومرن ٿا.

۲- ڪٽ جهاڙ ٿري، ڦل ٿول چڱي،

ڪن ٻول منا ٻلھار پڪي،

چون چون ڪي ڪرن ٿپ ٿپ اٿن،

لڪار ڪري لڪ وار پڪي،

ٻھ ٻول ڪيو، من مست ٿرن،

ڇڪرام ڪيو، ڇڪار پڪي،

ڪٽ لات ڪري، ٻبل سا مني،

ڪٽ ڪانگه لنون ڪانگار پڪي.

۳۔ ڪٽ ڊولڊ ٿرڻ، سؤ ڊولڊ ڀڄهڻ،
 ڪٽي ماس مٽي، سر ٿيون ٽمن ڪرڻ،
 وڃ شهر ڪٽا، در در سي گهميو،
 پولڪار ڪيو، ٺڪري تي وڙهڻ،
 گهر گهر ۾ ڪٽا گهر جا به ڏٺي،
 چشڪار چڪيو لڪ لڪ سي ڦرڻ،
 ٻليون جي اچڻ، جهٽ چال ڏيو،
 چنبن ۾ وجهو، چوها سي ٺرڻ،
 ۴۔ صد ڪيل خوشيون هيءُ جيو ڏسي،
 لڪ ٽول ڏا ٽنهن کي تو ڏٺي،
 ڪنهن حسن گهٽو، ڪنهن عقل گهٽو،
 ڪنهن خوب ڏلو ٿو ڏن ڪٽي،
 سڀ جوڙ ۾ جوڙ هي جيوءُ عجب
 درخاڪ وڏي ٿو ٿور مٽي،
 چو ڪير آهي، ڪاٿون سو آيو،
 هيءُ جيءُ وڃي ڪٽ ٻاڙ مٽي،

اڪرت گهن يا احسان فراموش.

۱۔ ڇهڙي هڪڙي، لڀندي، ٺپندي،
 ٿال مٽي تي، ڪٽيون ٻي وائي،
 پچس وانهڙن، مائي ڇاهي،
 ڪهڙو ٽول ڏيڪيو اٿيئي،

- چيائين ساء ، مات ڪريو ، آلي!
 مٿان اڪرت گهن ، ڪوبه هجيئي ،
 ٿاله سمورو ، خراب ٿيندم ،
 نظر لپاڳي ، جي لت پيئي .
 ۲- شيءِ تان ڏسئون مائي سدوري ،
 ڪپڙو دٻ ۾ ٿيو ڇو ڳاڙهو ؟
 مات مپتان ڪر ، ماس ڪتي جو ،
 رڌو اٿم سو شراب وارو ،
 قدر ٿوهان ڪي ، ڌرو به ڪونهين ،
 ماس ماڻهن جو ، کائو ٿا سارو ،
 مٿان اڪرت گهن ، نظر بوي ڪا ،
 آهي ڪميٽيون ، ڪتو لڪارو .
 ۳- لعنت لوڪ ، پر لوڪ ۾ پاري ،
 ڪنهن جي بوي ٿي ، ڪهو وي سجن ؟
 لندڪ دشت ، لڪ ڪرامي ،
 هولدو سوئي ، جو اڪرت گهن ،
 لکين ڪروڙين ، پاپ جي ڪن ٿا ،
 تن مان ڪهڙا ، ليچ اڀرن ،
 ڪچيل ڪوڙو ، ڪو ڪسائي ،
 نالو جنهن جو ، چور گهن .
 ۴- پئسا چن کان ، ولن اڌارا ،
 ڳاريون به تن ڪي ، ڏين سي لنگها ،

تورا جن جا ، مٿن هزارين ،
 وڙهن به تن سان ، ڏيئي ڏنگا ،
 باهر ٻر ٻر ، اندر ٻر سڪطان ،
 عمر وڃائن ، ائين اڍنگا ،
 ڪوڙا ڪپڙي ، ڪسن قصائي ،
 سدا سي لهيت لوڪ لنگا .

۵- محبت جن جي ، مني انهن سان ،
 اول هٿن سان ، نئين ڪهن ،
 ڀلو جي ساڻن ، ڪندا پيارا ،
 ٻرا به تن سان ، اول ٿين ،
 نالڪن والڪي ، کير پيو سي ،
 ڀل ڀل مڪه مان ، وڪ ڪڍن ،
 گرن جا ماريا ، ڌر کان ساڙڻا ،
 ڌر گهر ٻڇڙا ، سدا ڪرت گهن .

۶- مورڪه من ٻر چلن سي تن ٻر ،
 موچڪي رنجي حرام کائڻ ،
 ڪاڻا ٿيڏا ، ٻاڏا ٻيڏا ،
 عقل جا اڏا ، اند ڪمائڻ ،
 ملين سدا ، دل جا ڪندا ،
 لڪ لڪ لنگڙا ، لوليون لائڻ ،
 گلن ٻڌڻ ٻر ، لهيت سي پورا ،
 عيب ڏسڻ لڻ ، جهانيون پائڻ .

۷- پُونء پڪاري، بار سھان ٿي،
 ساگر جل ۾، مڇ هزارين،
 پربت اولچا، مرون ڪروڙين،
 بار نہ ٿن جو، زرو نہ ماري،
 لکين ٽپن ٿا، ماڻهو موتي،
 درخت جھوان پوڄو ڌاري،
 اڪرت گھن جو ٻارھي ڀاري،
 رٿي نہ منھن جو، جيءُ سھاري،

ڪوي رامچندر دادوي.

هيءَ دنيا.

- ۱- ادا رھڻ منجھ دنيا چاھين،
 ٿان ٿون جڳھ جي رھ پر پوري،
 هيءَ دنيا ٿيئي رھڻ ساري،
 ٽنھن ۾ گھر جي سالت صوري،
 جو ڪم دنيا لڳ ٿا جائز،
 ٽنھن سان دلبر رھ ڪر دوري،
 هوت الدو ۾ حاضر ناضر، راما ساڪرھاج حضوري.
- ۲- ڪنھن ۾ مرن سنبالين پنھنجو، خيال الھي ٿا ڪليو آھين،
 پنھنجو پاڻ پرورج پيارا، بس ڏسي ڇو ڀليو آھين،
 اصل ڪنائون آمر آدي، ڄاڻ نہ اھڙي ڄليو آھين،
 رام چوي ست ڪرم ڪمانچ، راھ ڇڏي چورليو آھين.

ٲاڳڙ، ٲنڌ رهون.

[۱۰۴-۱۰۵]

چنڊ رچنا سٲايڪ.

(۱) اڇر سهوهر.

نوٽ: ڏٺا ويا جي چنڊ وکيا ٿين، لکهر ۽ ڪرو اڇرن جا سمورھ، ٲن ٲن اڇرن جا (Di-syllabic) ۽ ٽن ٽن اڇرن جا (Tri-syllabic) ڇوڙي، ڪين هيٺيان ٺاا ٿا آھن:-
(الڪر ٻوڙي شعر جي وزن جو سر شمول ٻوڙوڪ (Stressed) ۽ ڊر ٻل (Ligbt) ٻڌن تي، ٻڌل آھي.)

عروض

حرفيون		وزن		Classical Feet		مثال		سوره لاءِ رچنا	
۱ سبب خفيف		ٲع ٺن		Spondee	مارو	SS	ڪرو	ڪرڻ	ٻه ڪرو
ولد مجموع		فعل	Trochee		مرو	SI	لکهر ڪرو	ٺال	
ولد مشروط		لافت	Iambus		مار	IS	ڪرو لکهر	ڌون	
سبب الثقل		صفت	Ihyric		مر	II	لکهر	سو ڪر ٻه	

مکڑا	نی کرو	SSS	حارابو	Mollossus	مفع لے لن	نی سبب خفیف
لکڑا	نی لکھو	III	معل	Tibrach	فعل	نی مختصر کے حرف
پکڑا	آد کرو	IIS	مارط	Dactyl	فاعل	سبب خفیف سبب ثقیل
جکڑا	مد نہ کرو	ISI	مروض	Amphibrach	فعول	فاصلہ
سکڑا	الست کرو	SII	مردو	Anapest	فع لن	سبب ثقیل - سبب خفیف
بکڑا	آن لکھو	SSI	مقاسمین	Bacchic	فعو لن	ولل مجموع سبب خفیف
رکڑا	مد نہ لکھو	SIS	ماربو	Cretric	فاعلن	سبب خفیف ولل مجموع
تکڑا	الست لکھو	ISS	مارباء	Antibacchic	فع لاس	سبب خفیف ولل مشروط

(۲) ورڻ ڇنڊ سهايڪ.

نوٽ:- سورهن ورڻڪ ڇنڊن جي رڇنا هيٺ سمجهايل آهي. جنڪي پڌيه رڇنا جو ورڻ جو چاهه هجي سي ليون ڪو ٿاڻون جوڙي سگهن ٿا :

ڇنڊ لار	پاد رڇنا	مثال ۽ ڇنڊ
شري	هڪ گرو	مان — ٿي — سو — ٿي — $\overline{SS} \quad \overline{SS} \quad \overline{SS} \quad \overline{SS}$
ڪاما	هڪ ڪرڻ	ڄاڻو — ٿوئي — مولڪي — سوئي — $\overline{IS} \quad \overline{IS} \quad \overline{IS} \quad \overline{IS}$
سار	هڪ ٽون	روءُ — هاڻ — شام — ڪاڻ — $\overline{SI} \quad \overline{SI} \quad \overline{SI} \quad \overline{SI}$
مهي	هڪ ٿال	مٿان — ڪرين — مڪي — ڏلو — $\overline{SSS} \quad \overline{SSS}$
ناري	هڪ مڪڻ	هي ڏالا — هي ڀرا ٿا — $\overline{SSS} \quad \overline{SSS}$
ڪبيا	مڪڻ گرو	ٺوڪي — ساريان — هر دو — هاريان — $\overline{SSS} \quad \overline{SSS} \quad \overline{SSS} \quad \overline{SSS}$
هسي	ڀڪڻ ڪرڻ	گها ٻل — ڪي ٺون — گها ٻل — ڄاڻين — $\overline{SSS} \quad \overline{SSS} \quad \overline{SSS} \quad \overline{SSS}$
ولاس	ڄڪڻ ڪرڻ	حساب ڏيئي — هتان نه — ويندين — $\overline{SSS} \quad \overline{SSS} \quad \overline{SSS} \quad \overline{SSS}$

S H S II S II S II	به سگن	لکا
هر کي ميچ لون زڙکي نر لون		
S H IIII - S I I I I I I	به لگن هک کرو	مڌومتي
انک وچ پيچ لون هن کن نر لون		
S S I I S I I S I S	ني پگن هک کړن	بندو
رات ويواچ دانول کاڌي		
I I S I I S I I S II	چار سگن	تونک
پر دا ت مکو هن دان ول چا		
S I I S I I S II	پنج سگن	مهرن
اچ آ بس لو وک چو		
S I I S II		
ر کڻي بند يا		
I I S I I S I I S I I S	ست پگن کرو	مدرا
آ بس چيکس لو در باجه ک		
S I I S I I S I I S		
دين اچ دان ڏئين کجه مون		
I I S I I S I I S I I S	ست پگن ڌون	چکور
آ بس چيکس لو در باجه ک		
I S I I S I I S I I S		
دين اچ دان ڏئين کجه يا ر		
S II S II S II S II	ات سگن	درمل سوڻيا
اچ آ مل لون من کي کريون		
S II S II S II S II		
مريون مريون من جون بتيون		

(۳) مائرك چند سهايك.

نوٽ: پاڻ (۳) کان وٺي پاڻ (۱۴) تاءِ جيڪي ۱۲ ۽ ۱۳
 آهن تن منجهه ۱۲ مائرك چندن جي رچنا سمجهائي آهي.
 وڌيڪ ۱۱ جي رچنا هيٺ ڏجي ٿي:-

چند نام	پاد رچنا	مثال ۽ چنه
نومر	۱۲ مائرائون الٽ مرڌن	ISIS SS S اي ليلا آسمان
سڪي	۱۴ مائرائون الٽ مرڳن يا مڪن	SS III III IS S هي ڪيل سمجهه سڀ جونو SSS III IS S هي ڪيل سمجهه ٽون جونو
هلسي	۱۵ مائرائون پٽ ۷-۸ الٽ مرڳن	SI IIS + IISSS پرڏ ٽو ٽو لو جو جيون
دام	۱۷ مائرائون پٽ ۸-۹ الٽ مرڳن	SS IIS + SIIIS شوڪ نوازين هي دام مهنڊو
سمبر	۱۹ مائرائون پٽ ۹-۱۰ ۷-۱۲	S II SIS + SIS S IS پرڳر جي ڪٽني پرڳر جي مالها
		SI IIS + SSIS S IS پرڳر ڪٽني پرڳر جي مالها جي

۹	۱۱	۲۰ مائرائون	هنگيت
IIIIISS	SIIIIS	بټ ۹-۱۱	
کامون سهږ ۾ کړها پالنا سهږ ۾ بټ		۲۲ مائرائون	وهاري
۱۴		۲ چو لکت	
SISSSISS		۳ ترک	
آهي ټ منا باټ سدا		۵ مائرائون	
۸		بټ ۸-۱۴	
SSIIIS			
ټا ت تنهينجي		۲۸ مائرائون	وڌاڼا
۱۴	۱۴	بټ ۱۴-۱۴	
SISSSISS	ISIIISIIIIIS		
سوچتمگهها ږم هوو جوټوټي سره ټوک ږو		ار ټ سر	بروي
آهي سدا جنهن من ۾		مائرك	
۱۲ =		۱۲	
ست کړ ټار		۷	
تنهجا مائين کري		۱۲	
۱۲ =		۷	
ټوڙا پار		۱۲	
۷ =		۷	
SISSSISS		۱۵	
مان کټي ټ يا ټوکن چټي		۱۳	
SISSSISS		ار ټ سر	الال
الي ټډان ټو حال هي		مائرك	
۱۳		۱۳، ۱۵	
SISSSISS	IIII		
جه جه لا رټ واسين جي		۱۵	
SISSSISS			
جه جه جه لا رټ سدي		۱۳	
۱۳		ټسو پاږ	امر مٽن
		سور هوون	

پاڳ سورھون

ڪويءَ جي سامگري

۲۴ =	۱۱	+	۱۳		
	اولده ٿي الذڪار		بادل آيا ڪن ۾		
۲۴ =	۱۱	+	۱۳		
	چمڪ چمڪ چوڙ ڌار		ڪن ڪن ۾ ڪنوط ٿي		
۲۴ =	۸	+	۸	+	۸
	دل ڏهڪايا		چمڪ چمڪ چوڙ ڌار		ڏڌڪ ڏم
۲۴ =	۸	+	۸	+	۸
	ڪن ڪڙ ڪايا		ڪنڪن ڪڙ ڪن		گهور گهٽائڻ
۲۴ =	۸	+	۸	+	۸
	وس ورساڻا		وڏ ڦڙ وارن		ڪڪڙن ڪاڙن
۲۴ =	۸	+	۸	+	۸
	بادل آيا		پرس ٻاڪا		پڻ پڻ مٺ

ڪير

ڪير

امرت ڌن چند

مٿيون هڪ ٻيو پاڻ چند آهي. لالو اٿس ”ا مرمت
ڌن“ چند. سندس ڇوڙ ۾، ٽن پرڪادن جي سامگري
ڪتب آڏل آهي:-

۱- چند سامگري

۲- الذڪار سامگري

۳- پاڻ ۽ رس سامگري

امرت ڏن جي چند رچنا .

هن بهو پاڻ جي چند رچنا هيٺئين موجب آهي:-

- ۱- منجهس ڇهه پاڻ آهن .
- ۲- هر هڪ پاڻ ۾ ۲۴-۲۴ مائرائون آهن .
- ۳- پهريان ٻه پاڻ، دوها چند مثل آهن (بيت ۱۱-۱۳، لڪ، ٻيون چوٿون چرط)
- ۴- ٻئين پاڻ جي ٻئين چرط (ڇمڪ ڇمڪ چوڌار) سان، ٽيون پاڻ شروع ڪيل آهي .
- ۵- ٻيون چئن پاڻ جون مائرائون ٽن ٽن آت - مائريڪين منجهه وراهيل آهن . (بيت ۸-۸-۸ مائرائن پٺيان آهيون)
- ۶- چند جا آدي شبد (بادل آيا) نسان ئي چند جو الڳ ٿيل آهي .
- ۷- هيءَ هڪ وشر مائريڪ چند آهي .

النڪار .

ڪاوي شاستر ۾، النڪار ۱۵۰ لکيل آهي، جي

۲

ٻن پرڪارن جا آهن - هڪڙا ”شبد النڪار“ ۴ ٻيا

۱. ”ارت النڪار“. مثال طور، ڪن النڪارن جا نالا
هيٺ ڏجن ٿا:

۲   ۳   ۴   ۵
شبد النڪار - الو پراس، يڪ، وڪرو ڪٽ، شليش
۶   ۷   ۸   ۹
ارت النڪار - اُها، روپڪ، الشيوڪٽ، سار.

النڪار و ستون.

هر هڪ النڪار جوڙڻ ۾ جيڪي وستون گهربل آهن،
انهن جا پريها سڪ شبد نهرايل آهن، جيئن ته، اُها النڪار
جون هيٺيون وستون آهن:

- ۱- اُپھيم - جيڪا شيء پيٽيل هجي (هيٽڙو)
- ۲- اُپمان - جنهن شيء سان پيٽ ڪيل هجي (ڪوٽ برج)
- ۳- ڌرم - جنهن کي جي پيٽ ڪيل هجي (ڊئل اڏڻ)
- ۴- واچڪ شبد - جوشبد پيٽ لاء ڪتب آندل هجي (جيئن)
(ڊل وڇ اڏيو، هيٽڙو ڪوٽ برج - جيئن شاهه.)

النڪار پيٽ.

هر هڪ النڪار جا وري پيٽ آهن. اُها النڪار جو
مثال وٺو:

1. Ideal Figures. 2. Alliteration 3. Pun 4. Equivoque
5. Paronomasia 6. Simile 7. Metaphor 8. Hyperbole
9. Climax.

جي منجهس مٿيون چارئي وستون پڌرون هجن ۽

ڪوليس ”پورڻ اپما“ جي ڪا وستو نه هجيس

۽ ڪوليس ”لپت اپما“. اُپميءَ نه هجيس، نه چولس
 ”اُپميءَ لپت اپما“ جي ذرم نه هجيس نه چولس
 ”ذرم لپت اپما“ وغيره. ”جهڙا گل گلاب جا ٿهڙا
 مٿن ويس،“ هن وچنا منجهه ذرم لپت آهي (لالا يا
 سڳند) سو منجهس ”ذرم لپت اپما“ پروش ڪيل آهي.
 جنهن اپما منجهه هڪ اُپميءَ جي پيت ڪهڻن اُپمان سان

ڪيل هجي ۽ ڪوليس ”ماله اپما“ جئن نه ”ليپ
 اٿس ميءَ جيان خماري، فقيرن جيان ڦرندڙ، واسينگن
 جيان ڏلڪيندڙ.“

ساڳيءَ ريت، الوپراس الڪار جا به پيد آهن.

۱- چيڪ الوپراس - هڪ هڪ ورڻ جي سمائتا،
 جئن نه ”جڙ ۾ ٿو ڇيڻ،“ ”ٿوڙن لڳندي اڏ ٿئي.“

۲- ورقيم الوپراس - اڳتي هلي سمجهايل آهي.

1- Complete Simile 2- Elliptical Simile 3- String Simile

4- Single alliteration 5- Harmonious Alliteration.

۱
۳۔ شرتيم انو پراس - هيء هڪ چتر ڪا، بگريء

جو الوپراس آهي. ورڻ، مک، الدر، گهڻن ئي هنڌ

۲
چون ٿا. هڪڙا آهن ”دلتشت“ ٻيا آهن

۳
”ڪننت“ ٿيان آهن ”تالوي“ چوٿان آهن

۴
۵۔ ”اوشلي“ پنجان آهن ”مؤڙڙلي“ وغيره. اهو

الوپراس جنهن منجهه فقط هڪڙي هنڌ چڙيل ورڻ

ڪتب آندل هجن، انکي چون ”شرٽيم الوپراس“

مثال - ”تن ڏن دل لت لس دن توليء

تون ئي ٿين ٿو تن من ساڻي.“

هيء هڪ دلتشت شرٽيم الوپراس آهي.

۶
۴۔ لات انو پراس - جنهن الوپراس ۾ ساڳيا ساڳيا شبد

ڪتب آندل هجن ۽ نه فقط ساڳيا ساڳيا ورڻ، ان

کي چون ”لات الوپراس“

1- Melodious alliteration 2- Dentals 3. Gutturals
4- Palatals 5- Labials 6- Cerebrals 7- Verbal Alliteration.

مثال - جا هڙ اندر جيءَ، سا هڙ ڏلي ساهه کي،
 سا هڙ چري نه ساهه جي، سا هڙ سا هڙ ريءَ،
 سا هڙ ميڙ سميع نه سا هڙ چري نه ساهه جي. (شاد)
 نوٽ - هتي ”هڪ“ انڪار به پريش ڪيل آهي.
 د- انٽيم انو پراس - ٽڪندي به هڪ نمولي جو
 انڪار آهي. نالو اٿس ”انٽيم انو پراس“ انڪار.
 ٽڪندي چرڻ پٽالڊڙ، انٽيم انو پراس هيٺين نالن
 وارا آهن -

۱- سروانتيه - سڀيئي چرڻ ٽڪندي. امرت ڏن چند هر،
 پويان چار ياد سروانتيه آهن.

۲- سمالتيه - ٻيون ۽ چوٿون چرڻ ٽڪندي، جڏهن
 دوها منجهه.

۳- وشمالتيه - پهر يون ۽ ٽيون چرڻ ٽڪندي، جڏهن
 سورڻا منجهه.

۴- سمالتيه وشمالتيه - پهر يون، ٽيون، ۽ ٻيون ۽
 چوٿون چرڻ ٽڪندي.

۵- سر وشمالتيه - پهر يون - ٻيون ۽ ٽيون - چوٿون
 چرڻ ٽڪندي.

(نوٽ - چڙي ڪولا (Blank Verse) ۾ - ٽڪال يا
 ۾ - انٽيم ڪولا آهي. ورڻڪ چندن منجهه، اچرن جي
 ٻيهڪ ٿي اهڙي آهي جو سندن ياد ڪٿي ۾ - ٽڪال
 هجن، نه به منجهائن اوس پڌ به رس پيو اهندو، پر

مالرڪ ڇند ڪي ٿورا آهن جن تي چري ڪوئا ٻڌي
سگهجي ٿي، جنهن تي ڇوڀايون، ڇوڀيون، لالت پڌ،
وهاري ۽ مالرڪ سونپا.

مطلب ته النڪارن جو به سئون سوڌو وڳيان آهي،
جنهنجي سموري سامگري، اداھرنن سميت، پرڪاش
ڪرڻي هجي ته انلاءِ هڪ الڳ پستڪ گهرجي. النڪار
شبڊ جو اصلي اُرت آهي ”مٿيو، ڳهٽو.“ النڪار، ٻڌيه
رڇنا جا زيور آهن، هار سينگار آهن. ڇند وڳياني به
ڪڏهن ڪڏهن، ڪنهن خاص ڇند جوڙڻ لاءِ، النڪار
سامگريءَ کان سھائتا وٺي ٿو.

امرت ڌن ۽ ورتيه انوپراس النڪار.

امرت ڌن ڇند جوڙڻ لاءِ، ورتيه انوپراس النڪار
جو ضرور آهي. ورتيه انوپراس، مها مڌر انوپراس آهي.
اڇو ته سندس، رڇنا سمجهون.

هن ڀاڱي جي آڌر ڏنل ڇند جو ٿيون ڀاڱو ڪٿو.

”ڇمڪ ڇمڪ ڇو. ڌار ڌڙڪ ڌم. دل دهڪاڀا.“

پهرينءِ اٺ. مالرڪيءَ ”ڇمڪ ڇمڪ ڇو“ منجهه ”ڇم“

۽ ”ڪ“ جو انوپراس آهي.

ٻينءَ ”ڌار ڌڙڪ ڌم“ ”ڌ“ جو انوپراس آهي.

ٽينءَ ”دل دهڪاڀا“ ”ڊ“ جو انوپراس آهي.

پر وري، ٽنهي اٺ. مالرڪين منجهه، ”ڪ“ جو

انوپراس آهي. ”ڪ“ انوپراس جي ٿند، مڙپي

- ۱- پریر ۲- هسي ۳- شوک ۴- کروڌ
 ۵- الساھ ۶- پوءِ ۷- بچان ۸- وسيم
 ۹- وٽراڳ.

ڪوي هڪ سرپشت منش آهي. ڪويءَ جي
 هردي اندر اهي جيڪي پاڻ آهن تنجو ادگار وڌيڪ
 زور ڀريو ٿئي ٿو. سرپشت ڪوي، ڌن لڳائي، پنهنجيءَ
 سرپشت وائيءَ منجهن، هر هڪ پاڻ، سمي پٽاندرو، پرگهت
 ڪري ٿو. ڪويءَ جي انهن ڌن ڪارڻ، سندس هر هڪ
 ڪوٺا، جنهن منجهن سوي، البه البه پاڻ پرگهت ڪيو
 آهي، امان پائت پائت جو رس پڙبي ٿو، جڏهن ته،
 پرير پاڻ پرونس سٺل ڪوٺا منجهان، پرير سنبڌي
 رس پڙبي ٿو، جنهنڪي ڪاونه شاستر پر ڪوليوائن،
 ”شنگار رس“ يا ”سينگار رس“ مٿين لون پاون
 منجهان الين نيدر نورس، انهن جا لالا هيٺيان آهن:—

- ۱- شنگار رس ۲- هاسي رس ۳- شوڪ رس ۴
 ۵- ڪوپ رس ۶- وپورس ۷- ڪروڙ رس
 ۸- (آڊيوٽ) بچان رس ۹- اچرج رس ۱۰- شانت رس.

1- Outburst.

2- The Erotic 3- The Mirthful 4- The Pathetic

5- The Furious 6- The Heroic 7- The Frightful

8- The Disgustful 9- The Marvellous 10- The
 Quietistic.

رسيلي رچنا يا ڏن ڪاويہ .

ڪاويہ شاستر ۾ ڪاويہ ٽن ورگن ۾ ورهايل آهن :-

۱- ڏن ڪاويہ : جنهن منجهه ڪويءَ ڏن لڳائي ،
پنهنجا پاو ٿو ڪيا هجن ، جنهن سبب ڪاويہ
رچنا رسيلي ڪيل هجي . ڏن ڪاويہ ، اٺم
ڪاويہ سڏبي آهي .

۲- گن گيت ڪاويہ : جنهن منجهه ڪاويہ جو سچو
گن ، يعني پاؤ ۽ رس ، انڪار منجهه گهٽ رکيل
هجي ، جنهن منجهه شبد شڪتي، اوت شڪتيءَ
کان وڌيڪ هجي . اهڙي ڪاويہ مڏيم ڪاويہ
سڏبي آهي .

۳- چتر ڪاويہ : جنهن منجهه ڪوبه پاورس پروس
ٿيل نه هجي ۽ فقط شبدن جي چٽسالي ٿيل هجي .
گهڻو ڪري انوپراس ۽ يڪ انڪارن رستي
چتر ڪاويہ جڙي ٿو . اهڙي ڪاويہ جي پڌري
سڀ کان گهٽ آهي .

1- Poetics 2- Emotional (or Suggestive) Poetry 3- Poetry
of Subordinate Suggestion 4- Efficacy of Diction 5-
Efficacy of Sense 6- Midding Poetry 7- Fanciful Poetry.

مٿين لون (۹) رسن پيريل، ڏن ڪوٺائن جا مثال
هيٺ ڏجن ٿا:-

۱- شونگار رس:

- ۱- پاڻي کان ڪمان ۾، ميان مار ۾ مون،
مون ۾ آهين لون، متان تنهنجوئي توکي لڳي.
(شاهه.)
- ۲- چوڏهين ۽ چنڊ اڀرين، سهسين ڪرين سينگار،
پلڪ پريان جي نه پڙين، جي هيلن ڪرين هزار،
جهڙو لون سڀ ڄمار، لهڙو دم دوست جو.
(شاهه.)
- ۳- جيڪي ڏٺو مان، سو جي ڏٺو جيڏيون،
گهر وري سان، هوند گهڻن گهري ڇڏيا.
(شاهه.)

۲- هاسير رس:

- ۱- منهن نه موسلي جهڙو، عادت ۾ ابليس،
اهڙو خام غيبت، ڪڍي ڪوهه نه ڇڏئين؟
- ۲- وڳند وري آيو، بدو بي نماز،
ڄڻ نثر مٿي باز، وڳند لکن خوشبوءِ تي. (شاهه.)
- ۳- جنهن کي سولي منڍي ڇيڇ ۾، هو جمالو،
منهن، جو لري ويو لار ڏي، هو جمالو.

۳- شوڪ رس:

- ۱- ڏکيءَ ڏمر ٺاهه بکيءَ کل نه اجهي،
اگهاڙيءَ وهانءَ، ويو ويڇاريءَ وسري. (شاهه)
- ۲- حقيقت هن حال جي، جي ظاهر ڪريان ڌري،
لڳي مات مرؤئن کي، ڏونگر پون ڌري،
وڃڻ وٺا ٻري، اوڀر اُڀري ڪيڪي. (شاهه.)

۴- ڪوپ رس:

- ۱- ڪر خراب ٿئين، هيا هڃارا!
پُور پئي ڳليون ٻرين چون چوڌاري چارا،
مرين منهن ڪارا، سڙي انهي سور ۾! (شاهه)

۵- وير رس:

- ۱- ڪانڌ ڪلارين ڪٽڙين، ور وٺاهيو آءُ،
جت سانگين جي ست وهي، اس وڪ وڌندي پاءُ،
ٿان ٿان پوءِ م لاهه، جان جان لوڏين نه چڙهين.
(شاهه)
- ۲- سور هه مرين سوپ کي، نه دل جا وهم وسار،
هڻا پالا، وڙهه پاڪرين، آڏي ڀال م ڀار،
مٿان ليغ لزار، مار نه مٿارو ٿئين. (شاهه.)

۶- ڪروڙ رس:-

- ۱- دهشت ڌوم ڌرياھ ۾ جيت جايون جا ٺارن،
لڪو سنڌو سير چو، مٺ نه ملاهن،

دولدا درياھ ۾ واکا کيو ورن ،
 سڄا ٻيڙا ٻاڙ ۾ هليا هيٺ وڃن ،
 پرزو پيدا نه ٿئي تختو منجهان کن ،
 ڪو جو قهر ڪن ۾ ويا کين ورن ،
 آلي آڻ ٿارن ، ساهڙ سڀر لنگهه ٿون . (شاهه)

۷- اُديوت (بچان) رس :

۱- ڳجهڙ ٻن ڳارو ، راتو ڏينهان رڳ ۾ ،
 کائن ڪڪ مارو ، ڪاٿر پيو ڪنو ٿئي . (شاهه)

۸- اچرچ رس :

۱- عاشق ڏسڻ ۾ آيو ، محبوب گل سناسي ،
 عبرت عجب عجائب ، اسرار رنگ عباسي ،
 (شاهه)

۲- هيءَ طلسم گهڙي جا ، جارتون جوڙيائون ،
 ٽپا ٿو ٿيون ڏيئي ڪري ، هڪ محل اڏيائون .
 (سچل)

۳- آب ۾ ۽ تاب ۾ ڇا نظم دلڪش دلفريب !
 ٿو ٽراڪي ، رنگ رونق سان ڀريل اشعار آه !
 (بيوس)

۹- شانت رس :

۱- تهليل ٿي تسليم ۾- مڃي غم و هم ،
 نه قادر سان ڪرم- اڪار به احسان ٿي .
 (شاهه)

جنهن کي لڳو ٿل، سامي سان سنگت جو،
 باهه نه ساڙي تنهن کي، پوڙي سگهي نه جل،
 اندر باهر لب جان، رهي اليه اچل،
 ڄاڻي مايا چل، چڙهي وينو چوڏول پر. (سامي)
 وگيائين، الهيءَ پاوءَ رس سنبندي وشيه کي ڪو
 ائيئي ختم ڪين ڪيو آهي. هر هڪ پاو جا اليڪ روپ،
 هر هڪ جا ڪارڻ ۽ ڪارج، هر هڪ جا هاو ۽ دشائون،
 نرليه ڪري، انهن جون ياداشتون جوڙيون اٿن. اها پاو
 ۽ رس سنبندي وشيه به ابڙي نه آهي جو کيس پرڻڪ
 ڪرڻ ڪارڻ، جدا پستڪ گهرجي. هن پستڪ جو الهيءَ
 وشيه سان وشيش پروجن ڪونه آهي پر امرت ڏن چند
 جوڙڻ لاءِ، رس ۽ پاو سامگريءَ مان ڪجهه سهايتا
 گهرجي ٿي، الڪري ٿي مٿس سرسري روشني
 وڌل آهي.

امرت ڏن چند ۽ وير رس.

امرت ڏن چند پر وير رس جي ضرورت آهي.
 هن پاڻ جي آد پر ڏنل چند جي پوين چئن پادن
 منجهه، بالڪا بهادر بادل، تنجي وير ٿا پرگهت ڪيل
 آهي. ورنه الوپراسي امرت چند منجهه، جي، ڪوي
 پنهن جي انساهه پاو جي ڏن لڳائي، وير رس ٿو ڪي

ٿو، نه پوءِ ئي، ” امرت “ چند، ” امرت ڏن “
چند بطجي راس ٿئي ٿو.

الهيءَ ريت، چند وگيائي، الڪارن ۽ پاو- رس
سنبڙي سامگري جو ورڻاءُ ڪري، چندن کي ڪاوي
پدويءَ تي رسائين ٿا.

چڙي ڪوتا:

مٿي، صفحہ ۱۱۵ تي، پيدائش يا چڙي ڪوتا جو
ذڪر ڪيل آهي، جنهنجو مثال هيٺ ڏجي ٿو:

فقط ڪرم سان پنهنجو، نه پنهنجي لاپ سان ڪوئي،
نه ڦل جي ڪر وري چٽا، نه ڪي ڪرسنگ سستيءَ سان.

چڙي جو ڪامنئون سڀ، هلي اڳتي لڙالو ٿي،
اهنڪار ۽ ممت ماري، انهيءَ کي ٿو ملي آندو.

چڙي سڀ سنگ، پنهنجو ڪرم، ڄاڻي ڌرم، پورو ڪر،
الين ڪرم ڪرڻ سان ئي، پرم پدوي ڪندين حاصل.

نه خوش ٿئي يا ڏڪاري جو، نه چاهي يا ڪري جوشوڪ،
پلو سڀ ۽ پرو ٿياڳي، پگهه سولي پرين مولڪي.

(پگهه گيتا مان)

چند ۽ سنگيت .

ميان محمد صديق ميمڻ جيڪي شاھ پٺائيءَ جي
ڏوهيڙن بنسبت پنهنجي ڪتاب ”سنڌ جي ادبي
تاريخ“ ۾ چيو آهي، ان جو ذڪر، هن ڪتاب جي
پاڳ ۽ ٻين منجهه ڪندي، ڏيکاريو ويو آهي ته ڳڻپيون
غلطيون ميمڻ صاحب کان انهيءَ سبب ٿيون آهن جو هن
صاحب کي، اها ڄاڻ ڪانه هئي ته چند وڌيا پي آهي
۽ سنگيت وڌيا پي آهي.

ڳائيندڙ جو مدار، ڪوي، چند وڌوان ۽ سنگيت
وڳيالي، ٺهي ٿي آهي. ڪوي نه هجي ته ڳائيندڙ کي
جيڪر آهي رس ميسر ٿي نه سگهن، جنسان، ڪوي،
ڌن لڳائي، پنهنجين ڪوتائن کي وسايو ڪري سگهيو.
چند وڌوان نه هجي ته ڪوي جيڪر رڳو پڙي ڪوٺا
چئي سگهي، ڇا پڌر هت هئڻ سبب، پڌر ڇڏا نه
آهي ۽ ڳائيندڙ لاءِ ڪارگر بنهه ڪانه آهي. سنگيت
وڳيالي نه هجي ته ڌن ڪير ٺاهي، راڳن ۽ راڻين جو
مالدار ڪير منڊي، ۽ لير، ڦان، ٿپو، ۽ پي سنگيت
سامگري، ان سان ڳائيندڙ جي ڄاڻ پڇاڻ ڪير ڪرائي؟
ميمڻ صاحب، دوها چند کي جو سنگيت وڌيا سان
ڳنڍيو آهي سو شايد انهيءَ ڪري ۽ هو هن صاحب جي
ور ڪو سنگيت وڌيا جو اڌ وراڻو پستڪ ڇڙهيو ٿو

پاڻجي، جنهن منجهه برابر آواز جي چوٽائي ۽ ٻڌگهائي،
 توڙي ٿڙيءَ جي وروڪڙن جو ذڪر ڪيل آهن.
 سنگيت جا ٻه "لکھو" ۽ "گرو" ٿين ۽ انهن
 منجهه ٻه مائراٽون ٿين، پر سنگيت جي لکھو ۽ گرو ٻن
 جو حساب ئي اڻوڙو آهي. سنگيت ۾ لکھو "ٺال" آهي
 اها ويهر جا ٻن ٺارين لوڪڻ جي وچ ۾ گذري ٿي.
 سنگيت وارن جو ڪٿڻ آهي ته اها ويهر اٽڪل ٽن کان
 نون مائراٽن جيتري آهي، پر عام طرح منجهس چار
 مائراٽون ڳڻيون وينديون آهن. سنگيت جي گرو ٺال ۾
 ٻه لکھو ٺال ٿين.

برابر، چند وڌيا بي آهي ۽ سنگيت وڌيا بي آهي.
 پر، راڳ جي اوچي درجي کان اڳ، پرورتي دؤر ۾،
 چند وڳيالي، ڳائيندڙ کي پنهنجي ۽ چند سامگريءَ جي
 سهائتا ڏئي ٿو. ڪيترا چند جڙيل ٿي ائين آهن جو ڪائن
 وڌيا جي ليه ۽ ٺال تي پورا آهن. منجهائن، لست ٻڌ
 چند ۽ چوٽائيءَ جي رچنا تي اڳيئي چئي روشني وڌي
 ويئي آهي. انهن ٻنهي لمولن جي چندن ۾ هڪ وشيش
 ڳڻ هيءَ آهي ته هر هڪ ياد جون مائراٽون "ٻڌن" ۾
 وراهيل آهن. چوٽائيءَ جي هر هڪ ياد ۾ چار، چوڪن
 جا "ٻڌ" آهن، جي ٺاري وڃائيندي يا پير هڻندي
 ڳائڻ ۾ مڙو ڪن. لست ٻڌ چند ۾ ساڳي "ليه" آهي.
 پاڳ سورهمين ۾ امرت ڌن چند جي رچنا سمجهائيندي،

هندي مثال.

$$\frac{10}{\text{پکتدا گيانکي}} + \frac{10}{\text{چيت شري جالکي}} - \frac{10}{\text{سڌ سمالکي}} - \frac{7}{\text{دان واري}} = 37$$

چند وڊا ۾، ڪن ڀڄن ڇندن جو به پرهند ڪيل آهي. اهڙن ٻن ڀڄن ڇندن جي وچتا هيٺ ڏجي ٿي:
۱- ڌر ڀڌ گيت: هر هڪ ڀڌ ۾ ۳۲ لکھو اچو ٿيس،

يٺ ٻيو اسٿان انن انن مائراڻن بنياڻ ٿيس،
لڪيندي به انن انن مائراڻن سٻاڻ آهيس،
يعني نه هر هڪ ڀڌ ۾ ۳۲ لکھو اچو ٿيس،
۾ وراهيل آهيس.

هڪ هندي ”ڌر ڀڌ گيت“ هيٺين اکرن سان شروع ٿئي ٿو پر سڄو هٿ اچي نه سگھيو آهي:
”له آسن بسن گھ سرگھ سڌن.“

۲- مير و گيت: هر هڪ ڀڌ ۾ ۲۶ مائراڻون اٿس:
ڀڌ ۽ يٺ هيٺئين موجب آھنس:

$$26 = \frac{10}{2-4-4} + \frac{16}{2-4-4-6}$$

هڪ هندي ”مير و گيت“ هيٺين اکرن سان شروع ٿئي ٿو پر سڄو هٿ اچي نه سگھيو آهي:

$$\frac{2}{\text{ني}} + \frac{4}{\text{ني پا}} + \frac{4}{\text{من لا}} + \frac{6}{\text{ڀڄن ڪري}}$$

پر وري ڏور ۾ ٿي، ڪي ڪوي، چند سامگريءَ

جي سھائتا سان آھي گيت رچنائون جوڙين جي سنگيت
۾ بلڪل رسيليون ٿين. مثل، گيت جي ٿل ۾ هڪ
لنڊي لڪ ”ٺيڪ“ ڪري وجهن جا آستالي ٿي ڪم
اچي، ۽ پوين ٻادن منجهه، انهيءَ ئي چنڊ جا پورا ٻاڊ
درج ڪن. شاه پٺائيءَ جي ڪن وارين اڳيان، ”ٺيڪ“
جيان اکر چيل آهن، جن سبب الزمان ڪڍيل آھي نه
ڪي وايون، ڪافيءَ جي ايجاد آهن، چئن نه:
هوت ٿينا جو دلبنڊ،

هيڏي هوڏي سپرين، ڪاڏي واريان ڪنڊ،
چڙهي ڏاڍاين ڏولگرين، راه پڇاڻان رنڊ،
ساجن سينڌا سنهڻو، سائينءَ جو سوڳنڊ،
اديون، عبداللطيف چڻي، مير بندر صمد،
بيو مثال آھي هي نه ٺيڪ بيهارين هڪ چنڊ ٿي ۽
اترا بيهارين ٻئي ڪنهن چنڊ تي.

اعور ورلي دور ختم ٿئي ۽ سنگيت جو دور شروع ٿئي،
ان بعد چنڊ وڌوان ڪي سنگيت وڳيالي جو ساٿي نه، پر
آڳاٽا ڪاري ٿي ٿي رهڻو پويو. سميتڪن جي پالت پالت
جي نالن، راڳن ۽ راڳين پٽالدر، چنڊ رچنا گهرجي ٿي
جنهن موجب، چنڊ وڳياليءَ کي سنگيت وڳياليءَ جي آڳاٽا
پٽالدر هلي، چنڊ جوڙي ڏيڻا پون ٿا.

هيءَ وشيه به ايڏي نه اولهين آھي جو کيس لر نه
ڪرڻ ڪاڻ هڪ چڱو چوڪو، الڳ رسالو گهرجي.

يا ڳس ارا ھون .

پستڪ سوچي .

ھن پستڪ تيار ڪرڻ ۾، گھڻن سنڌي ڪتابن کان سواءِ، ٻين ٻولين جي به ڪيترن ڪتابن کان سھائتا ورتل آھن، جن مان ڪن جا نالا ھيٺ ڏجن ٿا :-

انگريزي ڪتاب

1. Horowitz	Short History of Indian Literature
2. Keith	History of Sanskrit Literature
3. Datta	Prosody & Rhetoric
4. Blochhman	Prosody of the Persians
5. „	Persian Metres
6. Gummere	Poetics
7. Dr. De	Sanskrit Poetics
8. Kane	Sanskrit Poetics.

ھندي ڪتاب

۱- پندت رام بهوري شڪل	ڪاويہ پرديپ
۲- لالا ٻگوالدين	الڪار منجوشا
۳- ورج رتن داس	پاشا پوشا
۴- آريندڙ شرما	الڪار پرڪاش ۽ پنگل ڪؤمودي
۵- متفرق چندن جا ڪتاب ۽ چؤٿڙيون .	

اڙدو ڪتاب

۱- سخا دهلوي	... محبوب الشعرا
۲- مرزا احمد شاه بيگ	... جواهر العروض
۳- پروفيسر عبدالمجيد	... جد يد علم عروض
۴- خواج محمد عبدالرؤف	... شاعري کي ٻھلي ڪتاب.

— سمايت —

نالو : صاحب خان ميراڻي

ولد : بهادر علي

ادبي نالو : سورھ ميراڻي

جنم : 08.04.1975

جنم هنڌ : ڳوٺ ڪپڙو، تعلقو

رتوديرو، ضلعو لاڙڪاڻو.

حال ائڊريس : غريب آباد محلہ

نئون ديرو، تعلقو رتوديرو.

تعليم : M.A سنڌي

ڪرت : اسسٽنٽ سب انسپيڪٽر آف سنڌ پوليس

اڻ ڇپيل ڪتاب

ڌرتيءَ جا رکوالا (ٻارن لاءِ ناول) 1990 ع

سائرسهس گجن (شاعري) 2021 ع

برھ منجهارا بوند (شاعري) 2022 ع

صاحب ديوان سنڌي شاعر (تحقيق) اڻ مڪمل

موبائل نمبر : 3919786 – 0344

0300 – 3404488

اي ميل : sahibkhanmirani0@gmail.com

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره: ميراثي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488